

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztőházi és kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi és anyagi
ügyeit illető minden küldé-
mények címzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beiktatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., fél évre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A suprema inspectio. IV. (Befejező közlemény.)
— A növényvilág mythológiája. — Alapszabály-tervezete az erdélyi
ev. ref. egyházkerület kölcsönös tűzkárbiztosításának. — Vidéki
élet: A marosi egyházmegyéből. — Egyházi lapok szemléje. — Külföldi
szemle. — Tárca: Adalékok az erdélyi ref. egyház történetéhez. —
Különlélek. — Körösvények. — A szerkesztő postája.

A suprema inspectio.

IV.

(Befejező közlemény.)

A főfelügyeletnek esetenként való gyakorlására nézve a miniszter Pontozataiban azt kívánja kikötni magának, hogy a míg a közoktatási rendszer az 1790/1. XXVI. tcz. szerint törvényhozásilag meg nem állapittatik, az egyház autonómiájának meghagyásával felekezetiileg megszabott tanulmányi rendszer csak tudomásvétel végett mutattassék ugyan be a kormánynak, de az így megállapított rendszer határozmányai alól csak is a miniszternek szabadjon bármely kivételt vagy fölmentést is engedélyezni, (IV. 2. cz. a. b. c.) és, hogy a felekezeti intézetek más tanodák növendékeitől javító, potló és magán-vizsgálatokat csak az illető tanoda hatóságának engedélyével fogadhassanak el. (V. 2. b.)

Egyszerűen csak rámutatva arra a tényre, hogy, ha a tanulmányi rendszer törvényben meg volna állapítva, semmi szükség nem lenne a kivételek fölött törnünk fejünket — rátérünk e pontokra vonatkozó megjegyzéseinkre.

A mi illeti, először, a köteles tantárgy hallgatása alól való fölmentést: egyházkerületünk tanulmányi rendje régóta gondoskodott erre nézve a legbiztosabb szabályról. Megkülönbözteti, ugyanis, a rendes és a rendkívüli hallgatókat s amazoknak csak is azokat tekinti, a kik minden kötelezett tantárgyat kellő előmenetellel hallgatnak. Az alkotmányos kormány életbe lépte óta történt, ugyan, néhányszor —

épen az oktatásügyi miniszter kezdeménye folytán — néhány fölmentés, — de az ig. tanács látva egyfelől azt, hogy a közoktatási miniszter mind jobban beleártja magát a mi belügyeink intézésébe; másfelől azt, hogy ennek révén saját megállapított rendszerétől térítették el: külön határozatban kimondá, hogy jövőre rendes hallgatót, sem mások kértére, sem a miniszter ajánlatára, kötelezett tantárgy hallgatása alól semmi szín alatt föl nem ment. A rendkívüli hallgatók intézménye épen arra való, hogy, a kik bármi okból nem tudnak vagy nem akarnak a megállapított tanrendszer követelményeinek eleget tenni: magukhoz mért tanulmányaikat még is folytathassák; de az ily kivételes rendszerint tanulók nem kívánhatják, hogy ugyanoly érvényű bizonyítványt nyerjenek, mint azok, a kik a tanrend minden követelményének eleget tesznek.

Mi, tehát, igen is, helyeseljük a miniszter kikötését, hogy a felekezetek önhatalmulag sem egyes kötelezett tantárgy, sem egész osztály tantárgyai hallgatása alól fölmentést ne adhassanak, csak hogy mi is kikötjük ám a miniszterrel szemben, hogy a mi tanintézeteinkre nézve ő se adhasson ilyen fölmentést s így, valamint mi sem akarjuk, hogy „az egyházi autonomia szabályzólag hasson saját körén kívül is” — viszont a miniszter sem akarhatja, hogy az „állami kormányhatalom szabályzólag hasson az egyházi autonomia körén belől is” Clara pacta boni amici.

Más kérdés aztán, hogy a felekezeti tanintézet miért ne fogadhatna el „tanfolyam nyilvános hallgatása nélkül is vizsgálatot”, mint az állami tanintézet. Ha az iránt meg lehet a felekezeti tanintézetben bizni, hogy saját r. növendékeit kellő szigorral vizsgálja meg a kötelezett tantárgyakból (a mit az állam

is kellőleg ellenőrizhet, (mint amodább látni fogjuk), kellő állami ellenőrzés mellett miért ne lehetne épen ily szigort várni tőle az u. n. magántanulók megvizsgálásánál is? S annnyival inkább, mert a miként nálunk most is divik, hiában jelentkezik az erdélyrészi ref. tanodáknál valaki érettségi vizsgálatra: addig nem is ajáltatik a felügyelő hatóságnak az engedély megadására, a míg az egymásra következő osztályvizsgálatokat, föl a VIII-dikig, sikerrel ki nem állta. Csak ekkor következik aztán az ig. tanács engedélye, az érettségi vizsgálatához az ig. tanácsbíztos kinevezése s így — emberileg szólva — visszaélés nem is történhetik, kivált ha az állam képviselője is jelen van a vizsgálaton, mint ellenőrző. (Erről mindjárt szólunk). Ellenben, ha, a mint a Pontozatok czélozzák, az ily vizsgálatra való bocsátás az állam-kormánytól függene: az állam-kormány tullepné csupán az ellenőrzésig terjedő jogkörét és saját autonómiának határán belől nyerne intézkedési jogot, a mi korábban kifejtett elvi álláspontunkhoz képest — semmi szín alatt meg nem illeti. Mig, tulfelől, igazuk van a Pontozatoknak, hogy tanodáink más intézetek növendékeitől javító, pótló és magán-vizsgálatokat csak is ama más intézet hatóságának engedélyével fogadhatnak el. Ha ez úgy lett volna eddig is: nem történhetett volna meg a sárospataki szégyenletes historia. Ezt a kölcsönösségi viszonyt mi magunk, erdélyrészi reformatusok, is főntartjuk testvér-intézeteink között s csak méltányos és minden visszaélésnek útját álló dolog volna, ha az egész állam területén levő tanodák ily kölcsön-hatásba lépnének egymással.

Következnek a Pontozatok legterhesebb határozmányai — először is a miniszter képviselőinek tanodáinkban, vizsgálatainkon való megjelenése (VI. 1. 2.). Mint elején kifejtők: semmi kifogásunk ez ellen nem lehetne, ha állami törvény szabná meg a tanítás anyagának minimumát, — mert ebben az esetben mi protestánsok eleget tennénk a törvénynek s nem félnénk attól, hogy akárki is meggyőződést szerezzen magának, illetőleg minisztereinek az iránt, hogy a törvényt csakugyan megtartottuk. De most ily fix normativum nem lévén, természetes, hogy félünk magunkat a mostani és jövődöbeli miniszter jótetszésére s kedve szerint választott közgeire bizni, a kiknek egyénirokon- vagy ellenszenve szerint bekövetkezhetnék, hogy legjobb tanodánkat rosznak s a legrosszabát jónak declarálják — mig, írott törvény hiában, módunkban nem állhatna az ellenkező bebizonyítása. Így áll-

ván a dolog, mi ma csak olyan küldöttjét tudnók a miniszternek tanodáinkban, vizsgálatainkon elfogadni, a kinek megválasztására mi, felekezet, is befolyást gyakorolhatnánk, — már akár azáltal, hogy az illető hitrokonunk legyen, akár, hogy a felekezet s a miniszter együttesen ejtse meg a választást, egyik candidálván, a másik pedig választván, — s a melyiknél a választás joga lenne, az csak részletes indokolással utasíthatná vissza a másik által kijelöltteket. Az így megbízott ellenőrök aztán értesítenének a felekezet által minden rendes, vagy rendkívüli, érettségi, javító, pótló vagy magán-vizsgálat tartási idejéről s megjelenés esetén — a felekezeti hatóság határozataiba semmi beleszólásuk nem lévén — megtehetnék jelentésüket a miniszternek, a ki aztán, szükség esetén, mindannyiszor külön tárgyalást indíthatna meg az illető felekezeti főhatóságnál, de e tárgyalás végeldöntése sem függhetne egyoldalulag a minisztertől, kinek lehető tulkapasaival szemben mulhatatlanul biztosítékra volna szükségünk — már akár az annyiszor emlegetett de soha élegszer nem emlegethető törvényes tanulmányi rendszerben, akár pedig a közigazgatási bíróság föllállításában, mely a pártkormányzattól függetlenül igazságot szolgáltatathasson a felekezetnek is a miniszter netaláni hatalmaskodásával szemben.

Mindjárt ide fogjuk, másodszor és harmadszor a Pontozatok VIII. és IX. szakaszait is, melyek a tankönyvek irányában gyakorlandó felügyeletről s a tanárok netaláni állam-ellenes működésének ellenőrzéséről szólnak.

Tudjuk jól, hogy e szakaszok éle nem a magyar protestantismus ellen van ez idő szerint intézve; tudjuk, hogy a protestantismusnak nincs miért félnie attól, hogy ha tanárainak működését bármely oldalról figyelemmel kísérik s a jog és igazság forumai előtt tanárai bármikor nyugodtan megjelenhetnek: elítéltetni nem fognak soha. De viszont, sokkal keserűbb tapasztalatokat tett a magyar protestantismus a múltban, hogysem ne kellene aggodalommal gondolnia csak a lehetőségére is annak, hogy egykor oly kormány uralkodjék Magyarországon, a ki anti-protestáns értelemben hivatkozhatnék a kormánynak ily széles körű felhatalmazást adó törvényre. Ez aggodalom ez időszertint való alaptalan voltát nem bizonyítja az az ellenvetés, hogy ama kormányok ily fölhatalmazó törvények nélkül s a 1790—1-diki biztosító törvények ellenére is követni fognák reactio-

narius törekvéseit. Mert, ha ily fölhatalmazó törvények nélkül fognák követni: eljárásuk törvénytelen lenne s a föl nem adott jog, mint mai állapotaink bizonyítják, előbb-utóbb csak kiküzdí magát, ellenben ilyen törvények alapján épen az anti-protestáns eljárás lehetősége is joggá válnék, a mely mindannyiszor ismét és ismét kiküzdéné magát, valahányszor olyan irányu férfiak kerülnének kormányra. Ehez képest erre nézve is biztosítékra van mulhatatlan szükség: vagy a közigazgatási bíróság föllállítása által, vagy s kivált míg ez megtörténék az által szerevezve meg, hogy a tankönyvek megbírlása és a tanárok működésének államügyi szempontból való megbírlása ne a párt-kormányok, hanem független bíróságok hatáskörébe osztassék be — a minek nagy jelentősége épen a közép- s még inkább a felső-oktatás terén tűnik ki, mert míg a népiskolai tankönyvek s tanítók működése kevésbé nyújthat, a dolog természeténél fogva, alkalmat a netalán reactionarius párt-kormányok anti-protestáns beavatkozására; addig a közép- és felső-oktatás körében, hol a protestantismus egész szelleme jut kifejlésre s a szabad szó és szabad gondolat folyton zeng és cizikázik: ugyszólván állandó alkalom volna a közbelépésre — s a törvény által áttört autonomia nem szolgálhatna többé védbástyául sem az egyháznak, sem, jobb idők előkészítéséül, az alkotmányos szabadságnak.

Nem szolgálhat e tekintetben enyhítő körülményként a IX. szakasz ama sora sem, mely a pártokon feljül álló Felség intézkedését biztosítja, mert, egyfelől a Felség személyét nem szabad ily viszályok körébe belevonni s másfelől a Felség uralkodik, de nem kormányoz, hanem teszi ezt mindig az időszerrinti kormány s épen ennek lehető tulkapásai ellenében kell magunkat törvényileg biztositanunk — míg a Pontozatok ilyes fogalmazása épen ennek lehető prédájául adná a magyar protestantismust.

Ugyane szakasz ama határozmányába pedig, hogy egyik-másik tanintézet véglegesen bezárattassék: sehogy semmi biztosíték mellett sem tudnánk bele-nyugodni. Ám, ha rendes törvényszéki kereset utján bebizonyíttatik, hogy valamely tanár állam-ellenes irányban működik: ez a tanár ne működhecsék s ha valamely intézet összes tanárai esnek e bünbe: valamennyi elmozdítandó s amaz alapítványokból többé fizetést ne huzbasson egyik se; de a felekezettől magától örökre elvenni, az egyesek büne-

ért, a jogot, hogy más, alkalmas egyének alkalmazásával se gyakorolhassa tanítói hivatását: sem isteni sem emberi igazság szerint nem lehet, nem szabad!

A VII. szakasz intentióját teljesen correctnek tartjuk s magunk is eljöttnek látjuk az időt, hogy csak qualificált tanárok szerepelhessenek tanintézeteinknél s annyival inkább elfogadhatónak tartjuk azt a kikötést, hogy jelenleg csak is az állami tanár-vizsgáló bizottságok előtt vizsgálatot állott egyének legyenek felekezeti tanodáinknál alkalmazhatók, mert e határozmány hatalmas ösztökél fog szolgálni arra, hogy a magyar protestáns egyház akár saját egyetemén, akár, a mi könnyebben s gyorsabban valósítható: valamelyik állami tanárképzéddel kapcsolatban, gondoskodjék 1—2 tanár alkalmazása által, leendő felekezeti tanárainak, a felekezet szellemében kiegészítendő képezéséről. Ez esetben valóban még hálával is viseltethetnénk a Pontozatok iránt.

A X. szakaszra vonatkozó nézetemet már elmondván a III. 1. d) pontjánál, befejezem futólagos szemlét, de hangsulyozom ismételten, hogy a felügyelet ilyyszerű szabályozásának ideje csak akkor jön el, ha a tanítási rendszer már törvényhozásilag meg lesz állapítva s ha a Pontozatokra tett megjegyzéseim során fölemlített biztosítékok megadatnak. Lehet, egy s más tekintetben apostasiával, mameluksággal vádoltathatom s az is megeshetik, hogy a Pontozatokkal való részletesebb foglalkozás után még talán további kikötéseim is lesznek — de általan véve hiszem, hogy sem állam-polgár, sem protestáns voltom ellen bünt nem követtem el ez elmélkedéseim — talán igen is hosszúra nyult — papirra tételével. A jobbra való oktattatást szívesen elfogadom akár a merevebb autonomisták, akár a hivebb kormány-pártiak részéről.

Szász Béla.

A növényvilág mythológiája.

III.

Akár monotheismus, akár dualismus lett légyen a perzsák vallása — s pedig az előbbi felvétel a valószínű — kétségtelen az, hogy növény-mythológiájok tulnyomólag dualisticus elemeket képvisel. Angra-Manyou (Ahriman) ellene akarván munkálni Ahour-Mazda (Ormuzd) törekvéseinek, egy sereg tisztátlan, mérges, egészségtelen növényt teremtett. A hindu pantheismus már több támaszt nyújtott e fogalmaknak, mikor fölvette, hogy a növényekben egyrészt jó, másrészt gonosz szellemek lappangnak. Germán legendákban is fönnmaradtak ily árja eredetű nézletek nyomai; a többek

közt a német ismer Kartoffelwolfot (burgonya-farkas) Kornwolfot (gabna-farkas), Kleesa-ut (lóher-disznó), stb. melyek mindannyian a növényekben rejtőznek, annak megrontására törnek, s azon különféle betegségeket okoznak.

Általában úgy az újabb, mint a régi hellen, hindu és perzsa mythusokban az erkölcsi fogalom eme párhuzamossága közvetlen kifejezésre jut. Medea és Circe kertjében ápolt virágok ép oly gonosz hatásuk voltak, mint a hinduk a sur-ja (ördögösség), mely már nevében is magán viseli eredeti bélyegét. A kis-oroszországi parasztok előtt a dohány is e sorozatba tartozik. Náluk a sátán maga elegyedik bele, fű alakjában, egyik vagy másik házasságba. Ezért szokás például Tver kormányzó területben, mikor egy leányt megkérnek, egy pálinkás üvegbe bizonyos „ördög-fűvet“ tenni, s aztán szalagokkal és viaszgyertyákkal fölékesíteni. A menyasszony atyja ez ajándékkal jövődöbéli vejéhez megy, ki az ördögöt öt kopekért megvenni igéri; de a menyasszony atyja siet kijelenteni, hogy: „A mi herczegnőnk többet ér ennél“, s egy ezüst rubelt kér érte.

Természetesen, miután ily véleményekkel voltak e népek a növények alaptulajdonságaira vonatkozólag; önként következett ebből, hogy azoknak megfelelőleg bizonyos külső ismeretjelleghez voltak hajlandók kapcsolni ez vagy ama növény ártalmas vagy üdvös voltának eldöntését is, szóval általánosabb vonásokban egy kis physiognomiát teremtettek meg. Így a hinduk előítéleteket tápláltak a tüskés növények iránt, s világért sem emelték volna oly helyre házaikat és sirjait, hol ilyenek teremnek. A kantaka szanszkrit szó egyértelmű lón az ellenséggel. A hinduk pokla tele van tüskés növényekkel, ilyenekről van szó Dante Poklában is, s a hellének Tartarusában az asphaltos szaggatá a kárhozottakat. Hanem van mód, mely által a tüskés növények is megváltásra juthatnak. A rhamnos (vadszilvafa) részt vevén Pallas csatározásaiban levetközé előbbi jellegét, s rossz szellemek elleni védszerré lön. Hasonlóan a boróka is, miután megmentette Mária és a gyermek Jézus életét, Egyiptomba szökésük alkalmával, megtisztult s hatalmat nyert az ördög felett. A szent tövis azóta lön megszentelve, mióta Krisztus töviskoronául viselte. A velencei gyermekek gyakran hordoznak magokkal akácztövist, melyet a spina sanctának tartanak. Viszont az egyébként tiszta fák is megváltoztatják jellegüket. A fa, melyre Judás akasztotta magát, most el van átkozva. Fájdalom, a felől nincsenek egyetértésben, hogy melyik volt ez a fa. Kis-Oroszországban a rezgő-nyárfát tartják annak, melynek levelei örökös nyugtalansággal inognak; Sziciliában pedig azt hiszik, hogy a azután vagyvruca az (tamarix africana), melynek fája nem ad sem tüzet, sem hamut. E fa Krisztus kinszenvedése előtt szép és nagy volt, de azóta elcsenevészedett. Az áruló lelke törzse körül kovályg, s testét mindig az ágakon függni látja. Más sziciliali hagyomány a spanyol bors (cercis siliquastrum) tartja Judás fájának, vagy sötét héjáért, vagy füge-alaku magráért, mely az árulás-díjat tartalmazó erszényhez hasonlít.

Leggyakrabban már a szín is eldönti a fának jó vagy rossz tulajdonságait, s rendszerint oly vonatkozással, hogy a

sötétebbek a sátánt, a világosabbak pedig a jobb szellemeket szolgálják. Már a hinduk kerülték a sirokon növő virágokat. Puskin, az indiai antchar-t következőleg festi le. „Sovány, sivatag pusztaságban, naptól meszesült talajon, mint fenyegető vészjel, egyedül áll az antchar. A természet haragjában helyezte oda, méreggel itatva gyökereit, s ágainak halavány zöldjét. Déli naphév által megolvasztott cseppekben hatja át kergét a méreg, míg ha eljön az est, sűrű, átlátszó mézgává tömörül. Láttára elfordul a madár, a tigris kikerüli; szélroham görnyesztí lombjait, a szél elmulik, ő egyenesen áll. Zápor fürösztí pillanatig álmos leveleit, s halálos cseppek hullnak rólok az égő földre.“ Így Puskin; a népképzelem különben oly fákat is teremtet, melyeknek csupa árnyékok is halált ad. A maucenilláról mondják, hogy ha az eső megáztatja, halálos cseppek hullnak ágairól le. Nem jobb hirnek örvend ahinduknak a sziciliaknál is ösmeretes sérthetlen tamarinja, melyet ép ezért yamadüticá-nak, halál hirnökének (Yama, a halál istene) is neveznek. Atisza fa melynek lombja mérgesnek tartatik, s a diófa, melynek kiválasztásai állatra és növényre egyaránt ártalmasak — Európában is gyanusak. Tudjuk, hogy a gyászcyprus a halált jelképezi, s különös szerepet játszik a szláv és görög, de a magyar s székely népköltészetnek is a halál utáni életre vonatkozó fölfogásaiban, hol oly sokszor kel ki rózsa, cyprus vagy lilium a meghalt hiv szeretők poraiból. Mily meghatólag költői a bolgár népdal következő helye: „Belőlem zöld jávorfa lesz, belőled zöld fenyő; és el fognak jőni a favágók, a kerek fejszés favágók, le fogják vágni a zöld jávorfát, s aztán a kics fenyőt, fejér deszkának faragják, ágyakat csinálnak belőlünk, s egymás mellé tesznek és így, angyalom, mindig együtt leszünk.“ Egy toskánai mesében a megölt ifjúból somfa válik, s egyik ága furulyává növe, búsan zengi szomorú halálát.

Nincs a világon, mondja egy hindu közmondás, oly baj, mely ellen ne lehetne sikerrel folyamodni egy vagy más növényhez. Ha egy bűvész figyelmeztet, hogy gyermeked életét veszély fenyegeti, s ha irigység okozza ezt, dörzsöld be csak a beteget gyűlöletfűvel s bizonyosan meggyógyul. Rágalom zavarja házasságodat? Kis-Oroszországban a prikritet fogják biztos óvszerül kijelölni. A Védák ismernek oly növényt is, mely biztosít a menykőcsapástól, mint a németeknél a donnerkraut és donnerrebe. Sidrach könyve leír egy fűvet, mely megsebezhetlenné tesz, s egy mást, melyet ha az ember szájába vesz, észrevétlenül haladhat át egész népcsoporton. A chinaiak állítják, hogy ifjító növénysszerekkel is bírnak. Apulejus maga ajánl egy fűnemet, mely biztosít a tolvajok ellen. Açalâyana meg arra tanít, hogy ha házat építünk, ne mulasszuk el, avakát tenni az alapkövekhez, égés ellen, vagy ugynevezett kuá-t, és pedig észak-nyugati irányban, vízzel, rizzsel és árpával jól megöntözve. Végül Agnit, a tűz istenét is nem árt segítséggül hívni.

Fájdalom azonban, mondtuk már, ártalmasak a növények közt nem kevesebb számmal vannak, mint védők. Jól tudják az orosz tolvajok, hogy a rarik-trava ép oly ha-

talmas, mint az ezeregyéjszakai zézám, — minden zárt megnyit. Tehát ép annyi kárt tesz, mint a mennyi szolgálatot Apulejus kortársainak a Hercules-füvé tett. Ha emlékezet-fű létezik, másfelől olyanban sincs hiány, mely az értelmet elhomályosítja, mint az odysseiaiabeli hősök lelkéből hazájok minden emlékét kitörő lótosz. A francia Baudury beszéli azon adomát, hogy egykor Normandia egyik általa különben jól ismert erdejében eltévelyedve, midőn ez esetét egy odaváló parasztnak előadta, az így felelt: „Nem csoda, bizonyosan valami rossz füre lépett.“ Hasonló érdekes adatot különben nem egyet hoz föl de Gubernatis, kinek egész munkája az adatok rendezésében nem kevesebb, mint mintaszerűnek mondható.

Alapszabály-tervezete

az erdélyi ev. ref. egyházkerület kölcsönös tűzkárbiztosításának.

(Vége.)

A példa mindennél jobban világosít. A ki ismeri a Sepsis egyházmegye területét, láthatott ott a mező közepében egy tornyot és egy templomot. Ez a templom és torony Martonos anya- és Fotos leányegházaké. Mindkét községtől több, mint $\frac{1}{3}$ -ad mértföldre fekszik a mező közepén. Szükséges-e ezt biztosítani? Hogy a sepsis egyházmegye területét el ne hagyjam: 10, olvasd tiz egyházközséget tudok megnevezni a már jelzetten kívül, hol a torony és templom tűzmentes téren áll, ha nem is oly távol az egyházközségtől. Az Oltmentén: Málnás, mert az 1877-ik évben a tanítói és papi csűr mellék-épületeivel leégett közvetlenül mellette, de a templom és torony áll ma is épen, Oltszem, Étfalva, Gidófalva, Sepsiszentgyörgy, Szemerja, Kilyén; a Feketeügy mellett: Nagy-Borosnyó, Réty, Uzon; még ezekhez vehető: Szentkirály és Ilyefalva is. Ilyen építkezések pedig az egyházmegyék területén másutt is találhatók s miért ezek becsértéke után az évi adó? Miért főleg akkor, ha azok jókarban tartására is alig jut a költség!? Kolozsvárt 1876-ban nagy tűzvész volt, közvetlen a külső-magyarutczai templom szomszédságában. Hála istennek nem lett semmi baj; pedig egy sajtár vizet sem öntöttek rá, mert egészen tűzmentes téren áll. Fizesse-e kolozsvári egyházközségünk mégis e diszes templomának becsértéke után az évi díjmentvényt? Szerintem helytelenség volna! De hát a villám nem ütheti meg? vagy a harangozó vigyázatlanságából, ki épen szivarozott s eldobta a már körmire égett szivarvéget, nem támadhat-e gyulás? A villám ellen rég fölaltatták a villámhárítót, a harangozó vigyázatlansága ellen is bizonyára van téve intézkedés és lehet, hogy nem is dohányozik soha! Az ellenvetés, hogy költséges a villámhárító, azt felelem: nem költségesebb, mint ha az egyházközség 40—50 ezer frt tőke után, 15—20 évig fizeti az évi biztosítási díjakat. Hogy pedig az ily tűzmentes téren álló épületekért teljesített fizetés, a nem tűzmentes téren fekvőkkel szemben, illusoriussá teszi a kölcsönösség elvét, az e feletti elmélkedést bizom az „alapszabály-tervezet“ alkotóira.

Minthogy az „alapszabály-tervezet“ legnagyobb hibája — szerintem — a gyakorlati kivihetetlenség, s ezt első sorban is alig megdönthető azon érveléssel indokoltam, hogy a legtöbb egyházközség fizetés-képtelenségével találkozunk: bizonyítsuk be ezt az 5-ik pont alatt foglalt épületosztályozás és díj-illetményekkel.

Öszintén beösmérem és megvallom, hogy én nagyon keveset foglalkoztam a tűzkárbiztosító intézetek úgy elvi, mint gyakorlati oldalának tüzetesebb megfigyelésével. Az enyedi operatumnak köszönhetem egyfelől; és n. t. Szász József, esperes urnak, másfelől, hogy e kérdést tanulmányoznom kellett s az erdővidéki ev. ref. egyházmegyének folyó hó 12-én tartott rendes tavaszi közgyűlésére vele beszámolnom. A mint az eddig mondottakból látja az olvasó, csakugyan foglalkoztam is vele és pedig legtöbb bajt adott a „tervezet“ 5-ik pontja.

E pont alatt, a biztosítás tárgyát képező épületekre nézve „minden tekintetnélkül az alépitményekre“, három csoportot állapít meg, s a díj-illetményt is ezekhez képest méri ki; még pedig mindenik csoportban 100 frt biztosított tőkét véve.

I-ső osztályban: „cserép-, pléh- és palafedelű épületeknél“ 20 kr.

II-ik osztályban: „zsindely- és deszkafedelű épületeknél“ 50 kr.

III-ik osztályban: „szalma-, nád- és kórőfedelűeknél“ 1 frt 50 kr.

Már most azt a kérdés e felosztásnál, mi a helyes elvi álláspont? Látszólag az, hogy a mely épületek fedélzete kevésbé gyúlékony mint magasabb becsértékűek, aránylag kevésbé díjaztassanak, és megfordítva, a melyeknek fedélzete tűzfogóbb, azok kevesebb becsértékűek is levén, magasabban díjaztassanak. Úgy hiszem, hogy helyesen fogtam fel az alkotóknak az 5-ik pontban elfoglalt elvi álláspontját.

És én mégis azt mondhatom, hogy az csak „látszólagos“, mert én láttam patics (sövény) alépitményű cseréppel fedett iskolákat, tanítói és paplakot s hogy ezek, azért, mert cseréppel vannak fedve, olyan díj-osztály alá essenek, mint a kolozsvári egyhközség első papi lakja, vagy az enyedi „Bethlen“ és a sepsiszentgyörgyi „Mikó“ tanoda épülete: azt én józan ésszel felfogni nem bírom; vagy legalább is helyesnek nem tartom. De nem is láttam ezen osztályozást tenni egy tűzkárbiztosító intézetnél sem. Községemben van pedig ügynöksége: a „North-British“, a „Duna“, a „Magyar általános“ biztosító intézetnek. Ezt a felosztást nem találtam egyiknél sem; de igenis valamenyinél az eltérőt ettől, ahol az „alépitményekre is“ tekintet van fordítva. Elhagyom ezeknek, a biztosítás tárgyát képező osztályozásait; de egyet mégis bemutatok s ez: a „Pesti intézet“. Azért mutatom be pedig épen kiválólag ezt, mert ennek 1878, július 24-én kelt s folyó 1879, január 1-étől 12 évi időtartamra kötött szerződése van a tiszántúli ev. ref. egyhkerülettel.

A „szerződés“ idevágó része így hangzik:

2. A „Pesti biztosító intézet“ által, fönnebbiek szerint elvállalandó biztosítási tárgyak, minőségükhöz képest és

osztályba soroztatnak. Az első osztályba tartozik: minden kőből, vagy égetett téglából épült templom, imaház, iskola és lakház. A második osztályba tartozik minden nem szilárd falazatu épület, minden mellék- és mezei gazdasági épület-falazata minőségére való minden tekintet nélkül.

Ezen két főosztály mindenike ismét három alosztályra oszlik, úgy hogy:

a réz-, pala-, kő- és cserép-tetőzet az I-ső;

a deszka- vagy zsindely-tetőzet a II-ik;

a nád-, gyékény- vagy zsúp-tetőzet a III-ik osztályt képezzék.

A „Pesti biztosító intézetnek“ áadandó biztosítási díjak, 100 frt biztosítási tőke után, minden egyes évre következőleg állapítatnak meg:

I. Főosztályban:

II. Főosztályban:

1. alosztály	11 $\frac{1}{4}$ kr.	1. alosztály	12 $\frac{1}{2}$ kr.
2.	37 $\frac{1}{2}$ kr.	2.	45 kr.
3.	85 kr.	3.	100 kr.

3. A fönnebbi évdíjon kívül, minden egyes kötvény után, még a következő 12 egyenlő évi részletre osztandó illeték fizetendő:

a) 5 frtot meg nem haladó díjösszeg után	40 kr,
b) 5—10 frtig „ „ „	50 kr,
c) 10—25 frtig „ „ „	1 frt — kr,
d) 25—50 frtig „ „ „	1 frt 50 kr,
e) 50—100 frtig „ „ „	2 frt — kr,
f) 100 forinton felüli díjösszegek után	3 frt — kr.

Ha most valaki veszi az enyedi operatum díjosztályzatának összegét 2 frt 20 krt, és a jelzett szerződés idézett díjszabványait (mindeniknél ugyanazon mennyiségű biztosított tőkére,) 86—62 kr különbséget fog észrevenni. Azaz: 2 frt 20 kr helyett 300 frt tőke után, itt a díjfizetés 1 frt 33 $\frac{3}{4}$ kr és 1 frt 57 krajczárral van díjazva.

Az, a mit az idézett szerződés a díjakon felül 12 egyenlő évi részletben kíván, oly csekély, hogy az majdnem számba sem vehető; mert, felteszem, valamelyik egyházköz-ség, becsértékben biztosított összes épületei után fizessen 100 frt évi díjt; erre 12 évi egyenlő részletben a 3 frtból jut 25 kr évenként; már pedig ez az egyes csoportokban jelzett díjösszegeket $\frac{1}{4}$ krajczárral emeli, csak még a legmagasabb díjnal is.

A mi pedig a szerződésben a tiszántuli egyházkerületnek nyújtott egyéb előnyöket illeti, s a melyeket itt tér szűke miatt nem idézhetek, megtekinthetők nevezett egyházkerületnek 1878-ik évi egyházkerületi jegyzőkönyve 175 száma alatt. Az érdeklődőknek ajánlom figyelmébe, mint ajánlottam a tűzkárbiztosításnak saját egyházkerületünkben is ily mód o z a t á t, az erdővidéki ev. ref. egyházmege közgyűlésén, mit el is fogadott a közgyűlés, azon hozzáadással, hogy bármelyik hazai jóhírben álló tűzkárbiztosító intézettel, ha ilyen előnyöket s aránylag ily olcsó árban szerződésileg lehet biztosítani, ezen módozatot jobbnak és elfogadhatóbbnak tartja, mint az enyedi egyházmege javaslatát; elfogadhatóbbnak pedig azért, mert nincs „kötelezőleg“ kényszerítve minden egyházköz-ség biztosítani s nem is teheti azt, a melyiknek nincs

módjában, nem is kénytelen a díjakat az esperes, vagy főgondnok által behajtatni; egyházkerület és egyházmegyék levéltárait okmányokkal felhalmozni, a papoknak nyilvántartási jegyzőkönyvek vezetését írni elő; mert ezt szerződészerűleg az „ellenőrzés“ kevesebbet jelentő módjáig lehet leszállítani s elvonni a felelősséget olyan dolgokért, az esperesek és főgondnokokról, hol a becsléseknél szakértelem hiányában tévedhetnek.

Nem ajánlhattam egyházmegyei közgyűlésünkben elfogadásra az enyedi operatumot azért sem; mert ezáltal az egyházkerület minden egyházi és világi hivatalnoka, egy szövenyes tűzkárbiztosító intézet kezelő-személyzetébe vonatik be működő tagul, hol mint magán személy, hol pedig, mint az egyházkerületi és egyházmegyei vizsgáló-bizottság tagja, vagy mint gondnoksági tag testületekben; pedig ezeknek akár mint személyeknek, akár mint a jelzett testületi tagoknak más üdvös téren is elég végezni valójuk van.

Nem ajánlhattam végül azért sem, mert nincs tartaléktőkéje semmi. Az államsegélynek eddig kiosztott részét pedig jelenlegi céljától elvonatni egy olyan experimentációra, mely a gyakori tüzesetek által nem védhető károk értékének még percentjét sem fedezi; elvonni azoktól, kik azt most élvezik s épen nem is nélkülözhetik-tanácsosnak sem, annál kevésbé tartanám helyesnek.

Az az ideális cél, hogy a tartalék-tőke felszaporodásával az államsegély eredeti céljára visszafordíttatik, hogy a szegény egyházak iskolai s más építkezésekre innen még nagyobb segílyt nyerhetnek, s hogy végül a mostan megállapított díjak egész 50%-ig le fognak szállíttatni — alig érdemes figyelemre, mert ily alapon is ép úgy kiürülhet a pénztár, vagy oly közel áll a bukhatáshoz, mint akármelyik tűzkárbiztosító intézeté, mennyiben a befizetett díjak, az egyházkerületi pénztárnok által, olyan jóhírben álló takarékpénztárba helyezhetők el, melynek csőd-mondására ébredhetünk fel egy szép reggel!

És végül azt kérdem, hogy a világ legbecsületesebb pénztárnoka is, pedig a miénknek, mint egyházkerületi pénztárnoknak annak kell lenni, mondom, a legbecsületesebb pénztárnoka is a világnak, egy kopogó feje, és pusztán a maga személyében, minő biztosítékot nyújt az általa kezelt százezerekről? Kitől fogunk bevenni akkora hypothekát, mely azzal arányba hozható? Vagy nem fog a tartalék-tőke soha 100 ezer forintot elérni? Igaz! Lehet a pénzzel értékpapirokat venni; de hát a mig veszünk, addig nem kezelődik-e takarékpénztárban? Vagy az értékpapirokon nem lehet-e veszíteni?

Az, a mit az idézett czimű javaslatra vonatkozólag elmondtam, bár nem állítom minden oldalról helyesen felfogott és megfigyeltnek, úgy hiszem, mégis elégséges arra, hogy mások figyelmét is felhívjuk rá, kik a dologhoz több szakismerettel szólhatnak. Nekem ez volt egyenes célom, egyéni véleményem nyilvánításában.

Révay Pál.

VIDÉKI ÉLET.

A marosi egyházmegyéből.

Igazolás.

Máj. 21. 1879.

Folyó évi ápr. 25-ről, e tisztelt lapok 17. számában „Nyílt kérdést” intéztem a nagytiszteletű esperes urhoz, egyházmegyénk özvegy-árvai gyámintézete ügyei felől.

A nt. esperes ur nem méltóztatott felvilágosítást adni, sőt, közhir szerint, úgy nyilatkozott, hogy nem is fog felelni.

Az ügy fontosabb és nagyobb mértékben közérdekű, hogysem ellehetne nézni agyonhallgattatását; annak pedig a ki érdekében felszólalt, erkölcsi kötelessége felszólalását igazolni.

Bátorkodom ennél fogva, a tisztelt lapok terén ismét kis tért kérni „Nyílt kérdésem” igazolására:

1) Gyám-intézetünk módosított alapszabályai, a főt. egykerületi közgyűlés 1878. jun. 22-iki ülésében 94. szám alatt megerősítést nyertek. E megerősítés alapján Maros-Vásárhelyt Imre Sándor által, az ev. ref. főtanoda gyors sajtóján 1878-ban kinyomtatva meg is jelentek, a mint ezt a t. szerkesztő ur részére, ide mellékeltem, magán úton kezeimhez jutott példány igazolja.

A régebbi szabályok szerint évenként, körlevél útján, közzé kellett volna tenni az ellátott számadás kivonatát, ez gyakoroltatott is régebb, de a nt. esperes ur egyszer sem tette.

Ezen „módosított alapszabályok” főleg a 26. 27. §§-ok 1878. jan. 1-ső napját teszik az új időszak kezdő pontjául, megvártuk volna azért a nt. esperes urtól, miszerint a megerősítés után azonnal az újonnan alakuló „első közgyűlést” egybehívja, hogy a 19. 26. §§. értelmében minden paptársunk intézetünk tagja lehessen. Ha ezt szinte egy egész éven át nem tette — a megerősített szabályok a nt. esperes urat is kötelező törvény lévén — kötelessége lett volna május 1-je előtt 15 nappal legkésőbb megtenni a 38. §. értelmében.

2) A múlt télen, intézeti pénztárnok t. Madaras János ur az 1877-ik évről végellátásra beadott számadása, a t. t. házassági törvényszéki bíró urak, mint intézeti bizottmánytagoknál, sorba köröztetett; egyik t. t. barátom szivességéből én is bele tekinthetvén, következő tételek ragadták meg figyelmemet:

I. Elsőrendű tőke és kamatok:

1) Bablelek Todor utódi, tőke 42 frt, hátralék kamat 12 frt 60 kr. 7) Ferenczi Pál utóda Pál, tőke 105 frt, hátralék kamat 59 frt 90 kr. 20) Medgyes Elek utódi, tőke 105 frt, hátralék kamat 33 frt 60 kr. 21) Medgyes Sándor utódi, tőke 105 frt, hátralék kamat 79 frt 80 kr. 23) Özv. Molnár Józsefnő-tőke 155 frt 40 kr, hátralék kamat 71 frt 48 kr. 31) Néb. Silvester Sámuel utóda, tőke 67 frt 20 kr, hátralék kamat 59 frt 87 kr. 36) T. Pap Elek, tőke 167 frt, hátralék kamat 147 frt 46 kr. 37) Ny.-Szentbenedeki ev. ref. egyház, tőke 138 frt, hátralék kamat 109 frt 36 kr. 40) Tamási Móses utódi, tőke 105 frt, hátralék kamat 48 frt 70 kr. 41) Tamási Ferencz és Albert, tőke 133 frt 46 kr, hátralék kamat 61 frt 38 kr. 44) Gr. Toldalagi Victor-tőke 485 frt 10 kr, hátralék kamat 223 frt 10 kr. 45)

Tiszt. Vályi Pál, tőke 114 frt, hátralék kamat 44 frt 97 kr. 54) M.-Kereszturi egyház, tőke 110 frt, hátralék kamat 80 frt 10 kr. 61) Tiszt. Vályi Pál, tőke 130 frt, hátralék kamat 48 frt 53 kr.

II. Másodrendű adósok:

4) T. Kis János (szent-simoni pap), tőke 21 frt 94 kr, hátralék kamat 21 frt 97 kr. 7) T. Nemes Károly (m.-csávási pap), tőke 51 frt 33 kr, hátralék kamat 26 frt 68 kr. 8) T. Orbán Károly (magyarosi pap), tőke 15 frt 86 kr, hátralék kamat 20 frt 73 kr. 15) T. Tolnay Lajos (m.-vásárhelyi pap), tőke 35 frt, hátralék kamat 24 frt 50 kr.

III. Részvényesek:

1) T. Adorján János (kebelei pap), hátr. 38 frt 18 kr. 4) T. Kis János (szent-simoni pap), 25 frt 79 kr. 11) T. Nemes Károly (m.-csávási pap), 27 frt 29 kr. 12) T. Orbán Károly (magyarosi pap) 36 frt 09 kr. 13) T. Pap Elek (lőrinczfalvi pap) 20 frt 58 kr, (a kamat 8°/_o, évi részvény 2 frt 10 kr o. é.)

IV. Vacantia ideje alatti jövedelem:

1873—76. évekről: Abod, M.-Bánd, Csoba, Kibéd, Koronka, M.-Madaras, Csik-Szentivány, Torboszlo, Bede-Szent-Háromság, Kebele, Szent-Iván, Bocz, M.-Kölpény, M.-Sámsond, Bod-Keresztur, Havad, Erdő-Szent-György. Beveendő 853 frt 60 kr. Bevétt 69 frt 19 krt (fizette Koronka és Abod), hátralék 784 frt 41 kr.

Gyámi kijárandóság özvegyeknek és árváknak 485 frt 32 kr (ki van adva).

Pénztármaradék	699 frt 70 kr.
Tőke	11,161 frt 03 kr.
Hátralék	4026 frt 04 kr.

A nt. esperes ur, can. visitatio alkalmával, egyházközségemben, valamint a többi egyházközségekben, megrendelte, törvény értelmében, hogy minden olyan adós, ki egy évről hátralékos, pereltessék be s vétessék fel rajta a tőke is. Ugyan miért nem tette itt is, legelőbb az I. 45. 61. szám alatti adóssal s azután a többiekkel?

3) Az egyes egyházközségek, az időközi jövedelmeket kezelték, igen kevés kivétellel egyházközségük előmenetelére használták fel — és még is 1873—77-ig 863 frtból csak 69 frt 19 krt fizettetett be.

4) Ha jól emlékszem 1871. utolsó két hava valamelyik napján volt Maros-Vásárhelyt, ns Marosszék kisebb terében azon gyűlés, melyben nagytiszteletű, akkor főjegyző, mint elnök, közzétette (enunciálta) az 1866-iki főt. közszinát jegyzőkönyv 91. alapján azon törvényt, „hogy minden pap, ki oly egyházba lép, hol előde özvegy-árvával osztoznia kell, évi fizetése felerészét az egyházmegyei örvegy árvagyámintézetnek befizetni köteles.”

Nagytiszteletű esperes ur volt az elnök, t. t. Szász Károly a jegyző — mint emlékszem — és nagytiszteletű egyetlen egyet se szállított fel, sem előre nem figyelmeztetett e törvényszabta kötelezettség teljesítésére.

Ennyit ezuttal felszólalásom igazolásaul.

Egy már nem ifju marosi pap.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLÉJE.

Ballagi lapja, a „**A Prot. egyh. és isk. Lap**“ Török Pál superintendensnek a dunamelléki egyhkerület f. évi közgyűlését megnyitó beszédét közli, már a második számon át. Nem annyira elvi jellegű nyilatkozatok, mint inkább azon felfogásmód kölcsönöz érdeket e megnyitónak, melyet az érdemes egyházi férfiú két jelentősebb mozzanatra, a zsinattartás és a protestáns autonomia kérdésére nézve tanusít. Amarra vonatkozólag ismételtén kifejezést ad aggályainak, melyeket, mint tudjuk, a bizottsági munkálatok tulságosan alaki jellege, kevés gyakorlati értéke, s általában a zsinat ügyének időszertlensége iránt táplál; míg itt keserűen kel ki a vallás- és közoktatási miniszternek a legfőbb felügyeleti jog mikénti értelmezésére tett legutóbbi lépései ellen. Hibáztatja, hogy nem fog hozzá a közoktatási rendszer megteremtéséhez, mely az 1790—1. 26. tvcz. szerint az evangélikusokra is ki volna terjesztendő, hanem előbb akarja meghatározni részletekig, miben áll az evangélikusok iskolai autonómiája, miben a felség legfőbb felügyeleti joga? stb. Ez elszomorító tényekkel szemben örömmel jegyzi föl azon áldozatokat, melyek a lefolyt évben egyesek és egyházak részéről vallási közczélokra hozattak, s általában könnyű és kedvező áttekintést nyújt a vezetése alatt álló egyházak beléletéről s jelentősebb mozgalmairól. — Kecskeméti Ferencznek „Pályám kezdetén“ című csinos alkalmi verses imája, s egy pár kisebb érdekű czikk után, még Szentkuty Károly közöl becses irodalomtörténeti adalékokat régibb egyházi írók élet- és jellemrajzához, melynek Debreczeni Nagy István, Hegymegi Kiss Áron, Hányoki Losonczy István, Haló Kovács József és Kalmár József.

„**A Prot. Hetilap**“ egész terjedelmében közli a lapunkból átvett s immár hirhede vált „Pontozatokat,“ melyekhez egyszersmind Körösi Sándor ír commentárt. Kísérő szavaiból főlemlitjük részünkről is azon megjegyzését, hogy mielőtt a sor e lépésre kerülhetne, előbb törvény útján azt volna jó eldönteni, hogy minő viszonyban legyen a magyar állam a hazánkban levő törvényes vagy elismert hitfelekezetekhez, s minő viszonyban legyenek e hitfelekezetek egymás közt. Csak ezek alapján dönthető el a legfőbb felügyeleti jog kérdése is. De míg ez nem történik, míg az összes hitfelekezetek tényleg nem egyenjogositatnak, míg hazánkban lesz vallásfelekezet, melynek papjai törvényhozássunk felső házában kizárólagos joggal ülnek; míg a magyar állam egyik minisztere az állami egyházul szereplő hitfelekezet egyházi és iskolai ügyeit közvetlenül vezeti, s annak mintegy ügyvivőjéül fungál; míg egyik hitfelekezetnek templomait az állam egyik minisztere építteti, s javíttatja; míg a királyinak nevezett iskolákból a protestáns tanárok kizárva lesznek; míg az államnak magának nem lesznek kellő számu iskolái; míg a tanulmányi alap jogi természete eldöntve nem lesz, s a róm. kath. javak azon egyház közvetlen kezelése alá nem adatnak: addig hazánkban nincs vallásfelekezeti egyenjogúság, s addig alkalmasint a protestáns egyház azon szerződés védelme alatt marad, melyet apáink karddal kezük-

ben vívtak ki, s a melynek köszönhetjük, hogy a porba nem tiportattunk.

Figyelmet érdemel dr. Kovács Ödönnek az „**Az Egyh. és isk. Szemlé**“-ben közzétett közvetítő tervezete, a zsinati szervezet módozatára nézve, melylyel egyfelől az ultrasynodalisták, másfelől pedig Török Pál óvatos magatartása közt foglal állást s ajánlja, hogy a zsinatkérdésben oly sok összeütközésre alkalmat adott alkotmány-tervezet egyszerűen mellőztessék ezuttal, s az egyházkerületek szabad és érintetlenül hagyott jogai és kiváltságai alapján szervezkedendő zsinat csak halaszthatlan és a közmegállapodás lehetőségével kecsegtető egyes nevezetesebb ügyekre nézve intézkedjék egyelőre, milyenek: az állam és egyház, valamint a felekezetek egymásközi viszonya, az egyházi közpénztár és köz-törvénykezés, továbbá a bibliafordítás, stb. ügye. Hiszi a czikkíró, hogy ez ügyek több ülőssakra is elég teendő, nyujtanának a zsinatnak, addig pedig törvény nélkül is lehet, hogy több egyöntetőséget szereznénk, több bizalmat nyernénk arra nézve is, hogy a most elhalasztott ügyek közös és elvszerűbb elintézéséhez fogjunk.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Odessától Pétervárig, Kiewtől az Uralig egy hatalmas összeesküvés titkos szálai fonják körül és kötözik le a nagy orosz birodalom minden tagját s életerét. Megdöbbenéssel olvashattuk a lapokból azon számos elfogatások hírét, melyek a legutóbbi merénylet óta foganatba vétetve, gyökerében velték előlhetni a pusztitva harapodzó veszélyes kóranagyot. Hogy azonban ez nem fog oly könnyen menni, abban a dolgok minden figyelmes szemlélője egyetért. A nihilizmusnak hívei vannak a trón körül ugy, mint a vásártérekben, a magas hivatalos bureaukban és csapszékekben, a női öltözködésben és az oltárok előtt, mindenütt, hol csak ember emberrel érintkezik, hova a fertőzőet lege behatolni képes. Az egyetemek a középosztályu proletariatus fészkei s innen indul ki minden mozgalom a régi, az avult eltörlésére s a porba tiport romok felett új társadalmi viszonyok megteremtésére. Szítja a titokban lobogó lángot a nevelésügy elhanyagolt állapota is; ferde, idegenszerű társalgási műveltség jellemzi a magasabb köröket, holott minden oly cultura, mely nem a kedély természetes mélyéből fakad, inkább átok, mint áldás a népre. Hogy az orosz államegyház az üres formaiságot a vallásban is szentesített alapokra helyezte, az a legretteendőbb katasztrófáknak válhatik még csirájává.

Mélyebben nézve a dolgot, Oroszország az államellenes üzemek, a politikai összeesküvések traditióját, már történeti múltjával együtt magával hozta, s ama nagy rázkódások, melyek szemeink előtt csak az imént folytak le, tulajdonképpen csak szükséges átmeneti fokozatok. De egy bölcs kormány módot birna találni arra nézve, hogy a dolgok ily erőszakos folyását lehetőleg elsimitsa, flagrants kérdések megoldását kellő óvatossággal előkészítse, politikai intézményei megjavítása, megszüldítása, s az alkotmányos eszmék szabad fejlődésének biztosítása útján. Így a nihilizmust, még

Folytatás a mellékletben.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny” 22. számához.

ha csakugyan programmszerűleg tűzné is maga elébe minden államszervezet végleges fölbontását, vagy egyáltalában minden létezőnek alapjában való felforgatására célzó irányzat lenne, pozitív elvek nélkül, — mi részünkről, a mi történetbölcséleti álláspontunkból kifolyólag, nem tekinthetjük, egyébként, mint a fennálló intézmények iránti, alapjában igen egésszerű bizalmatlanságnak s a népsanyargatásból következő veszedelmek egy óriási, fenyegető symptomájának. Bizonyos ponton túl, ne feledjük, a zsarnokság és nyomor rombolásra vezet, a helyett, hogy reformokra ösztönözne, s Oroszország jelenlegi helyzete oly káros saját népére úgy, mint szomszédaira nézve, hogy csakugyan jobbnak kell tartanunk erőszakos bukását, mint további fennállását így, és a maihoz hasonló alakban. Helyesen tette a kormány, hogy a rabszolgaságot eltörölte, de e lépést, megszakítás nélkül, újabb rendszabályoknak kellett volna követni. Célyszerűbb lett volna, tagadhatatlan, támadó hadjáratok s katonai előkészületek helyett az erre szükségelt pénzt a népnevelés, a földmívelés fejlesztésére fordítani, gondoskodni a kereskedelmi és ipari forgalom emeléséről, hogy a jobb anyagi állapotba jutott nép képesítve legyen folytonos politikai haladásra. Bármilyen népszerűvé is tudták tenni, apró raffinement-ok, s szemfényvesztő kormány-fogások egyideig az egyedül dynasticus érdekből megindított török és középázsiai háborút, azért az ország szellemileg és anyagilag még sokáig fogja sin'leni brutalis és jogtalan hatalmaskodása fájdalmas utókövetkezményeit.

Oroszország történetén végig haladva, úgy találjuk, hogy úgy a népnél, mint a kormánynál, alkotmányos küzdelmeik közepette, mindig és mindenütt hiányoztak azon magasabb erkölcsi szempontok, melyek a politikai elvek és történeti eszmék maradandóbb érvényét biztosíthatják vala. A forradalmak terrorizálták a kormányokat, s a kormányok terrorizálták a forradalmakat. Gyilkos és rabbilincs, palota-összeesküvés és deportáció váltogatják egymást emberöltőken keresztül. Talán nem volt az orosz történelemnek több oly két tipikus korszaka, s mely az orosz jelleget is annyira befolyásolta volna, mint a Főlelmes Iván és Nagy Péteré. Iván (1553) vad hajlamu, de jelentékeny tehetőség volt, ki nagy szolgálatot tett hazájának azzal, hogy a tatároktól megmentette. Még mint gyermek, Helena kormányzósága alatt jutott a trónra; öcscsének börtönre vettetése, nagybátyja András meggyilkoltatása s még egy sereg hasonló áldozat képezte uralomra jutásának első tényét. Tizenhárom éves korában Schouisky befolyása alá került, ki mindenféle kegyetlenkedésre, állat- és emberkinzásra megtanította. Kedvencz mulatságai közé tartozott barátaival lóra ülni s rohammal

vágtatni végig az utcákon, nőket, gyermekeket, aggodat letiporva. Állati kedvtelése felülmúltak minden képzetet, templomokat rontatott le, kolostorokat fosztott ki, s ennek daczára, sajátágosan jellemző vonás az orosz népre nézve, bár az egész nemze rettegett tőle, nagy tiszteletben tartották, népszerűsége határt nem ismerő volt; sőt midőn egy alkalommal neje halála után a kormányról lemondva, Moszkvába vonult, osztatlan tüntetéssel esdekeltek, hogy foglalja vissza helyét. Hogy e kérésre hajolt, számos kivégzés nyomorult áldozata bánta újra meg. Jól írja az orosz történetíró, Karamsin: „Az oroszok, kik benne hatalmuk és fényök szerzőjét tisztelték, fátvált vetettek a zsarnok névre, melylyel kortársai felruházták.” Nagy Pétert már előnyösebben lőn szokássá fölfogni, holott nem egy tettében mivel sem volt jobb fent említett elődjénél. Közönséges kegyetlenséggel nem is elégedett meg, hanem nem kímélte a fáradságot oly eszközöket lelni, melyek áldozata kinjait még hosszabbakká s fájdalmasabbakká tették. Előbb kinpadra vonatta őket, s mintán untig legeltetvé szemeit a borzasztó látványon, maga is bakónak állott be, és serleggel kezében, egyetlen rövid óra alatt, husz kortyra husz főt csapott le saját fölséges kezeivel. Ettől fogva az orosz udvar erkölcselensége minden újabb uralkodó alatt csak iszonyúbb alakot öltött. A két évig uralkodott I. Katalin néhány méltánylást érdemlő kezdeménye után csak annál nagyobb kicsapongásokra adta magát, s valószínűleg méreg által múlt ki. A lemeszárolt Ivánról a korona Erzsébetre szállt át. Uralkodása a botrányok, vérengzések és szemérmelenségek szakadatlan sorozata volt. Utóda III. Péter szintén gyilkos kezek által vesztett el. Neje, II. Katalin neve vérbetűkkel van fölírva Lengyelország történetének lapjain; ő ölette meg a trónjától megfosztott Ivánt is. Az elmebeteg I. Pál merénylet áldozata lett 1801-ben. Végre a szentszövetségről nevezetes I. Sándort Miklós császár váltotta fel, ki méltónak igyekezett magát mindenben mutatni családi hagyományaihoz.

Ily rémbetűkből van összealkotva Oroszország történelme s pedig az orosz nép nem egy jó tulajdonsággal bír. De a népet az uralkodók nevelték, s e nevelés nem is késett, nem is fog késni, meghozni számukra végzetes gyümölcseit. A most uralkodó császár kezdetben sok jóakaratot mutatott, s különös érdeme, hogy a rabszolgák felszabadításának ügyét oly hatalmas ellenzés daczára is keresztülvitte. De a megkezdett úton nem tudott tovább haladni; jogtalan háboruszkodásai s rettegett terjeszkedési politikája általános elszegényülést és elégedetlenséget szült. Így lőn ma már a nihilismus megfékezhetlen hatalommá, melynek halált hozó aknája a trón alatt már meg vannak ásva, s csak a pillanat kérdése, hogy mikor robbantsák azt fel.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY” TÁRCZÁJA.

Adalékok

az erdélyi ref. egyház történetéhez.

VI.

Idősb Csécsi János sáros-pataki tanár folyomódása a s.-pataki iskola ügyében Apafi Mihály erdélyi fejedelemhez.

S.-Patak, 1687. jul. 7.

Legyenek nyitva éjjel és nappal a hatalmas Isten szemei a Nagyságod személye, egész házanép és országa védelmezésére!

Méltóságos fejedelem, kegyelmes uram! Mikor Isten maga jó tetszéséből a sáros-pataki növendék scholának ideigvaló igazgatására engemet méltóztatott volt*), akkor az itt körül lévő nemesi rend és Tiszt. prédikátorok adtak volt nekem!

*) Ez 1686-ban történt, midőn a Báthori Zsófia által 1671. oct. 20. elfoglalt s a jesuitáknak átadott, de Tököli Imre diadalai korában 1682-ben a reformátusoknak visszaadott s némileg újra helyreállított s.-pataki iskola egyetlenegy tanári állomására idősb Csécsi János hivatott meg.

auctoritást arra, hogy a fejevről esztendőnként kijöendő deákokon kívül fogadassak bé másokat is a schola gyarapodására; azolta a régi bévött orthodoxa tudományt Istenemtől vött ajándék szerint hűségesen tanítottam, a két scholák között a fraterna uniót megtartottam, magamat mindenekben alkalmaztatván a Nagyságodtól kegyelmesen emanált instructióhoz. Sokszor igyekeztek azon gyűlölőink, hogy az lábra állani alig kezdett scholának előmenetelét meggátolják, véghez is vitték: mert magyar generalis és fő commissarius Csáki István uram, Zemlény vármegye vice-ispánjának Klobusiczki Ferencz uramnak demandált commissiója által, die 24. Aprilis, a s.-pataki jesuita patereknek számokra assignáltatott minden proventusival egybe; ily szorult állapotunkban nem volt sem politicus, sem ecclesiasticus emberink közzül csak egy is, a ki merte volna csak nyelvét is mozdtani megmaradásunkra, mindenek nagy consternatióban lévén az akkor erejében fenn tartó eperjesi laniena miatt; magam egyedül voltam, a kitől kézhez kérték a scholát; én nem adtam, de ők erő-hatalommal vették el, és így szépen virágzó scholánk tagjai ide s tova széledtenek, kik közzül némelyek a Nagyságod kegyelmes protectiója alá mentenek a fejevről scholába, bizván magokat Isteneknek és a Nagyságod kegyelmességére. Mindazáltal, hogy scholánk elvétele miatt épülni kezdett ifjaink mi közöttünk tudomány nélkül teljességgel ne maradjanak, a körülöttünk lévő emberek engemet a gönczi scholába vittenek által, hogy ennek színe alatt a pataki schola conserválódhatnék, úgy hogy a Fejevről ottan-ottan kijöendő deákoknak menedék helyek lenne, honnan valami promotióoskát várhatnának, csak addig, míg Isten visszahozna elhagyatott helyünkbe. Szegény scholánk eleitől fogva ez ideig való állapotjáról Nagyságodat serio informálni sokszor igyekeztünk, de a hatalmasoktól lött nyomorúságunkat öregbítő félelem tartóztatott. Mostan azért alázatosan esedezünk Nagyságodnak, ha mit tehet Nagyságod kegyelmes királyunknál a felségénél instantiájával, örökké való emlékeztetiért, Istenünk dicsőségéért, szokott kegyelmessége szerint cselekedjen jót velünk, hogy előbbeni állapotunkba állattassunk, és így az egymástól két felé vált schola legyen egygyé, melynek egyik része sok esztendőktől fogva a Nagyságod kegyelmes gondviselése alatt csendességben nyugodott ez ideig; teljességgel megnyomorodtunk és nincsen senki Istenünkön kívül, a ki igyünk mellett csak szólni is merjen.

A hatalmas UR a Nagyságod életét szeresse békasságes uralkodással, és lelkét kösse az élőknek csomójokban. Amen!

Sáros-Patakon die 7. Julii 1687.

Nagyságodnak alázatos szolgálja.

Tsétsi János, minap a s.-pataki scholának mestere.

Kivül: Illustrissimo ac Celsissimo Principi, Domino, Domino Michaeli Apafi, Dei Gratia Principi Transylvaniae, Partium Regni Hungariae Domino, et Siculorum Comiti: Domino Domino mihi Clementissimo.

Eredetije az erd. Muzéum kézirattárában.

Közli:

Szabó Károly.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879 május 31.

— A püspöki hivatalos körövényekre nézve abba a kedvező helyzetbe jutottunk, hogy azokat megjelenésük után azonnal, legelső számunkban, közölhetjük, a miről t. olvasóinkat ezennel örömmel értesítjük.

— A vallás- és közoktatásügyi miniszter ur az összes prot. superintendenseket s a mi püspökünket is, a supremá inspectio kérdésében, jun. 5-ére Budapestre bizalmas értekezletre hívta meg. A főt. püspök ur már 3-dikán elindúl, hogy a Török Pálnál tartandó előleges tanácskozásban részt vehessen. Miután főpásztoraink nem rom. kath. püspökök, s így nem a „de nobis sine nobis“ elvének való, az értekezleten, bizonynyal, tartozkodó állást fognak elfoglalni s az egyéni véleménynyilvánítás korlátain túl nem terjeszkednek.

— A zsoboki törvénytelen áttérések ügyében a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur által kirendelt s lapunk közelebbi számában jelzett nyomozó-bizottság tagjává Fogarasi Mihály püspök ur a rom. kath. felekezet részéről dr. Éltos Károly urat, a kath. igazgató-tanács előadóját, — a mi püspökünk, felekezetünk érdekét képviselendő, Szász Domokos közjegyzőt nevezte ki. A bizottság junius hó 5-ikén n. Gyarmathy Miklós, alispán ur vezetése alatt száll ki a helyszínére.

— A kolozsvári egyetem tanári kara a múlt csütörtökön tartá a pályadíj kiosztási ünnepélyt, mely méltán örömmel tölté el a jelenvoltagekat; mert élénk bizonyosságot tett arról, hogy egyetemünk ifjusága a komoly tanulmányok, a tudomány mivelése körül nem csak fogékonysággal, de kitartó szorgalommal buzgólkodik. A pályázatok eredménye oly sikerültnek mondható, mely egyetemünket előnyös világításba helyezi e téren a budapesti egyetemmel szemben. A pályaművek száma és értéke túlhaladja a sokkal népesebb budapesti egyetemenél beadottakat. Kiosztalott 27 ifju között 1845 frt jutalom. Nyertesek voltak: Jo g i k a r b a n: Kócsi Andor, Jámor Gyula, Vajna Gábor, Karl István. O r v o s i k a r b a n: Veres József, Bikkfalvi K. és Nappendruck K. (együtt), Löthe József, Szentkirályi Géza, Marsalkó T., Bikkfalvi, Hirs József. B ö l c s é s z e t i k a r b a n: Imre Lajos, Endrödi Sándor, Csernátoni Gyula, Wisloczki H. Matematikai karban: Novák A., Fodor F., Olasz Gyula, Fodor F., Kovács János (együtt), Mártonfi Lajos, Demeter Kálmán, Schaar-schmidt Gy., Jákö János, Vida Károly, Tömösvári Ödön. Nem csekély örömeinkre és édes büszkeségünkre szolgált azon örvendetes körülmény, hogy a kiosztott jutalom-pénznek, mintegy 53 %-át (1010 forintot), protestáns tanodáinkból egy pár éve kikerült növendékek nyerték el. A nemes versenyen növendékeink nem maradtak hátra, sőt előnyt vívtak ki; ez rájuk nézve kötelező az előbbhaladásra, ránk nézt emelő és a protestáns tanügy terén kifejtett és kifejtendő buzgóságra lelkesítő hatással van. Vajha ifjaink évről-évre szereznék meg mindig fokozott mértékben egyházunknak e legéde-sebb örömet; szolgáltathák bizonyítékát annak, hogy már hitelveink szellemi haladásra sarkalnak.

— **Endrődi Sándor** munkatársunk költői rajzát a „Győzelmet“, a Fővárosi Lapok múlt szerdai számában átvette lapunkból, a nálunk nézve hízog nyilatkozattal, hogy azért közli, a Királyhágón túl ismert lapunk után, e rajzot, hogy hitbuzgó protestáns családok figyelmét fölkeltse az „Erd. prot. Közlöny“ iránt, „mely nem csupán erdélyi egyházi és köznevelési czélokkal foglalkozik, hanem tárczáját gyakran értékes szépirodalmi és tudományos közlésekkel is gyarapítja.“ Endrődi Sándor művéről levén szó, meg kell említenünk azt a kitüntetést, mely e derék munkást a kolozsvári egyetem pályadíj-kiosztási ünnepélyén érte. A bölcsészeti kar pályázatai közül ugyanis a Dugonics életéről és működéséről szóló díjat, szintén kitüntetett versenytársával (Csernátóy Gyulával) szemben, Endrődi Sándor nyerte el, a bírálat, mely Imre Sándor tudósunk tollából folyt, valóságos irodalomtörténelmi értékűnek mondván ki a tanulmányt s a kar az eredetileg 50 frtnyi pályadíjta munka jelességére való tekintettel 100 frtra emelvén. Szerző a pályadíj már jelíges levelében előre az egyetem ifjúsági körének ajánlá föl s így saját koszorúja mellett egy derék egyetemen s magának az irodalomnak is nyereséget szerzett művével. Isten segítse a jeles tehetségű s költői lelkű ifjút, ki a napokban teendő le az egyetemen tanári vizsgálatát, többből többre, nyereségről nyereségre.

— **Maros-újvári ref. egyházközségünk** — mint levelezőnk értesít — f. hó 25-én örömmünnepet ült. Két évtizedes reménye teljesült, midőn újon épült egyszerű templomát felszentelte e napon. Az ünnepély előtt pár nappal vette kezdetét a templom felkészítése, mely a nagy természet templomából kölcsönzött dísszel, zöld ágakkal s virágokkal, egyszerűen bár, de oly csinnal hajtattott végre, hogy mindenki teljes elismerésével találkozott; különösen megragadta a figyelmet a templom háttérében téli zölddel ékített betűkből álló ezen félkörű felirat: „Dicsérünk téged Isten!“ Vasárnap 8 órakor az egyházközség képviselője más érdeklődőkkel ünnepélyesen vonult ki a város szélén lévő hídfőhöz, hogy az a végre készített bányász jelvényekkel díszített díszkapu alatt „hozsánnával“ fogadja az erd. ref. egyházkerület első lelki pásztorát, a főt. Püspök urat. Nem sokáig kellett várnia, mert 1/2 9-re már megjött az óhajtvá várt főpásztor a n. t. esperes úr kíséretében. A hídfőnél egyszerű, de szívből származó szavakkal fogadta az érkezőket az egyházközség lelkésze, mely után a főpásztor — kocsijából kiszálva — meleg szavakban köszöntö meg a szívélyes fogadtatást s főpásztori áldást kért a jelenlevőkre, valamint az egész helységre. Nemsokára ezután taraczkölvések és a különböző felekezetek együttes harangzugása között mélt. Juchó Ferencz, helybeli bányafőnök ur vendégszerető háza fogadta be a főpásztort és kíséretét. Kilencz órakor megkondult, a templomba hívó harangnak első hangja s mire az utolsó elhangzott, megindult az e. megye papi és világi hivatalos kara — élén püspökével — az Ur házába, hol már népes és díszes közönség volt összegyűlvén s nemsokára kezdetét vette az ünnepély a megállapított „sorrend“ szerint. — Az invocatio, a helybeli műkedvelői társaság zenéje és a n.-enyedi ifjúság dalárdájának kitűnő éneke után nt. Hegedűs Lajos

esperes ur buzgósággal teljes „megnyitó imát“ mondott. Az erre következett zene után Dr. Bartók György lépett aszószékbe és a 26-ik zsoltár 8-ik versének alapján rövid, de magvas beszédet mondott, teljes szószóki apparátussal, hangsúlyozta különösen azt, hogy az emberi ész, tudomány, bármily hatalmas hódításokat tesz is, de azt az erőt, mely „hegyeket képes mozditani“, nem adhatja meg az embernek az élet különböző változásai között; erre csak a hit képes. Az egyházi beszéd és utána elhangzott karének után a ft. püspök ur mlgos alakja tűnt fel a szószéken és a már általánosan ismert módon tartotta meg a szívből szívekhez szóló „templomszentelő“ imát. A kereszteselési ágendát — két gyermek felett — Sándor János e. m. jegyző, és az esketésit egy falusi özvegy pár felett (Barabás József e. m. director meg nem jelenhetvén) Horváth Sándor, décsi pap, szép és alkalomszerű beszédekkel hajtották végre. Az urvacora felett pedig Dr. Kovács Ödön tanár tartott oly ágendát, melyet nem mindennap hallhatni. A kiosztásnál Pap Dávid n.-laci pap segédkezett. A gyülekezet részesülése után a jelenlevő papok állották körbe a szent asztalt és a ft. püspök ur osztotta ki nekik a szent vacsorát, ő maga pedig a kenyérszótól vette a kenyeret, a pohár-szótól a bort. Ennek végeztével tartatott a „zárbeszéd és ima.“ A zárbeszédben t. Földes György, ottani derék lelkészünk, rövid bevezetés után előadta, hogy mi módon, minő anyagi és erkölcsi támogatás útján épült fel a templom s egyszerűs-mind hálás köszönet mondott a segélyekért. Hangsúlyozta azt, hogy az ügy sikerében kiváló érdeme van Juchó Ferencz urnak, e nemes szellemű s buzgó férfinak, kit Maros-Ujvárnak áldásul adott az ég. Az erre következett karének és zene után véget ért a templomi szertartások sora d. u. 1 óra körül. Templomból kijövet után a helybeli g. kath. esperes tisztelgett egyháza képviselőjével ft. püspökünkkel, mit azonban megelőzött az egyházközség köszönetnyilvánítása azért, hogy a ft. püspök ur személyes megjelenésével örömmünnepet emelni kegyeskedett. Két órakor a bányafőnök ur és szelleműs kedves neje fogadták vendégszerető asztalukhoz az egész egyházmegyei hivatalosokat. A kitűnő ebéd fűszerezve volt kedélyes felköszöntőkkel, melyeknek sorát a ft. püspök ur kezdte meg, felköszöntve a felséges királyi párt és felséges családját, majd a házi-gazdát kedves családjával, stb. Hat óra körül a társaság a „ligeti mulatóhelyre“ sétált ki, hol az új templom javára mulatság rendezetvén, az élvezetes töltött órák mellett, 70 frtot vétetett be a nevezett czélra. A ft. püspök ur és a hivatalos vendégek pár órai „ligetelés“ után szíves búcsút véve, jó kívánatok között ellávoztak. A szép nap emléke soká fog élni mindazok lelkében, kik az ünnepélyben részt vettek.

— **Felelet egy interpellációra.** Az „Erd. Prot. Közlöny“ 19-ik számában interpelláltatik a n.-enyedi Egyházmegye esperese az iránt: 1. Van-e tudomása arról, hogy harasztosi ref. egyházközség iskoláját a m. áll. igazgatótanács engedélye elmellőzésével — községivé változtatta? 2. Hogy közvagyon is, v. i. iskolahelyiséggé, berendezett épületet adott át? 3. Nem tartja-e képesnek a harasz-

tosi egyházközség meglehetősen vagyoni állását arra, hogy felekezeti iskoláját önerején fenntartsa? — Alólírt, mint ez időszereinti esperes mind a három kérdőpontra egy pont alatt azt felelhetem, hogy n. b. e. hivatali elődömtől még 1877-ben ballottam, hogy a harasztosi ref. felekezeti iskola kedvező feltételek — czélszerű felszerelés, fi- s nőtanító beállítása — mellett községivé alakítottát; — magam pedig esperességbe való lépésemmel már csak bevégezett ténnyel találkoztam. Gerenden, 1879. május 26-díán. Hegedűs Lajos, n.-enyedi ref. egyhalmeyei esperes.

— Előfizetési felhívás ily című munkára: „A tűzoltás népszerű könyve“ kisebb mezővárosi, falusi és pusztai lakosok használatára; írta gróf Kreith Béla. A tűzoltást népszerűen tárgyaló munkánk máig sincsen s így szerző házgot akar pótolni e könyvvel. Tartalma: I. Kisebb községekben és pusztákön is szervezhető tűzoltásokról. II. A községi- és gazdasági viszonyainkhoz mért tűzoltóságok részére alapszabály és gyakorlati szabályzat, tervek, egyéb tudnivalókkal. III. Tűz elleni óvintézkedések községekben és pusztákön. IV. Falun és pusztán is elkészíthető vagy beszerezhető tűzoltó eszközök használati útmutatással. V. Kisebb községek és pusztákön is alkalmazható tűzoltási rendszer, teendők tűzvész esetén és a tűz után. A nagy 8-adrét alakú, körülbelül száz lapra terjedő munka, tűzoltó eszközöket, a velők való bánás-módot és egyéb tűzoltási jeleneteket ábrázoló számos képpel f. évi június hóban jelenik meg. Ára 1 forint. Gyűjtők 5 példány után egyet ingyen kapnak. Az előfizetési pénzek gróf Kreith Bélához intézendők, Budapest, lövésüzete 5-ik szám, földszint.

— Jótékonyczélú 10 krajczáros füzetek a szegediek javára. Sándor Kálmán „A csók és története,“ továbbá „A nőkről a nőknek“ című jótékonyczélú füzeteknek harmadik kiadása és a sajtó alól épen most kiderült „A tisztelhetbeli államhivatalnok“ című humorisztikus rajzának füzetes kiadása beküldetett lapunkhoz is. Szerző, a ki a két első füzetének két első kiadásából nagy részben a „Hölgyek Lapja“ előfizetőitől 5 krajczáros postautalványon kapott tiszta jövedelméből (a sok 12 krajczáros megrendelés forintokra szaporodván) a m.-vásárhelyi jótékony-nőegylet részére egy hatvan forintos és a székely-leányárvaház javára egy ötven forintos alapítványt tett, és így az ezután begyűlendő jövedelmet más jótékony czélra fordítani is jogosult. Jótékonyczélú füzeteknek ez újabb kiadásából összesen ezer példányt, a költségek levonása nélkül a szegedi árvizkárosultak javára ajánlott fel. Egy-egy füzet ára postán bérmentve küldve tizenkét (12) krajczár, a mi 5 krajczáros postautalványon szerzőhöz Maros-Vásárhelyre előre beküldendő, az utánvétel sokkal költségebb lévén. A három füzet együttesen, 32 krajczár előleges beküldése esetében, bérmentve küldetik meg. E jótékonyczélú füzetek bevételéből a szegedi árvizkárosultak javára befizetett és elküldetett eddig 36 forint 80 kr. Melegen ajánljuk a jótékonyczélú füzeteket a község figyelmébe és pártfogásába.

— VII-ik közlemény a zsoboki templom építés javára gyűlt adományokról. Gróf Bánffy Miklós ő nagyméltósága ivén adakoztak: özv. gr. Teleki Sándorné.

sz. gr. Teleki Jósefa 50 frt; özv. Traun Ferenczné, sz. gr. Bethlen Borbára 20 frt, özv. b. Wesselényi Józsefné, sz. gr. Mikó Anna 20 frt, mélt. Lumnitz Sándor, tanár 10 fr. Összesen 100 frt o. é. Bihari Sándor, ref. tanár ivén: ifj. Demeter Károly, ref. tanár 1 frt, Bihari Sándor 1 frt, Bihari Sándorné 1 frt. Összesen 3 frt. Mai közleményünk összege 103 frt. o. é. Fogadják az adakozók hálaköszönetüket. A gyűjtés eredményét a bizottság pénztárnokához továbbítottuk. Kolozsv. 1879, máj. 28. Az építő-bizottság.

Köröztetnek.

A főtiszt. püspök ur a következő körözwé-nyeket bocsátotta ki:

590—1879. Küküllői egyhalmeyünkben a csapói kántor-tanító állomás. Javadalma: 20 hold csaknem mind I-ső oszt. szántó egy tagban és 4 hold jó minőségű kaszáló. E fekvőségeket a tanító mivelteti és adózza. 38 véka szemes törökbúza. A tanításért minden gyermektől 1 véka szemes törökbúza. Stóla temetésért 50 kr. Tisztességes lakás veteményes kerttel. Pályázati határnap június vége. Folyamodványok t. Benedek Ferenc esperes aához Haranglábra (u. p. Dicső-Szentmárton) küldendők.

590—1879. Ugyanezen egyházmalmeyünkben a székelyfalvi lelkészi állomás. Javadalma: 20 hold szántó egy tagban; 1 hold kaszáló; 1 hold szőlő. E fekvőségeket a lelkész adózza. Dézma: 17 kalangya búza a 15-ödből. A vékásoktól 78 véka szemes törökbúza. 17 o. é. frt 37 kr kamarai jövedelem. Azon hallgatók, kiknek marhájuk van egy szekér fazozatallal tartoznak. Az ifjak nyári tanításért egy, a cigányok két napszámot tesznek. Stóla: esketésért 1 o. é. frt, kereszteselésért 20 kr, temetésért 1 o. é. frt. A d.-szentmártoni leányegyházközségtől 35 veder must, melyért évenként 6-szor urvacsorát oszt a lelkész. Pályázati határnap június vége. Folyamodványok t. Benedek Ferenc esperes aához Haranglábra (u. p. D.-Szentmárton) küldendők.

620—1879 Udvarhelyi egyházmalmeyünkben a homoród-szentmártoni lelkészi állomás. Javadalma: 72 kalangya ősz- és 72 kal. tavaszgabona; 28 véka őszgabona; 10 véka zab, 11 frt o. é. forint 40 kr ospora; 27 szekér fa; 2 hold 755 □ öl szántó és 881 □ öl kaszáló haszonélvezete. Az államsegélyből, míg abból az egyhkerület is részesül, 100 o. é. frt. Tisztességes lakás veteményes és gyümölcsös kerttel. Pályázati határnap június vége. Folyamodványok t. Solymosi István esperes aához Bögözbe (u. p. Sz.-Udvarhely) küldendők.

Kolozsvárt, 1879. máj. 28.

A szerkesztő postája.

Karácson István, kollega urnak, Sz.-Keresztur. Ha a kérdéses papválasztás érdekében csakugyan követték el egyesek által törvénybe ütköző cselekvények, a papválasztási szabályok XVI-ik fej. g) pontja értelmében nem a választás folyama alatt, hanem a szavazás megkezdése előtt kellett volna panaszt emelni. A választási elnök ennél fogva törvényszerűen cselekedett, midőn a választás folyama alatt emelt panaszt elkésottnek jelentette ki. Ha azonban a szavazás nem ment törvényesen végbe, akkor még mindig van útja a felfolyamodásnak, a főt. püspök urhoz.

Bihari Sándornak, M.-Vásárhelyt. Ha csekély is az összeg, a jó ügy nevében, köszönettel vettem. Az általam szétküldött adakozási izek legnagyobb része még mind künn van, pedig az építés folyamatban lévén, minden állér jól fogna.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztőség: a kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden külde-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTANS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beigtatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknel külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félésre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Még egy szó az állam főfelügyelet kérdéséhez.
— A növényvilág mythológiája. (Befejező közlemény.) — Az áll. ig.
tanács r. gyűléséből r. t. — Egyházi lapok szemléje. — Irodalmi
szemle — Tárca: Adalékok az erdélyi ref. egyház történetéhez. —
Különfélék. — A szerkesztő postája.

Még egy szó

az állami főfelügyelet kérdéséhez.

Kolozsvár, 1879. jun. 5.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter csakugyan jobbnak tartá szélesebb körből meghívott férfiak véleménye meghallgatása útján szerezni magának tudomást a protestánsok nézete felől, melylyel Pontozatait fogadják. Talán épen e perczen, midőn e sorokat leírjuk, kezdik a protestáns főgondnokok és superintendensek nézeteik nyilvánítását — ámbár, valószínűleg első sorban visszautasítólag s legfőlebb mint egyének fogják megmondani, hogy mit tartanak a miniszter ur szándéka felől.

De mi részünkről sokkal jobb szeretnők, ha ama jeles protestáns férfiak, kiknek alkalom adatott a miniszter előtt való közvetlen nyilatkozatra, nem elégednének meg a negatív állás-foglalással, hanem aggressiv eljárással győznék meg a minisztert a felől, hogy megkezdett útját félben hagyva, mielőbb készíttesse el a közép- és felsőoktatás szabályozásáról szóló materialis törvényjavaslatot. Szeretnők, hogy győzzék meg ő Nagyméltóságát épen állami szempontból is, a felől, hogy ez a formalis törvény csak örökös huza-vonásra adna alkalmat s a protestánsok is, a helyett, hogy e törvényhozási intézkedés nyomán tanodáik javítására adnák magukat, folyton csak avar töltenék idejüket, hogy védekezzenek itt, védekezzenek ott; gravamenek halmozodnának gravamenekre; örökössé válnék az elégedetlenség s a tanügy maga maradna régi állapotában, melyen a minister, minden superinspectionalis joga mellett is, segíteni sehogyan nem

tudna, még azon az áron sem, ha egy-egy tanodát bezáratna, mert az állam vagyona meg nem engedi, hogy ő maga újakat állítson ezek helyébe; létrejöne a chaos, melybe épen az a törvény bonyolítaná a magyar középtanodai ügyet, a mely tisztázására lett volna hivatva. Ellenben a materialis törvény meghozatala által a legeredményesebb versenyre nyílnék alkalom. A protestánsok, kiknek mindig ambíciójuk vala a tanügy terén való előljárás, most sem tűrhették meg az állam által való megelőztetésöket sem, hanem minden erejüket összeszedve azon igyekeznek, hogy mind a törvény betöltéséért, mind eddig kivívott jó nevük megtartása érdekében, eleget tegyenek a követelményeknek, tanodáikat javítsák s versenyképesekké tegyék.

De — mondja a miniszter ur — a közép és felső oktatásról szóló materialis törvény ez időszerint nem megalkotható, mert tanügyünk ez ága fejlődésben van s így még meg nem köthető határozott formák törvénybe iktatása által. „Az országos középtanodai tanáregylet közlönyé“-nek idei 18-dik száma pedig szintén hozzászólván a suprema inspec-tióról lapunk hasábjain imént közétett cikkeink elsejéhez, általában véve helyesli ugyan elfoglalt álláspontunkat, de, mint látszik, osztozik a miniszter ur ama nézetében is, mely szerint „a középiskolák fejlődésben vannak s a törvény gátolná e fejlődést.“ Mi örömmel látjuk, hogy egy a felekezet körén kívül álló szakközöny elfogadhatónak tartja a mi álláspontunkat, pedig határozottan a felekezet hívének valljuk magunkat; szeretjük, hogy a magyar középtanodai ügy lapja természetesnek tartja a sorrendet, melyet cikkeinkben premáltunk, hogy előbb alkotandó meg a materialis törvény s csak azután a formalis — „főrfias nyilatkozatnak“ nevezvén azt az állításunkat, hogy a felekezetek majd gondoskodnak a materialis törvény

szabványainak botlításáról s így szól: „alig van a felekezeteken kívül álló tanférfit, a ki elvben ne helyeselné e nézeteket s bizonyosan sokakat meglep a cikkíró nyilatkozata“; de tulfelől meglep ugyane közlőnynek az a mondása, hogy, ha a miniszter „a dolgokat megfordított rendben akarja elintézni, azt nem merjük csupán szeszélynek, önkénykedési hajlamnak vagy a viszonyok nem ösmerésének tulajdonítani“ — s még inkább meglep a tanáregylet közlőnyének az a készsége, mellyel belenyugszik a dolgok „megfordított rendben“ való elintézésébe s egy szót sem ejtven a miniszter ur döntő(nek tekintett) argumentumáról, mely szerint tanodáink fejlődésben vannak s azért nem alkotható materialis törvény, kijelenti, hogy a miniszter eljárását így sem tartja törvénytelennek s kéri a protestans bizalmi férfiakat, hogy ne csináljanak alkotmányi kérdést már e pontozatok magán megbeszéléséből, hanem éltsék a miniszter urat jó tanácsaikkal.

Hiszen a kérdés főboga nem is az eljárás törvénytelen, hanem irrationabilis voltában rejlik s ha alkotmányi kérdést csinálnak a protestansok az ügyből, teszik épen azért, hogy a rationabilis eljárást kiereszszakolják, mert az alkotmányi garantiák nem öncélok, hanem eszközök, formák a tartalomban rejlő célok megvédésére és biztosítására. A cél itt az, hogy a magunk szellemében való oktatás szabadsága kockára ne vessék s a materialis törvény helyes megalkotása épen ilyen garantiát szolgáltatna, míg a dolog „megfordított rendben“ való intézése épen e célú veszélyeztetné s ezért emeli a protestáns az alkotmány paizsát e törekvés ellenében föl, hogy a maga tanítási célját s hozzá való igaz, törvények által biztosított, jogát megvédhesse.

Ha tehát consequens akar a tanáregylet közlőnye lenni, a midőn elősmeri, hogy a miniszter ur a „megfordított rendet“ akarja követni, nem próbálja az igazolhatatlant igazolni, hanem arra törekszik, hogy a miniszter ur is belássa, hogy visszafelé indult el s minden rábeszélő erejével azt kell magyaráztatnia, hogy ne vissza, hanem eléfelé próbáljunk haladni. Mert valamint multkori cikksorozatunkban kimutattuk, hogy a felekezetek vagyoni erőtelenségére való hivatkozás nem szól a materialis törvény meghozatala ellen, most viszont hangsúlyozunk kell, hogy a tanáregylet Közlőnyének hallgatag való belenyugvása a miniszter ur második argumentumába, mely a középtanodák fejlődésben való létéről szól, csak oly tart-

hatatlan, vagy, ha egyáltalán áll az, hogy fejlődésben levő intézményekre vonatkozólag veszélyes törvényt hozni, akkor nem csak a középtanodákra, hanem egyáltalán minden emberi alkotásra, intézményre és viszonylatra lehet és kell ez axiómát alkalmazni. Hát népiskola-ügyünk nem volt 1868-ban fejlődésben, vagy is jobban mondva nem csak épen azóta indult-e fejlődésnek, a mióta a XXXVIII. tcz. megalkottatott? Hát igazságszolgáltatási, közigazgatási, kereskedelmi, ipari viszonyaink nincsenek-e fejlődésben s nem épen azért szorgatjuk-e törvényhozásunkat, hogy e közügyek oly szabályozásáról gondoskodjék, a melynek nyomán a szükséges tényezők közreműködése biztosíttassék s ez által a fejlődés folyamata utba indíttassék?

Hiszen a miniszter ur minden évben benyújtja a törvényhozáshoz évi jelentését az ország tanügyi állapotáról s e jelentésben maga mutatja ki népoktatási ügyünk előbbremenetelét s ennek során a felekezetek mindig fokozottabb mértékben való működését, mert ő is látja, mi is tudjuk, mert magunk intézzük — hogy a népnevelési törvény fokozottabb következményeinek eleget teendők, miként igyekszünk, gyűjtünk, koldulunk, adóztatjuk meg ecclésiáinkat s épen a törvény parancsára végzett e fokozottabb tevékenység örvendetes eredményeképen jelentheti aztán ő a törvényhozásnak évről-évre, hogy ennyi és ennyi százalékkal növekedett a tanulók száma; ennyivel és ennyivel gyarapodott a tanintézetek, az okleveles tanítók száma; tudja ő is, tudjuk mi is — mert a mi kezeinken megy át s a mi intézkedésünkre történik, az iskolai megintések eredményre juttatása s viszont a mi jelentéseinkből látja, hogy ez s ez megye területén ennyi s ennyi megintett iskola hiányai kipótoltattak, ennyi s ennyi hiányainak pótlására nem vagyunk elég erősek, javasoljuk tehát a községi- vagy állami-oskolák fölállítását és így a miniszter ur is, a felekezetek is szemmel látott tanui, hogy mily fejlesztő hatással volt és van a népiskolai materialis törvény az ügyre, míg, ha csak formalis törvény lett volna, lett volna egycsomó vitatkozás, huzavona (a mint, hogy elején épen a formalis határozmányok értelmezése fölött folyt is a harcz és tiszta örömmel) de iskoláink maradtak volna továbbra is elernyedtt, szánalmas állapotukban.

Nós, mi gátolja a minisztert, a törvényhozást, hogy az ily szerencsésen megindult és bevált példát, a népiskolai materialis törvényt, a középtanodákra is

alkalmazzák s ugyanazt a fejlődési processust provokálják a materialis törvény megalkotása nyomán itt is, ez örökkön fejlődésben leendő (jaj, a mikor fejlődése megszűnik!) intézmény körében? S a tanár-egylet Közlőnye, melynek, természetesen, még inkább szívéen fekszik ez ügy, mint talán nekünk, hogyan lehet oly következtetlen, hogy belenyugszik a dolog „megfordított rendben való” megkezdésébe s evel engedi, hogy a már ismételve megtett kísérlet megint évekre elhalasztassék s a formalis törvény meghozatala mellett szólván, elejét vegye annak, hogy elvégre valahára valódi fejlődésnek indítsuk, népiskoláink módjára, közép- és felső tanodáinkat is.

Valóban, mi nem képzeljük e mostani, nem életrevaló, törekvésnek más magyarázatát, mint, hogy oly mumustól félnek az intézők, a mely azonnal szétoszlik, mihelyt keményen a szeme közé nézünk. Ne féljen hát a miniszter, csinálja meg az 1790/1. XXVII. tez. követelményéhez képest a materialis törvényt s elejtvén mostani, tarthatatlan, argumentumát, okulván a XXXVIII. tez. tanulságán, kényszerítse az államot s benne a felekezeteket, hogy ugyanazt a fejlődési processust indítsák meg a középtanodákra nézve is, mint történt a népiskolák körében, mert különben maholnap nem azt mondhatjuk középtanodáinkról, hogy fejlődnek, hanem azt, hogy megmerevedtek, mint a chinai intézmények.

Vajha a protestans bizalmi férfiak erről győznék meg a miniszter urat Budapesten!

A növényvilág mythológiája.

IV.

(Befejező közlemény.)

Bizonyosan ama szokás is, hogy némely napokon lepényt, kalácsot, mákost szokás sütni, csak a növények kultuszára vezethető alapjában vissza. A mák különösen nagy szerepet játszik e hagyományokban. Háromkirály napján a németek, francziák, hollandok egyaránt megválasztják a magok mák-királyokat (talán a görögök *συμποσιαρχος*-a). Franciaországban e czélból egy lepényt osztanak ki, melyben mák van elrejtve, s ki a maga darabjában a mákot megtalálja, az lesz a király, s szerepe a lakoma és az ivás vezetésében áll. Downak Bécsben, ha jól tudjuk magánkézen levő festménye a legpompásabb, bár nem egy helyt kissé vastag humorral tárgyal egy ily ünnepélyt, mely a római saturnáliákra emlékeztet. Egyébiránt Anglia északibb tartományaiiban még a nagy hét vasárnapján is tisztelet tárgya

a mák (néha szürke borsóval pótolva) s ez kétségtelenül ama pogány szokás maradványa, hogy temetések alkalmával, talán épen a halál álmát jelképezendő, mákokat osztottak ki. Az őskeresztény egyház, öntudatlanul, vagy, meglehet, inkább azért, hogy a régi intézményeikhez makacsul ragaszkodó pogány elemek előtt magát kedvezőbb színben tüntesse föl, sokat átvett és érintetlen hagyott szentesített hagyományaikból, melyeknek különben keresztényen szempontból nem volna értelme. Így kiválólag a hüvelyes vetemények kultuszának keletkezését is eredetileg Plutarchnál találhatjuk meg, ki azokat az alvilági szellemek földidézésére igen alkalmasoknak tartja; míg, hogy keresztényen ünnepeink jó nagy része is a régi római saturnáliák, bacchanaliák, ambarvaliák, floriáliák, stb. szertartásaiban gyökerezik, az azt hisszük senki előtt sem új dolog.

Összehasonlították a növények neveit az emberi test egyes megfelelő részeivel is. Így a hindu mythosokban, és még később is, a virág a növény szemének tekintetik. Kosmogoniájokban a fényes lótusz, mely kék mint az ég azurja, az élet és világosság virágaként szerepel. És viszont vajjon nem az ég virágai-e magok a csillagok is? Indiában a virág állandó típusává lett mindannak a mi sugárzik, a mi ragyog és elbájolja a halandót. „Kedvesem, mondja a költő, hogyan lehet, hogy az, a ki szemeidet kék lótszusból, arcodat nympheából, fogaidat jázminokból, ajkaidat rózsatimbokból, tagjaidat cāmpaka ágából alkotta, neked oly köszívet adott?” Nagyszerű alakot öltöttek e költői átvitelek a valóságban. Hitték, hogy az istenek hervadhatlan virágokat hordoznak fejükön s midőn beszélnek vagy nevetnek virágok hullanak ajkairól. Még később a már említett Perraultnál, egy ifjú lányka, ki a tündérnek itallal szolgált, ettől jutalmul azt nyerte, hogy megláthatá a szavakat, melyek ennek virággá s gyöngygyé vált ajkairól hangzottak alá. A Pentamerone-ban pedig szintén egy tündér kijelenti Marziellának, hogy mikor nevet rózsák és jázminok fognak hullani ajkairól, ha pedig megindul, nyomában ibolyák és liliumok fakadnak.

Hát még mikor maga a szerelem istene röpíti ki nyílából virágját? A hindu szimfőrodalom gyöngyében, a Sakountalában Kāma-nak nevezik azt, ki virágokkal lövöldöz. És e virágok igen kemények, rendkívül égetők, még ha nem érintenek is. Kāhdāsa, a Sakountala szerzője, még hozzáteszi, hogy hegyesek, s a sebzett szívből gyémánt-tűkként éreztetnek. Önkénytelen Virgil „letalis arundo”-ja jut eszünkbe, mely törékeny nád létére oly halálos Venus fiának kezeiben. Gyanítható, hogy Kāma isten nyilvesszői a mango-fa illatos virágai voltak, melyek tavasszal szerelmet költenek az ifjú szűzek szívében. Különben mindenik vessző a következő indulatok egyikének felelt meg: mérsékelt öröm, kicsapongó öröm, zavar, örület, szórakozás. Végre is, e hiedelmekben nincs semmi természetellenes tulzás, mert hisz, tudjuk, hogy a szerelmeseknek lángját minden virág szemlélete fokozza, s csak nagyon általános érzéseknek ad kifejezést a Pendjab egyik legendájának szerelmese, midőn a narciszban is kedvese szeméit véli megpillantani, a ró-

zsák eszébe hozzák ruházatának illatát s színét, s a tüske az ő szemöldrőire emlékezteti.

Már a latin népek egy új vonással gazdagították a virágok symbolismusát, tudniillik a termékenységével; Junó egy virág érintésére fogantja Marsot. Ennek daczára azonban a virágok szerelemre ébresztő tulajdonságába vetett hit változatlanul tartja fenn magát korunkig. A középkorban, ha a bűvészek egy leányt akartak elbájolni, virágillatot leheltek be vele. A Descartes korabeli Franciaország krónikáiból hasonló esetet olvashatunk. Grandier Orbán, louduni plébánost azzal vádolák be ellenségei, hogy elbűvölte s hatalmába kerítette az Orsolyaszűzeket, rózsákat dobván keresztül a kolostor falain. E vád alapján őt az engesztelhetlen Richelieu elevenen máglyán égettette meg.

Ki ne ismerné a májusfa-ültetés szokását, s azon másikat, hogy a hű szerető május elsején zöld ágat visz korán reggel ajándékba kedvese lakába? Embremlékezet óta a zöld lomb az öröm jelvényeként tekintetik, s már a görögök és rómaiak szerepeltették társas életükben. Ovid szerint a május szó a majores-től (ősök, előjárók, öregek) származik, s ez annál valószínűbb, mert azon olasz s kiváltképen genuai szokás is, hogy magasrangu személyek lakása elé tiszteletképen májusfát ültetnek, ily kapcsolatot sejtet. Az ó-szövetségből értesülünk, hogy e részben a zsidók felfogása is egyezett a rómaiakéval. Nem lehetetlen, hogy hasonló fogalmak hozták létre s tették népszerűkké a ma is több helyütt divó virágünnepeket. Indiában, hol a vegetáció pompája sosem csökken, ezek december hó három utolsó napjára esnek. Kiszáziában a virágünnep április 28-dikán kezdődik, s ekkor virágokkal díszítik a házakat, az asztalokat s koszorút hordanak fejükön. Tavasz kezdetén szokás volt az athenieknél megkoszoruzni a három évet elért gyermekeket. Rómában is április 28-dikán kezdődtek Flora ünnepei és május calendásáig tartottak, nyomai máig is fennmaradtak a latin eredetű népeknél. Romániában május első vasárnapján a parasztok az erdőre és mezőre mennek, honnan virágokkal s lombokkal főlcziczomázva s dalolva térnek vissza a faluba. Toskanában ugyane népszokások eredete a XIII-ik századig vezethető vissza. Ellenben a provence-iek május elsején egy kis lányt (majo) választanak ki, s fehérbe öltöztetve megkoszorúzzák s a város utcáin végig hordoztatják; a londoni kéményseprők pedig e nap egyik társukat öltöztetik fel, kit aztán „Jack in the green” (zöld Jack) gúnynévvel illetnek. Mindkét esetben azonban az élő személyek is csak a zöld lombra vagy fehér virágra vannak vonatkozással. Skóciában rendkívüli hatást tulajdonítanak a májusi harmatnak is, mely e hó első napján szedetik.

Ilyenmü ünnepélyességek nem csak a novo-latin népeknél találhatók, de a germán eredetűek már mégis egész más színezettel bírnak. Példa erre a karácsony, melynek éjjelén, ó-német legendák szerint, egy torzonborz vadász gabnát és érett gyümölcsöket hoz. Hiszik, hogy ilyenkor a dérral borított földön illatos eprek mutatkoznak, s a gyümölcsfák virággal vannak fődve. Innen a hozzájuk intézett következő invocatio:

Freie ju Böme,
Nüjar is kömen!

Dit Jar ne Käre vull
Up et Jar en Wagen vull.

A karácsonyfa a germánoknál ugyanaz, mi a májusfa az ujlatinoknál, tudniillik a vegetáció képviselője, a természet örök ifjú életének megtestesült jelképe. Ujabbán a germán és latin szellem sokkal inkább vegyült, határozottabban befolyásolta egymást, mindazonáltal a hagyományok ellentétessége mégis érezhető, bár ma a skandinávoknak és angolszászoknak ép úgy megvan a maguk május-fájok, mint viszont Toskánában is több helyt ismerik a karácsonyi-fenyőt (ceppo). Hanem érdekes még fölemlíteni a következő szerb népszokást. Ki e napon látogatóba megy, egy meggyuladt fát vasdarabbal ütögetve ezeket mondja: „a mennyi szikra, annyi legyen az ökör, a ló, a kecske, a juh, a disznó és a méhkas!” Ezek után a hamvadó tuskót a gyümölcsösbe viszik s termékenyítő erőt tulajdonítanak neki. Ugyanezen eljárás jellemzi a nyugat-angliai parasztot, ki karácsonkor üdvözlő szavakat intéz például az almafához, ehhez egy kis bűvös mondókát csatol, mire a fát musttal megöntözi, s e cselekedete után gazdag termést remél.

Vannak mai növény-symbolikánkban, kétségkívül, oly vonások, melyeknek tisztán keresztényi eredete teljes határozottsággal kimutatható. Ilyen a virágvasárnapi pálma-tisztelet is például, mely minden kételyt kizárólag egyenesen Krisztus Jeruzsálembe való bevonulásának emlékére mutat. Vagy az irek védszentjének, szent Patricknak napján (márcz. 17.) viselt lóherbokréta magyarázatát találja azon történeti tényben, hogy a szent, mikor az ireknek az evangeliumot tanította, olyképen vélte a neophyták előtt a szentháromság titkát kézzelfoghatóvá tenni, hogy e három levelű növényt mutatta fel példaképpen. Szemben ezzel nem kevésbé sűrűen találkozunk oly fogalmakkal és vallásos cselekvényekkel, melyeknek eredetét e szempontból alig lehetne megfejtetni, s melyekkel szemben épen azért óvatos magatartásra van szüksége a nyomozó tudósnak. Merev egységesítés, a népies előítéletek és babonák eme beláthatatlan mezején, könnyen vezet hamis és nevetséges elméletekre, annál inkább, mert a nép gyakran egészen külső értelmezéssel is megelégszik s a symbolismus értelmi súlyát kóbor képzelődése ingoványaiba hajlandó süllyeszteni.

És már most, ha végül azt kérjük, hogy a jelenkor általános fölvilágosultsága minő utakon hatott e tévhiedelmekből való kibontakozásra, úgy azt első sorban az ünnepkörök fokozatos összevonásában, a rokon-kultuszok látható egyszerűsítésében ismerhetjük fel. A jelvi alap gondolat mindinkább magába szívja a kapcsolatos mythuszok eltérő külső elemeit, s maga a köznép mind jobban hatol be a mythicus felfogásnak alapul fekvő rejtett lényegbe. Így olvadtak csaknem teljesen össze ma az Urnapi, Szent-Jánosnapi és májusi ünnepkörök, úgy a szokásokban, mint a hozzájuk tapadó hiedelmekben. Alapjában mindhárom egyjelentésű, a mennyiben az életre ébredést, a fénynek a sötétségen nyert diadalát jelképezik. Így fognak, kétségenkívül, szertetünedezni lassanként minde naiv benyomásai egy fejletlen kornak, a bíráló ész és tapasztalat ébredő szelleme előtt.

Az áll. igazgató-tanács r. gyűléséből. *)

Kolozsvártt, 1879. máj. 25-én.

Jelen vannak: gr. Bánffy Miklós ő exc. mint elnök, Incze Mihály, Gyarmathy Miklós, Szász Béla, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Jenei Viktor, Parádi Kálmán igazg. tanácsosok; titkár, számvevő, pénztárnok, ügyvéd.

A időközben elnökiileg elintézett ügyek bejelentése és tudomásvétele után a titkár indítványára elhatároztatik, hogy a junius havi nagy gyűlés, a pünkössti ünnepek miatt, ünnep utáni vasárnapon tartatik meg, miről a vidéki igazg. tanácsosok annak idején értesíttessenek.

A czegői egyházközség követelésének felhajtása érdekében az árverésen való részvételre vonatkozólag f. é. 493 sz. alatt kelt határozattal megállapított feltételek a beadott telekjegyzőkönyv és becsűjegyzőkönyv által nem lévén kellőleg igazolva, ig. tanácsunk az árverezésben nem veszen részt, miről az ügyvéd s pénztárnok értesíttetnek. A 2000 ft összegekről szóló szerződvény megerősítése feletti határozathozatal a jövő nagy gyűlésre halasztatik.

A kultuszminiszter ur 6951—1879. sz. a. értesíti igazgatótanácsunkat, hogy f. é. 250 sz. felterjesztésben megnevezett ev. ref. hitfelekezeti népiskolák felszerelésére 66 pld. Gönczy-féle fali olvasó táblát, 40 db. Magyarországi fali abroszát, 40 db. a föld ötrésze fali térképét és a Gönczy-féle A. B. C-hez tartozó vezérkönyveket 66 példányban engedélyezvén, a m. kir. egyetemi nyomdaigazgatóságot egyidejűleg utasította, hogy a megnevezett taneszközöket igazgató-tanácsunknak a szokásos módon küldje meg. A miniszter ur egyidejűleg tudomására hozza igazgatótanácsunknak, hogy alap hiányában a többi taneszközöket engedélyeznie nem lehetett.

Igazgató-tanácsunk örömmel és köszönettel fogadja a m. kir. kultuszminiszterium e becses ajándékát, felülatilag fejezván ki köszönetét szíves figyelme és erkölcsi támogatásáért. A taneszközöknek az illető iskolákhoz leendő elküldése elrendeltetik.

A székely „Mikó-tanoda“ előjárósága felhivatik, hogy V. S. volt igazgató-tanár ellen több rendbeli mulasztás tárgyában a törvényes lépéseket haladéktalanul tegye meg; az alapítványi tőke adósai Gy. György és neje ellen a pert indítsa meg; a 300 drb. arany alapítványi tőke kamataira jogosított családok leszármazási táblázatát állítsa össze s küldje fel.

Miután az 1875. évi november 6-án tartott rendkívüli főtörvényszék 5 sz. alatt kelt ítéletében kimondotta, hogy Kondor Endre hadadi volt pap hivatali fizetése s jövedelme annak lezáróztatása idejétől az ítélet kézbesítéséig felszámítandó, a nyomozás, felperesi költség levonásával kiadandó, és a kézbesítő könyv szerint, valamint Szabó Pál esperes nyilatkozata szerint, a jelzett ítélet alperesnek 1875. évi decz. 7-én kézbesített; esperes a számadás visszaküldésével felhivatik, hogy K. Endre fizetését 1875. évi decz. hó 7-ig számítsa fel és újlag összeállítandó száma-

dását kellőleg felszerelve küldje fel; alperesnek végrehajtásilag lefoglalt illetőségéből a Paskuly hitelező követelését elégítse ki a járásbírósi kiutalás alapján.

Ezeket kívül még több kisebb ügy intéztetett el.

r. t.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLEJE.

A Prot. egyh. és isk. Lap 22-dik száma pünkösdi elmélkedést ad Pereszlényi János tollából, ki egésszéges észjárással fejtegeti „a pünkösznek jeles napját“ s a domestica, zsinat, convent stb. kérdésére nézve az igazi pünkösdi egyakaratot óhajtja, ünnepi köszöntésképen a magyar protestantizmusnak.

Ugyan e szám közli a lapunk által nyilvánosságra hozott „Pontozatok“-at, melyeket Ballagi néhány megjegyzéssel kísér.

Ballagi különben, főlöszlegesen tartja a Pontozatok érdemleges megbecsülését. Már elején azt jósolta volt, hogy a miniszter nem fog oly bizalmi férfiakat kapni a magyar protestansok között, a kik „e Thun-féle eljárásához“ segédkezet nyujtsanak; a miniszter elkövette ugyanazt a fogást, hogy az egyházi dignitariusokat hívta meg, a kik nem utasíthatták vissza a meghívást, de érdemleges tárgyalásba még sem bocsátkozhatnak, mert alkotmányunk nem ad nekik több jogot, mint, hogy a közgyűlési határozatokat végrehajtsák, de azon túl, vagy fölött nem intézkedhetnek.

Lám, 1868-ban szólhattak s szólottak is a hitfelekezet szakférflai, mert volt mihez szólaniok — s volt is eredmény, a felekezetek által föntartott népiskolákról szóló külön fejezet az 1868. XXXVIII. tezikkkben; de most hol van „a közép- és felső tanintézetek rendezését tárgyaló munkálat?“ kérli Ballagi s így nem látja lehetőségét, hogy a meghívottak érdemleges nyilatkozatokat tehessenek. Nem elég, hogy „a miniszternek tetszett „a főfelügyelet esetenként való gyakorlása“ czime alatt pár esetet találomra kikapni“ — mert az állam kezét megköti a más, előfordulható esetekre nézve is, a felekezet pedig „önkormányzata megsemmisítésére czélzó gyámkodási törekvést lát benne.“ S legsötétebb árnyoldala az egésznek az, hogy aggressiv állást foglal oly felekezettel szemben, a mely érdekeit soha sem választotta külön a szabad-államtól. Az állam ne kormányozza a társas erők szabad működését s a felekezet szükkeblűen ne dolgozzék az állam tágabb körű intentioi ellen.

A pontozatokat tehát nem bírálja, mert hiszi, hogy „az enquette-beli kórság ez időtlenje csakhamar halva-szültnek fog bizonyulni.“

A Prot. Hetilap folytatja a vallásszabadság és polgári házasság fejtegetését. Még mindig a vallásszabadság tartozékainak felsorolásában van. Most a jus sacrorumról szól, s ezt nálunk teljesen ervényesülve látja; ugyanigy a hivatalnokok képességének megvizsgálására, fölavatásukra és beállításukra vonatkozó jogot — csak hogy, míg e tekintetben a katolikusokra nézve a Felség, mint főkegyúr bir befolyással, nálunk protestansoknál megvan a függetlenség —

*) Térhiány miatt múlt számunkból kimaradt

igaz annak az anomáliának az árán, hogy főpapjaink nem részesei sem oly javadalmaknak, minők a kath. egyházi javak, sem a törvényhozás hatalmának, mint a kath. főpapok. Ezen változtatni kell, de nem az által, hogy a mi püspökeink törvényhozókká promoveáltassanak, hanem az által, hogy „a felsőház. szervezésének anachronismusa végképen és egészen megszüntetessék.” Mert sem mi protestánsok nem érvényesíthetnők befolyásunkat a felsőházban úgy, mint a r. és gör. katolikusok főpapjai, sem amazok nem kívánnák, hogy kineveztetésükre nézve függetlenek legyenek a koronától, de a mi szegénységünk színvonalára való leszállás árán.

A vallás-szabadság és az egyenlőség elválaszthatatlan s a mit az 1848. XX. t. cz. ki is mond, hogy a bevett felekezetek minden egyházi és iskolai szükségait az állam fedezze — a teljes vallásszabadság érvényesítése esetén kivihetlen volna, s aztán még az is kérdés: lehetne-e igazi szabadság ha az állam fizetne minden egyházi szolgát?

A koronának tehát le kellene mondania főkegyuri jogáról, de le kötelezettségeiről is. Ám hogyan? Ez az egyik legnehezebb problema. A katolikusoknak kezeiben vannak az egyházi birtokok — de az állam adományozza a főpapi javadalmakat; ott vannak a tanulmányi alapok, de az állam kezeli s intézkedik felettök. De minő ez alapok jogi természetű? Ha az állam tulajdonaihoz tartoznak, elvettessenek s fölosztassanak a felekezetek közt? Hiszen ez nekünk hasznunkra válnék, de az állam nem adná e vagyont ellenőrzési jogfőntartások nélkül s akkor hol volna a szabadság? Mert „a ki fizet, az parancsol.” Vagy talán saecularisálja az állam e javakat s ne segítse a katolikusokat se? De akkor meg a katolikusok köszönnék meg szépen az ilyen szabadságot in puris naturalibus!

Az így felállított problema megoldása talán a jövő számban következik.

IRODALMI SZEMLE.

(Das Ehehinderniss des bestehenden Ehebandes nach österreichischem Rechte und seine Umgehung. Von dr. Wilhelm Fuchs. Wien, 1879.)

Fentebbi czim alatt érdekes kis füzet látott a napokban napvilágot, a bécsi egyetem magántanára Fuchs tollából. A ki tudja, hogy házasságjogi gyakorlatunk mily gyakori összeütközésekre ad alkalmat felekezetközi és nemzetközi surlódásainkban s hogy főleg e szempontból mennyire kíváncsok annak minél szélesebb körben ismertté tévése: az nem lehet közönyös e munka ránk vonatkozó része iránt. Erdélyen kívül még csak Németországon lőn párszor kísérlet téve, osztrák jogi szempontból abszolút feloldhatlanságu katolikus házasságokat külföldön végbemenő újabb házasságkötéssel helyettesíteni. Beauffremont Bibesco hercegnő jogesete egész irodalmi polemikát vont maga után. De mióta az 1875. febr. 6-iki birodalmi házassági törvény életbe léptetett, ilyenmő lehetőségeknek teljesen szárnya lett szegve, Fuchs érzi a

hátrányt, mely a dolgok ily állapotával Ausztria államiságára háramlík, midőn egyedül Bécsben több mint 200 oly házaspár él, kiknek viszonyuk törvényességéről a hány jogász annyképen vélekedik; hogy a házasságok, talán, bármelyik perczben bigamia czímen vád alá vonhatók, vagy a viszonyukból eredő gyermekek törvényessége ellen kétség emelhető, stb. Könyve hat részében előadja a házasságjogi eszmék fejlődését Ausztriában, az 1875-iki felekezeti bizottság munkálatáig; fejtegeti a katolikus házasság fölbonthatóságának kérdését, az újabb osztrák törvényhozás szempontjából; utasítást ad a katolikus házasságok fölbonthatlanságának meghusítására nézve; bonczolgatja az osztrák törvények kikerülésével kötött házasságok érvényességét s a törvényeségek magatartását az ilyekkel szemben; végül döntvényeket is közöl egyes nevezetesebb fölmerült esetek megvilágítására. Általában inkább egy vitairat, mint elméleti tanulmány jellegével bír, s érvelésében a közönségesebb fajtájú ügyvédi fogásokat sem veti meg. Tanulságul szolgálhat ránk nézve az a méltó bizalmatlanság, melyet szerző házassági törvénykezésünkkel szemben egy más protestáns felekezet könnyelmű eljárásából, s többek közt egy enyedi botrányos esetünkől merít. De messze megy következtetésében midőn ilyes controversiákból kifolyólag egyoldalulag ellentétes állást foglal el, az osztrák polgári törvénykönyv helytelenül értelmezett 34-dik §-a alapján, s tekintet nélkül felekezetünknek a kiegyezési törvényekben biztosított előjogaira, alkotmányoson gyakorolt egész ítélő hatalmunkkal szemben, házassági perekben, bár bevallja, hogy ily értelemben keresztül vitt házasságainkat maga a bécsi főtörvényszék is érvényeseknek hajlandó elősmerni.

Az ausztriai törvények kikerülésével kötött házasságok érvényének megítélésénél azon szempontból indul ki, hogy minő jog alkalmazandó egy meghatározott jogviszonyra? Savigny nézeteinek szem előtt tartásával e kérdésre úgy felel meg, hogy közjogi viszonyokban azon jogforma alkalmazandó bizonyos jogviszonyra, melyben az épen székel, míg magánjogi kérdésben a bíró meghatározott törvényhez kell hogy tartsa magát, még akkor is, ha tán az saját elméleti nézetével meg nem egyezne is. Minthogy pedig az ált. polgári törvénykönyv 34 §-a az épen főnforgó kérdésre nézve meghatározásokat tartalmaz, tehát ezentul épen csak a szöveg mikénti értelmezése jöhet szóba. Az irányadó 34. §. így hangzik: „Idegeneknek személyi képessége valamely jogügylethez általában azon hely törvényei szerint ítélendő meg, melyek alá az idegen lakásánál, vagy ha tulajdonképeni lakása nincs, születésénél fogva, mint alattvaló tartozik, a mennyiben egyes esetekben a törvény másképp nem intézkedik.” Ez utóbbi szavak már most kétféleképp értelmezhetők. Tekintve ugyanis azt, hogy valakinek lakhelye központját képezi egész jogi lényének, s egyedüli támpont, mely szerint képessége valamely jogügylethez megítélendő: tehát az alattvaló kifejezést sokan csak a tulajdonképeni születéshelyre kívánták vonatkoztatni, mint magánjogi alávetettséget (s ezek közé tartozik épen szerzőnk is). Mások ellenben (s köztök Vesque von Püttlingen, Wächter, stb.) azon néze-

tünk szerint is helyesebb kitétel hivi, hogy az alattvaló megjelölés itt is, mint másutt közjogi értelemmel bír s állami köteleket jelent s ezt igazolja azon analogia is, hogy az általános polgári törvénykönyv 4-dik §-a ugyanez elvet ausztriai alattvalókkal szemben is fenntartja, nincs hát ok arra, hogy külföldiektől megvonja. Világos tehát, hogy összes házassági törvénykezésünk érvényességi kérdése Ausztriával szemben csupán és egyedül e tétel körül forog, főltéve, hogy az eljárás egyébként kellő óvatossággal, minden kétséges körülmény megszüntetésével (s itt fődolog, természetesen, mindkét félnek az osztrák állampolgári kötelekekből való kilépése) megy végbe. Ezek dacára Fuchs nem barátja fenálló házassági gyakorlatunknak, tekintve ennek több más fontos kérdéssel (p. o. nyugdíj-jogosultság, örökösödési jog, stb.) fennálló ingadozó kapcsolatát, s oda kívánja a kérdést eldönteni, hogy vagy erélyesen lépjen fel a kormány az ilyenmő házasságkötések ellen, vagy pedig, ha már a katolikus házasságok fölbonthatóságát ki nem akarja mondani, legalább törölje el, e y visszaható erővel felruházott új törvény életbe léptetése árán, az ominosus 111. §. második tételét s ennek megfelelőleg az 1814. aug. 26-iki, 1833. jul. 17-diki, stb. udvari rendeleteket.

(Az ausztriai egyetemek haladása tíz év alatt (1867 -- 1877.) és egy pillantás a magyar egyetemekre. Szamosi Jánostól.)

Szerző, ki közlől ismeri egyetemeink orvoslást igénylő sebeit, az itt előadottakban tulajdonképen csak a párhuzam kedvéért vette az ausztriai egyetemek anyagi és szellemi állapotait beható vizsgálata tárgyaiul. És e föladatát megoldandó nemcsak az egyetemek, fő-, közép- és szaktanodák viszonyaira terjeszti ki figyelmét, hanem a népiskolai ügyeket is alaposan ősmerteti, összehasonlító táblázatok segítségével. Valóban, irigység kell hogy elfogjon, midőn megtudjuk, hogy tíz év alatt a bécsi egyetem tanárai 198-ról 288-ra, hallgatói pedig 3055-ről 4039-re emelkedtek; Prágában ugyanennyi idő alatt a tanárok száma 63-mal, a hallgatóké 385-tel gyarapodott, s Grácban, Innsbruckban, Krakkóban, Lembergben, többé-kevésbé hasonlóan kedvező arány mutatható ki. Mi a fölszerelést illeti, nem is említve a bécsi egyetemet, mely talán a világ legjobban fölszerelt egyeteme, hanem csak a kisebb grácit véve fel középmértékű, a közlelbbi tíz év alatt fejlődése következő adatokat mutat: Ujonnan szerveztettek tanszékek: a közjognak és statistikának, az elmeegógyászatnak, a syphilis- és dermatológiának, a szöv- és fejlődéstannak (második), az egyetemes történelemnek (harmadik), az egyiptomi régészetnek, a földrajznak, a classica philológiának (harmadik), az összehasonlító nyelvtudománynak, a szláv philológiának, a román nyelvek tudományának, a classica-archaeológiának, kettő a bölcsészetnek, az elméleti természetannak, a mennyiségtannak (második), a föld- és őslénytannak (az ásvány- és közettantól elválasztatván) végre a gyógyszerertannak (elválasztatván az ált. kór- és gyógytántól). Legszembetűnőbb a haladás az egyes intézetek felszerelésében és ellátásában. Új épületeket kaptak:

a kórboncztan (140,000 frton), az élettan, kapcsolatban a leiró- és tájboncztannal (140,000 frt, felszerelése 10,000), a vegytan (300,000 frt, felszerelése 21,500 frt), a zoologiai és zootomia i intézet (12,852 frt felszereléssel, 4000 frt kézi könyvtárral), a természettan (250,000) s most épül az új pompás egyetemi főépület. Egészen újra szerveztettek a jog- és államtudományi seminariumok, az elmeegógyászati-, buja- és bőrkórtani klinikák és az orvos-vegytani intézet. Az évi dotatiók felemelése i közül megemlítjük a vegytanét (800 frtról 1500 frtra), a természettanét (210 frtról 1800 frtra s azon kívül kapott a tíz év alatt újabb eszközök beszerzésére 5200 frtot), az élettanét (450 frtról 2000 frtra), a törvényszéki orvostanét (50 frtról 400 frtra), az állattanét (250 frtról 1500 frtra), mint a melyeknél jelentékenyebb az emelkedés, jóllehet kivétel nélkül minden intézet dotatiója emeltetett (igy péld. a kórboncztané 350-ról 600-ra, a belgyógyászaté 100-ról 200-ra, a sebészeté 100-ról 200-ra, stb.) Szóval, a gráci i egyetem évi rendes költsége 101,509 forint-ról (1867) 257,716 forint-ra (1877) emeltetett!

Attól az államtól, mely igy gondoskodik közoktatási intézeteiről, nem lehet megtagadnunk a tisztelet és elismerés adóját, s Szamosi nem is késik hévvel fejezni ki lelkesültségét ez eredmények iránt. Elősméri hogy a német tudományosság felvirágzására a legnagyobb befolyással egyetemeinek szabadsága volt. Az állam gyámsága alatt álló egyetemeken a valódi tudomány sohasem virágzott s nem is virágozhatik. A tudomány éltető eleme a tanszabadság s épen azért kell tartanunk azon iránytól, mely újabb időben sajtóban igy, mint különböző enquétekben az állami érdekek megóvása céljából, de — ha a határt túllépi — okvetlenül a tudományosság róvására, mutatkozni kezd. Óvakodni kell attól, hogy egyetemeinkből csak orvosokat, papokat, ügyvédeket, hivatalnokokat és tanárokat nevelő intézeteket csináljunk! Mindezek dacára most már, saját magunkra kerülén a sor, igy hiszi, senki sem hunyhat szemet azon haladás előtt, mely közoktatásügyünk minden rétegében észlelhető lett. A baj csak az, hogy míg a közoktatásügyi és közművelődési dolgoknál is nemzetiségi, hitfelekezeti, községi és mindenféle más érdekek állanak első sorban; mindaddig míg a nagy közönség épen a tudományos, tanulmányi és műveltségi kiadásokon akad fenn leginkább; mindaddig, míg maga az intelligentia is fennakad a közoktatási kiadások tételein, míg maga sem érzi az egyetemek véghetlen nagy horderejét s nem látja be e téren való hátramaradásunkat: mindaddig szó sem lehet nálunk nagyobb mérvű haladásról a főiskolák terén, sőt még a középtanodáknál is csak félszeg haladást fogunk jelezhetni. Épen azért nem segítenek itt sem tantervek, sem enquétek, sem a Pester Lloyd H-jának minden honfui érzelmet bántó s minden tanári testületet mélyen sértő rodomontadejai; itt csupán és egyedül valódi állambölcsésességre van szükség, megfelelő középtanodai törvénnyel kapcsolatban.

Áttérve most már a kolozsvári egyetem sokszor fessegetett szükségleteire, s azon elvből indulva ki, hogy a szigorú tudományosság elve nem kedvez a tanszékek össze-

halmazának, legelőször is mindenik karnál, a tanszékek tekintetében létesítendő munkamegosztást javasol. Ezek szerint pedig kívánatos tehát még egy tanszék rendszeresítése a római jogból, mit ezen tárgynak rendkívüli fontossága indokol; továbbá a magyar polgári törvénykezés elválasztása a kereskedelmi- és váltójogtól; végre a közjog, közigazgatási jog és pénzügyi jog rendkívül túlterhelt tanszékének olyatén megosztása, hogy a közjog és közigazgatási jog maradjon a mostani tanszéknek, a pénzügyi jogra és az államszámviteltanra pedig rendszeresítették új tanszék. Az orvosi kar tanszékeit illetőleg el kellene választani s külön egyénekkel betölteni az élet- és szövettant, az általán. kór- és gyógytant s a gyógyszerismét, a törvényszéki orvostant és a közegészségtant, az elméleti és gyakorlati sebészetet, végre szervezni kellene az elmeorvászati tanszéket és klinikát. A bölcsészeti karnál kell még egy-egy tanszék a bölcsészettől

(aesthetica), a classica philológiából és az egyetemes világtörténelemből, melynek három korával még ma is egy embert terhelni, képtelenség; továbbá nagyon érezzük hiányát az indoeurópai és altaji összehasonlító nyelvészetnek. Megjegyzéseket tesz még könyvtáraink állapotára, melyek közül az egyetemének dotatiója immár 5000 frtról 4000-re szállított le, míg a muzeum-egyleté, bár 39,000 kötetből áll, nem egyetemi czélokra van berendezve, a minthogy már keletkezése sem utal ilyekre. Különböztet a rendszeresített tanszékek számát véve, egyetemünk felülmúlja vagy eléri a baseli, berni, czernovitz, dorpatis, erlangeni, freiburgi, giesseni, kieli, marburgi, rostoki, würzburgi és zürichi egyetemeit, a hallgatók számára nézve pedig felülmúlja a baseli, czernovitz, erlangeni, freiburgi, giesseni, kieli, marburgi, rostoki és zürichi egyetemeit, természetesen, mindkét esetben a theologiai karokat mellőzve.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

Adalékok

az erdélyi ev. ref. egyház történelméhez.

VII.

A Méltóságos Erdélyi Refor. Supremum Consistoriumtól kiadott Instructio, mellyet a Nemes Teks. Nemzetes Nagy Ercsei Toldalagi Mihály Uram által a Nemes Marus Széki Refor. Consistoriumból publicáltatott, ő kglme kezére bízván Tiszteletes Tudós Musnai Miklós Uramnak a Nemes Marus Széki Refor. Ecclesiakk Espere-seinek, hogy Visitatio alkalmatosságával ki adjon ez szerint, és Eklésiánként publicallyon.

I. Visitatio alkalmatosságával a Visitoroknak asztal tartások legyen determinative a Megye bizonyos pénzéből (ne legyen az Egyházfia, sőt a Megye is absolutus expensator) mennyi expensa legyen dietim, és arról quietaltassák magokat a Visitorokkal ő kglmekkel generaliter, hogy a determinált expensán kívül, a mit erogálnak, comperta rei veritate, a Sz. Egyházfiai azon expensákat fizesse meg, ha mit pedig közönségesen az Megye erogalna, közönségesen cum dupla azon erogatiót fizesse meg, nem az Eccla javaiból hanem ex suis propriis, és azt közönséges jóra fordítsák.

II. Azon visitatio alkalmatosságával Parochialis és Scolák, s Templomok környül a mi defectusok találtatnak, azért nem a közönséges Megye pénzéből büntetődjenek az Improvisus Emberek s kösség, hanem ex suis propriis, mivel az magok negligentiájok miatt estek a defectusok.

III. A Megye pénzét minden esztendőben interessével edgyütt fel vegyék, és ujjolag jó ujj obligatoriával jó residentias tehetős, jó Lelkü embereknek adgyák ki, a Buzabéli adossággal is ekképpen kell cselekedni.

IV. A Szent egyházfiai Szent-Mihály napkor változának, ugyan akkor számot is adgyanak, nem változtatván

pedig minden esztendőben, hanem az Evangelicusok ususa szerint, legyen egy bizonyos, értelmes, és a Megyében elsőbb residentiaju ember, a ki az Megye pénzét procurálja, és számot adjon róla (hogy ha nem ratiocinálhatna, lenne fundusa az Eklésiának, honnan vehessen consentumot magának), vagy ha az nem lehetne Curator legyen minden helyeken a Megye pénze s bonumi Conservatiojára s erogatiojára. Választott emberek is állittassanak fel az Eklésiában, ugyan azok közül capax curatorok.

V. Az Eklésiában levő Curatoroknak és Választott Embereknek s Szent Egyházfiai Tiszteletes Esperest Uramék a következő Visitatiokor Instructiót adjanak ki in scriptio, mellyet a Curator könyvet csináltatván bele is irasson, és az Ecclesiáknak adják ki e szerint:

1. Minthogy a Választott Emberek hittel köteleztetnek az Isten Házára, Parochiára, Pap és Mester bérinek beszo-gáltatására, az Ecclesia minden bonuminak gondviselésére, ha kiket a Választott Emberek Megye dolgára el vetnek tartozzék ezeknek parancsolattyának minden Ember engedni, a ki el nem menne, derék Megye birságán, az az 9 (kilencz) magyar forintokon maradjon.

2. Ha mikor Praedikator marasztásnak ideje el jó, nem csak a Választott Emberek, hanem az egész Megye egyben gyűlvén, maraszson Papot, vagy botsásson el a Patronusok Consensusával.

3. Az Egyházi Személyeknek tisztességeket minden adja meg, és ha ki vagy szemtől szembe, vagy hátok megé ő kglmeket gyalázná vagy szidalmazná (a Curator hirr é adván a Megyének) tartozzék a Megye mellettek fel kelni, és az olyan embert a Nemes Szék Constitutiója szerint meg büntetni, mellyet ha az Választott emberek el mulatnának, az Esperest azokon tizenkét magyar forintokat exequaltathasson tempore visitationis cum Brachio.

4. A Curator a Megye bonumira jó gondot viseljen,
Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 23. számához.

magától se pénzét se Buzáját et cet. az Megyének ki ne adhasa, hanem a több Választott embereknek consensusokból, és tartozzék a Curator minden esztendőben a több Választott Embereknek Patronusoknak Praedikátoroknak praesentiajokban mindenekről számot adni.

5. Soha a Curator dél után gyűlést (kiváltképpen törvényes dolgoknak eligazítására) ne hirdessen, hanem hogy boldogabbul folyhassanak a dolgok, legyen reggeli órákon ezen Választott Embereknek egybegyűlések.

6. Ha mit végeznek a Választott Emberek, és a minémű törvényeket s rendelkezéseket tesznek, tartozzék minden Ember azoknak engedni, a ki pedig törvényeket háborgatná, az olyan vakmerő és engedetlen Emberen, a Megye birságát a Választott Emberek exequálják.

7. A Praedicator és Mester fa.bérit esztendőnként Sz.-György s Pünköszt között meg vigyék el vehető jó szekerfát, melyre is kötelessége szerint viseljen gondot a Curator, ha ki meg nem vinné, a meg irt mod szerint büntesse meg az Megye, a mint akarja.

8. Külső Procatort törvényes dolgoknak el igazítására az Eklésiákban senki bé ne vigyen, hanem magok közül legyen kinek kinek Prokátora s szószollója.

9. Ez rendelkezéseket minden esztendőben egyszer az Praedikátor az egész Eclésia előtt el olvasson, hogy senki magát ne menthesse azzal, hogy nem tudta s nem hallotta az Megye rendelésit.*

10. Praedikátor és Mester bérinek bé szolgáltatásának idején a Curátor és Választott Emberek igaz, jó, el vehető törvény kívét vigyenek az Parochialis házhoz, a melyhez is limitaltassék a Praedikátor s Mester bérinek bé szolgáltatása; in casu Contrario, ha ki olyat nem vinne, az Curator maga rejiciálja.)*

11. Az kinek zabja nem terem az az Méltóságos Supremum Consistorium Commissioja szerint fizesse bé a zab bért.

12. A Curatort és Választott embereket minden két esztendőben Szt.-Mihály napkor az Megye ha akarja, és ha találtnak mások olly alkalmasok helyettek, választassa, ha pediglen nem, amazok Megye fő birsága alatt tartozzanak Continuálni hivataljokatt

13. Ha kiket Curatornak és Választott embereknek az Megye illendőket deputal, sub poena flor. 12 tartozzanak fel venni, s viselni előttök lévő officiumokat azon emberek.

14. Ha mi közönséges jót Isten ditsósságára és Eklésia javára valót a Megye fel találhat, ezekhez többet is adhat in justis et lictis, pro ratione moderni temporis, Status et

loci, szabadságokban lészen, hirrre tévén Fő Curator és Consistorialis személyeknek ő kglmeknek.

15. Ha mi defectusokat, ruinakot recorigál az Megye, az Templom, Parochialis házak, és Cinteremek környül, az renovationak rendihez képest rendeljenek az Curator és Választott Emberek építő és dolgozó, juxta aequitatem, az Eklésiákk mivoltához s számához képest tizedeket csinálván, ne töltesse egész Megyével az időt a Curator.

16. Az melly Buzát az Megye az Praedikátor Buzájából alkalom szerint a Praedikátorokk vét, arra szántanak, tartozzanak bé is vetni, el is boronálni, annak idejében alkalmas időben béis takarítani, úgy szénájokot is, mellyet bérekben adnak tartozzanak bé hordani.

17. A Visitationak idején pensittalyak Tiszteletes Esperest Uraimék, mitől legyen az hogy az Praedikátoroknak elegendő tűzi fajok esztendőn által nintsen, és ha az Eclésiáknak tehetetlenségek miatt vagyon, hogy nintsen mivel hordjauak, tehát inducállyák az Eclésiákat, hogy ha vagyon ollyan Ecclesia erdeje, melly nem épületre való, engedtetődjék meg, hogy a Praedikátor maga tűzére élhesse azon erdőt, ha Falu szabad erdeje nintsen, a melyből elegendő fával élhessen a Praedikátor.

Extradatae ex vero originali sine diminutione, augmento et variatione aliquali, sigilloq. usuali authentico, subscriptionibus roboratae per nos Visitatores Anno 1722. Die 17 Januarii.

Nicolaum Musnai Sedis S. Refor. Marus Seniore.

Micháélem Galambodi juratum Notarium ejusdem Sedis.

Johannem Szent-Simoni juratum Assessorem.

Josephum Halmágyi p. t. deputatum Directorem.

Et Johannem Hajdu Seculare Brachium juratum Assessorem Sedis Sic. Mar.

(P. H.)

A koronkai ref. egyház levéltárából

közlí:

Gönczi János.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879. június 6.

— Kénytelen lévén, huzamos időre, külföldi gyógyhelyekre távozni, köztudomásra hozom, hogy távollétem alatt lapom szellemi vezetésére Szász Béla és Hegedűs István, tanár urak voltak szívesek vállalkozni. Fölhivom ennél fogva t. munkatársaimat, szíveskedjenek közleményeiket közlők bármelyikhez intézni. Az előfizetések, reclamatiók távollétem alatt is, az eddigi czim alatt, a kiadói hivatalhoz küldendők. Kolozsvárt, 1879. jun. 7-én. A szerkesztő-kiadó.

— A zsoboki áttérések ügyében a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur által kiadott nyomozó vegyes bizottság — mint lapunk közelebbi számában jelezve volt —

*) Hihetőleg másfélszázaddal ezelőtt is volt olyan hiba a kepe körül, melyet a következő s megtörtént eset bizonyít napjainkban Szép holdvilágos este sétálgatott a pap végig a falu utcáján s a mint egy csűr oldala mellett haladott el, süri csép-kopogás ütődött fülébe „Mit csinálnak kendtek ilyenkor?“ kérdé kíváncsian. „Készítjük a kepe-kalángyákat holnapra“ hangzék az őszinte felelet a csűr-ből a gazda ajkairól, ki hirtelenében nem vette észre, hogy kivel beszél.

a kitűzött napon, f. hó 5-én, a helyszínére kiszállott. Kolozs megye részéről megjelent m. Gyarmathy Miklós alispán ur, az érdekelt két felekezet részéről dr. Éltés Károly, kanonok ur s Szász Domokos, közigazgató. A megidézettek kihallgatása az iskola termében reggeli tíz órakor vette kezdetét, de azt megelőzőleg az alispán ur, a felekezeti küldöttek véleményét is meghallgatva, körvonalozta a felteendő kérdéseket, szemelődött tartván azt, hogy a miniszter ur rendelete értelmében, a kihallgatásnak kizárólag annak kiderítésére kellett szorítkozni, hogy az áttéréseknél az 1868-iki 53-ik tcz. 1—7 §-ei tiszteletben tartattak-e vagy sem? Az 1-ső kérdés az illetőnek nationáléjára vonatkozott. A 2-ik arra, hogy az illető áttérési szándékát bejelentett-e volt lelkésze előtt s e bejelentést mikor tette először s másodszor? A 3-ik arra, hogy kik voltak tanúi, mindkét ízben? A 4-ik arra, hogy a jelentkezésekről volt lelkészük külön-külön adott-e ki bizonyítványt, vagy ha ő nem, adtak-e a tanúk? Az 5-ik arra, hogy tényleg át vannak-e véve a rom. kath. hitre? A kérdések megállapítása után, az alispán ur a megidézettek előtt kiküldetése céljából fölfejtván, a kihallgatások megkezdődtek. A t. Gál Áron, b.-hunyadi rom. kath. lelkész által kiállított kimutatás, illetőleg anyakönyvi kivonat szerint áttértek, a kiskorú gyermekeket nem számítva, összesen 76-on; a számbavételnél azonban kitűnt, hogy ezek közül távollét s betegség miatt nem jelenhettek meg hárman, időközben ugyanennyien meghaltak s így kihallgattattak összesen 70-en, ezek közt 38 férfi s 32 nő. A kihallgatás, melyet az alispán ur kiváló tapintattal s kifogástalan részrehajlatlansággal végzett, érdekes s jellemző részleteket derített föl. Kitűnt ugyanis, hogy a kath. anyakönyvbe bejegyzettek között 18-an vannak olyanok, kik áttérési szándokukat sem eddigi lelkészük, sem az átvételeknél szereplő rom. kath. lelkészek előtt egyetlen egyszer sem jelentették ki s így az áttértek sorába tudók és bejegyzésük nélkül vétettek föl. Továbbá 11-en vannak olyanok, kik részben csak egyszer jelentkeztek áttérési szándokuk kijelentésére, s annak dacára fölvetettek a laistromba, noha tényleg soha se tértek át; részben pedig olyanok, kik jelentkeztek ugyan kétszer, de további lépést nem tettek. Vannak feles számmal olyanok, kik átvétettek ugyan a kath. hitre, de később tettöket megbánva, visszatérésüket kijelentették. Sőt a mi több, olyan a ki az áttérés módját s formaságait szabályozó törvény §-ei szerint vétetett volna át, egyetlenegy sincs. Az összes kihallgatottak ugyanis a 4-ik kérdésre egyhangulag azt vallották, hogy áttérési szándékuk kijelentését igazoló bizonyítványt (a törvény 5-ik cikkelye) sem eddigi lelkészüktől, sem az illető tanuktól nem kaptak s e szerint törvényesen áttértnek egyetlenegy sem tekinthető, mert a törvény világosan megszabja, hogy bármely felekezet lelkésze csak azon esetben van följogosítva saját egyháza kebelébe fogadni az áttérőt, ha addigi lelkészétől vagy tanútól a kétszeri jelentkezésről külön-külön kiállított

bélyegmentes bizonyítványt mutat elő. A kihallgatások rendén ennél fogva kétségbevonhatatlanul constátáltatott, hogy vagy kellő jártasság hiánya, vagy az országos törvény iránti tiszteletlenség okán, a b.-hunyadi anyakönyvbe az összes bejegyzések a törvény követelményeinek mellőzésével történtek s így magokban véve semmiek. Ime a kihallgatás végeredménye. Dr. Éltés Károly, kanonok ur, kit a kihallgatás folyamán egész magatartása mint emelkedett szellemű férfit tüntetett föl, kijelentette, hogy az eredmény dacára a fölvetett jegyzőkönyvet (20 ivre terjedő), miután az alispán ur a kihallgatást kifogástalanul végezte, minden megjegyzés nélkül kész aláírni. A fárasztó munka közben ottaniref. lelkészünk s kedves neje vendégszerető asztala fogadta a bizottság tagjait, kik az esti 9 órakor bevégezett munka után barátságos kézszerítással vettek búcsút egymástól. A jegyzőkönyv föl fog terjesztetni a miniszter urhoz, ki az eddigi gyakorlat szerint első fokú határozathozatal végett a törvényhatósághoz küldi le, magának tartván fön a másodfokú döntést, melynek mivolta föl, a jelzett eredmény mellett, többé kétség sem foroghat fön.

— A vallás és közoktatási miniszter [által, a suprema inspectio kérdésében, egybehívott értekezleten, a „Hon“ szerint, megjelent a főgondnokok közül báró Vay Miklós, b. Prónai Dezső, Tisza Kálmán, gr. Lónyai Menyhért, Péchy Tamás s Dániel Gébor; a superindensek, illetőleg püspökök közül Török Pál, Révész Bálint, Kún Bertalan, Nagy Péter, Ferencz József, Szeberényi Gusztáv és Teutsch. A protestansok álláspontját Török Pál superintendens körvonalozta. A közhangulat az értekezlet tárgya iránt nem volt kedvező. A meghívottak csaknem mindannyian azon nézetben voltak, hogy a felügyeleti-jog szabályozása általános elvekben csélszerűtlen s inkább helyén lesz a középtanodai törvényjavaslat tárgyalásánál. Különben is ők a protestans egyház szellemének megfelelőleg nem tekintik magukat az egyház oly fejeinek, kik az egyház nevében nyilatkozhatnak. Az egyházkerületek meghallgatása mindenesetre szükséges, nézetük szerint. — Megemlítjük e kérdéssel kapcsolatban, hogy az egybegyűlt egyházfők közt a konvent kérdése is szóba jött s többek közt megállapodtak abban, hogy Molnár Aladár dolgozatát az iskola-ügyről, mely július végén lesz kész, kinyomatva szétküldik az egyes egyházkerületekhez, hogy a szeptemberben tartandó konventen már legalább e tekintetben megállapodás lehessen.

— Gyéres egyházunk ev. ref. temploma kétszázados fennállását ünneplő jubileumáról csak későn kaptunk tudósítást, melyből a következőket közöljük. A templom 1679-ben építettett Réday Ferencz akkori kolozsvári főkapitány és székelők főispánja vezetése alatt. E körülményt az ünnepi beszédet tartó ref. pap, Zathureczky Károly nem késelt lelkesítő példaként tüntetni föl hallgatói előtt, introket az egyház ügye iránt tartós, fogyhatlan buzgalomra Istentiszteleten, melyen gr. Thoroczka Miklós főgondnok és kedves családja, Moldován Gergely kir. tanfelügyelő, Hegedüs János n.-enyedi tanár, Szentpály Ignác s mások — mindannyian a közel vidékekről — részt vettek — Hegedüs Lajos.

ref. esperes mondott érzéstől áthatott imát, s Szentgyörgyi József egyhtanácsos választa érdekesen Gyéres községnek és egyházának történetét. A Zatureczky Károlynál tartott diszebédén, melyen a gróf Thoroczky család is részt vett, természetesen nem volt hiány a kedélyes és ünnepélyes toasztokban, melyeknek tárgyai a többek közt gróf Thoroczky Miklós, a szíves házigazda, Moldován Gergely, a nők és a derék községi tagok voltak. A n.-enyedi legatus versekben is megörökítette e ritka szép ünnepély feledhetetlen mozzanatait, melyeknek méltó záradékát képezte a be-
rekben rendezett táncz és népmulatság. Megemlítjük, hogy Paget János esq. maga is 10 veder borral s 10 forinttal járult a kiadási költségekhez.

— **A magyar nyelv tanítása.** A közoktatási miniszter Nógrád, Arad, Kolozs s Udvarhely megye tanfelügyelőihez intézett kibocsátványában elrendelte, hogy a losonczi, aradi, kolozsvári, székely-kereszturi tanítóképezdében a tót, német és román ajku, a magyar nyelvet nem bíró s hivatalban levő nép- és felső nép-, valamint polgári iskolai tanítók számára, folyó évi július 1-ső napjától augusztus hó 25-ig tartó póttanfolyamot rendezzenek a magyar nyelv tanulására és tanítására. E rendelet vételével intézkedjenek azonnal, hogy mind a saját tankerületekben, mind a szomszédos tankerületekben, egyáltalában mindazon tankerületekben, melyekben magyarul nem tudó tót, német és román ajku tanítók működnek, részint a saját, részint a tanfelügyelő tisztársai hivatásai útján juttassák az illető tanítók tudomására, hogy a fent kitett időben a nevezett állami tanítóképezdékben rendezendő póttanfolyamra jelenjenek meg, a hol is kész alkalom nyújtatik számukra, a törvény által követelt magyar nyelv tanulására és elsajátítására; az állam pénztárból naponként 80 krajczár napidíjt fognak huzni, egyszersmind törekedjék oda a tanfelügyelő, hogy részint a tanító képezde épületében, részint a városi hatóság útján ingyen nyerendő szállásokban helyeztessenek el. A tanítóképezde ig. tanácsa közbejöttével s annak felügyelete alatt a tanító-képezde tanári karából válassza ki azon egyént, a szükséghez képest egyéneket, ki vagy kik az ítéletbe begyűlendő tanítókat a magyar nyelvre oktassák s mennyire csak lehet, annyira belevezessék, hogy az így nyert alapon önére-
jükön magukat továbbá mivelhessék.

— **Beküldetett az Abafi Lajos által szerkesztett nagybecsű Nemzeti könyvtár 19—21-ik füzeté,** melyek folytonlag Kármán József költői műveit, tovább Zrínyi Miklós „Szigetvár veszedelmét” s Vitkovich Mihály költeményeit tartalmazzák. Nem ajánlhatjuk eléggé e közérdekű s olcsó vállalatot olvasóink pártfogásába.

— **Az uristen leszavazva.** Mulatságos jelenet folyt le a képviselőház csötörtői ülésén a katonaság beszállásáról szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával. A tizedik szobában ugyanis arról van szó, hogy hova nem szabad katonákat beszállásolni. A felsorolt épületek között az istenház negyedik helyen említettik. Csanády Sándor ebben istenkáromlást látott, s azt indítványozta, hogy az istenház első sorban említettessék föl és ne ő felsége és az uralkodó csa-

lád tagjainak házai. A többség azonban meghagyta az eredeti szövegezést. A szélső baloldaltól erre aztán Csátár elkiáltá: „Hiszen ezek a mamelukok még az uristent is leszavazzák!” Persze volt aztán hosszan tartó derűtségség.

— **A lelkiismeret szava.** Az elsőmagyar biztositótársaság legutóbbi igazgatósági ülésén két rendkívül érdekes eset fordult elő. Az igazgatóság kapott Brünnből egy 1100 frttal terhelt névtelen levelet, melyben az illető jelenti, hogy hamis adatokkal a társulatot évekkal ezelőtt megkárosítja; ne nyomozzák, csak fogadják el a pénzt; mert lelkiismerete nyugodni nemhagyja. — A másik eset még érdekesebb. Ezelőtt 8 évvel Róflachban (Grác mellett) leégett egy kis ház; a biztositó-társaság 197 forint kárt kifizetett. Később a gyújtogatott elfogták, elítélték. Ez a fogházba munkájával pénzt szerzett: kicsinált 200 frtot, elküldötte az illető ház birtokosságának, hogy lelkén ne száradjon; ez jelenté a hatóságnak, hogy már a biztositó társaságtól kárpótolva lön így a hatóság elküldte a pénzt a magyar biztositó társaságnak, mely azt megkapta.

— **Böjti prédikácsi miniszterek részére.** A japáni lapok a mikadó udvarából e következő kis történetkét beszélnek: A mikadó értesült arról, hogy miniszterei nagy fényűzést fejtenek ki s életmódjukban nem mindig tartják meg a mértékletesség arany szabályait. Meghívta tehát minisztereit ebédre s annak bevégezte után vendégeihez a következő épületes szavakat intézte: „Különböző helyről értesültem, hogy a miniszterek egy idő óta nagyon fényűző életet folytatnak, sőt, hogy néhányan még uri palotát is építetnek. Az ilyes dolgok a kormányt népszerűtlenné teszik. A birodalom jelenleg ugyan békét élvez, de a kiadások sokra rugnak, s azok épen nem állanak a bevételekkel arányban. Ha önök uraim e luxust így folytatják, a nép szíve el fog önöktől fordulni; jól fogják tenni tehát, ha megfontolják e dolgokat s jövőben egy kissé több mérsékletet fognak tanusítani.”

— **Milyen volt szent Pál?** E kérdésre pontosan megfelel Ronan, és pedig egy az apostol halála után száz évvel keletkezett, de hagyományokra támaszkodó személyleírás alapján, összevetve a Philopatris dialog egy helyével és Pálnak magára vonatkozó számszerint a korinthusiakhoz írt levelekben lévő tizenhét, s a galatákhoz írt levélben foglaltató egy megjegyzésével. E szerint Pál apostol kicsiny termetű volt, kopasz fejjel, halvány arccal. Szakállja tömött, orra sas, szemei szűrök voltak, sűrű szemöldjei homlokán összeérték, s — köszvényben szenvedett.

— **VIII-ik közlemény a zsoboki templomépítésjáról begyűlt adományokról.** Szász Domokos ivén: Gál János, zsoboki községi bíró a szószék költségeire 20 frt o. é. Ugyancsak tőle az államkölcsön kamataiból, egyes községi tagok adományából 31 frt o. é. Csizsár József, szolgabíró ur ivén: tiszt. Lázár Antal, jegyei romkath. plébános 1 frt o. é. Csizsár József 1 frt o. é. Csizsár Dániel és Rácz András ivén Kézdivásárhelyről, tiszt. Székely János, ref. lelkész szíves kezdeményezése nyomán: Id. Szotyori Dániel 1 frt, ifj. Szotyori Dániel 20 kr,

Sükös Károly 20 kr, Dézsi Daniel 20 kr, Bene Károly 10 kr, Székely János lelkész 1 frt, Török Bálint 40 kr, Kovács Kelemen 10 kr, Szűcs Jakab 10 kr, Balogh Sándor 40 kr, Kovács Áron 50 kr, Szűcs Mózes 20 kr, Szotyori János 20 kr, N. N. 10 kr, Kantai 20 kr, N. Sz. S. 20 kr, Lévi József 30 kr, id. Szűcs János 50 kr, Páldeák Pálné 20 kr, Nagy Lajos 50 kr, Szabó Mózes 50 kr, Kovács Károly 50 kr, T. L. 20 kr, K. L. 20 kr, Csiszár József 50 kr, Szűcs János 20 kr, Benkő Gyula 30 kr, Turóczi Mózes 40 kr, Pongrácz János 20 kr, Szász István 20 kr, Szász Károly 10 kr, Jancsó Pál 10 kr, Dézsi Bálint 40 kr, Dézsi Mihály 40 kr, Szabó Sámuel 10 kr, Nagy Dániel ifj. 10 kr, Jancsó Dénes 20 kr, Benke Sándor 20 kr, Benke Samu 10 kr, Jancsó Mózes kereskedő 50 kr, Jancsó Sándor 10 kr, Jancsó Mátyás 10 kr, Nagy Ferencz szesz-

gyáros 1 frt, Egy valaki 1 frt, Szűcs Dániel mészáros 20 kr, Jancsó Károly 20 kr, Csiszár József csizm. 20 kr, Egy valaki 20 kr, Nagy Géza 10 kr, Kupán József 30 kr, Török Ferencz 20 kr, Jancsó József 10 kr, Tóth Dani 30 kr, Ambrus Albert 60 kr, Benkő László 30 kr, Benkő Sándor 50 kr. Összeg 17 frt 40 kr. Fogadják a nemes szívű adakozók hálás köszönetünket. Kolozsvártt, 1879. jun. 6. A templomépítő bizottság.

A szerkesztő postája.

Marosi levelezőinknek. A marosi egyházmegye közgyűléséről részletes tudósítást kérünk.

Timár Lajos urnak, Méra. Az elősmervény önnek tévedésből expedáltatott.

H I R D E T É S.

A PROTESTANS-EGYHÁZI-IRODALOM KIVÁLÓBB TERMKEINEK JEGYZÉKE.

Kaphatók: STEIN JÁNOS könyvkereskedésében Kolozsvárt.

AGENDÁK és EGYHÁZI IMAKÖNYVEK.

Albert János. Imakönyv templomi használatra. Kötve	2.10
Borsody. Vasárnapi imák. Kötve	2.—
Czelder. Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imák. Kötve	2.50
Fábián D. Ünnepi, közönséges vasárnapi és alkalmi imák. Kötve	2.30
Filep M. Köznapi imák. Kötve	2.—
Fördös L. Agenda 2 frt. Kötve	2.80
Koronka A. Imádságos könyv, templomi szükségre	1.—
Medgyes L. Egyházi imakönyv. Kötve	2.—
— Eredeti halotti imák	1.—
Szilády L. Köznapi imák	1.—
Szoboszlai P. J. Egyh. szertartási beszédek Kötve	2.—
Könyves Tóth K. Halotti imák. Kötve	2.40
Vadas és Nagy P. Agenda (erdélyi.) Kötve	2.50
Zagyva G. Köznapi és bűnbánatheti imák. Kötve	2.—

EGYHÁZI BESZÉDEK.

Apostol P. Egyházi beszédek 2 kötet	2.60
Bartók F. Népszerű egyházi beszédek I. füzet	1.40
II.	1.80
Beke Sámuel. Vasárnapi beszédek	1.—
Édes A. Egyházi beszédei leszállított ár	—,88
Fábián D. Egyházi beszédek egy egész évre	3.—
— Népszerű halotti beszédek I.	1.40
Fejes I. Egyházi beszédek 2 kötet. Egy-egy	2.—
— Temetési beszédek 1.	1.—
Filó L. Ünnepi és alkalmi egyh. beszédek	1.50
Fördös L. Kecskeméti lelkészitár (Egyházi beszédek) 3 kötet. Egy-egy	1.—
Gergely, Gönczy, és Rácz. Egyházi beszédek ünnepi követek részére	21.—

Gerok. Egyházi beszédek	6.—
Gyöngyösy. Egyházi szónoklatok, ünnepi, közönséges, alkalmi és gyász esetekre 2 kötet. Egy-egy	1.80
Herepei. Isten ígéje a szószékről	1.40
Heiszler. Egyházi beszédek 3.	1.20
— Halotti egyházi beszédek	1.60
Illyés B. Temetési és emlékbeszédek	1.40
Kiss Bálint. Népszerű közönséges egyházi beszédek	1.25
Körösi F. Szabadelvű egyh. beszédek	1.30
Kovács G. Egyházi beszédek	1.—
Kovács Samu. Egyházi beszédek	—,88
Kozma M. Temetési alap ígék	1.—
Lang H. Válogatott vallásos egyh. beszédei	1.20
Lakatos I. Vasárnapi és alkalmi egyh. beszédek	—,90
— Halotti beszédek	—,90
Lukács Ö. Egyházi beszédek templomi és temetési használatra	1.80
— Közönséges egyházi beszédek	1.20
Maklár Papp. Temetési beszédvázlatok	1.20
Margócsy. Prot. egyh. beszédvár 5 füzet 1—4-ig füzet	1.40
5-ik füzet	1.50
— Alkalmi beszédvár 3 füzet 1—2-ig füzet	1.40
3-ik füzet	1.50
— Hazafias elmélkedések	2.—
Mitrovics Gy. Egyh. szert. beszédek	1.20
Nagy László, Kis Albert és Viski Pál. Közönséges egyházi beszédek	1.40
Nemes B. Népszerű egyházi beszédek I.	1.20
Nikházy L. Huszonkét egyházi beszéd	1.30
Pazar, Jézus péld. homiliákban 2 köt. 1.20 II.	1.50
Papp Károly. Halotti beszédek	1.20
Péterffy S. Egyházi szent beszédek új folyam 7 füzet	1.—
Egy-egy	1.—

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztési és kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi és anyagi
ügyeit illető minden külde-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beiktatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknek külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Felfizetési ár:

Egész évre 6 frt., fél évre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Harcz ? — Az áll. ig. tanács nagy gyű-
léséből r. t. — Egyházi lapok szemléje. — Tárca Kiszakított
levelek egy öngyilkos naplójából. — Különlélék.

Harcz ?

A protestáns főgondnokok és superintendensek gyülekezete a miniszterelnöknek és közoktatásügyi miniszternek hallatára oly nyilatkozatokat tön s a miniszterek evel szemben oly állást foglaltak el, hogy szinte bizonyosra elmondhatjuk: a suprema inspectio kérdése vagy ezuttal is megoldatlan marad, vagy a hatalom parancsszáva megoldva, ország-
szerte nyílt vagy lappangó harcra hívja ki az álla-
mot és egyházat. El lehetünk készülve reá, hogy, ha a miniszterium balirányban választott újtjáról idején át nem tér az egyedül helyes ösvényre s ha — talán jobb meggyőződése ellenére is — erőszakolja szeren-
csétlen módon megindított kezdeményét: az egész vonalon kitör, ha más kiadásban is, a cultur-harcz.

A mennyire, ugyanis, a kiszivárgott hírekből hozzávetni lehet: úgy látszik, az értekezlet nem hogy tisztázta volna a helyzetet, hanem még bonyolultabbá tette. A „Hon“, „Pesti Napló“, „Pester Lloyd“ és „Prot. egyh. és isk. Lap“ idevonatkozó, bár felettébb hiányos, tudósításából (melyekben néhol szemmel lát-
ható valótalanosságok, vagy legalább is tévedések is foglaltatnak) azt látjuk ugyanis, hogy Török Pál, b. Vay Miklós, b. Prónay, gr. Lónyay s mások, ki finomabb, ki darabosabb módon értésére adta a kor-
málynak, hogy a statariumot ott kell kihirdetni, a hol a rablás, gyujtogatás elharapózott (az mondatott, t. i., hogy a törvényt azért kell megalkotni, mivel az autonomia örve alatt nemzet-ellenes üzemek foly-
tattatnak s a tanulmányi alapok ez üzemekre fordit-
tatnak — célzás a szerb Omladina ismeretes sáfár-
kodására); hogy a miniszterium eljárása hasonlít a

Bach-Thun-féle hatalmaskodáshoz; hogy a protestán-
sok mindent el fognak követni a törvény megalkotá-
sának meggátlására, megalkottatása esetén pedig vagy
hatásának meghiusítására, vagy, egy újabb törvény-
hozás által leendő, megváltoztatására, azaz, a mostani
kormány megbuktatására; hangsúlyoztatott, hogy a
tanulmányi rendszer törvényes megalkotása elvonné
élet az egész kérdésnek, mert e materialis törvény
rendén aztán czélszerűen lehetne az ellenőrzés módo-
zatairól is gondoskodni, a nélkül, hogy félni lehetne
a kormány netaláni önkénykedő tulkapásaitól. Látszik,
továbbá, hogy az értekezleten igen éles szóváltások
is történtek, úgy, hogy a végén is, bár még voltak
szólásra följegyezve, a közoktatási miniszter — akár
csak egy megyei gyűlés megfélékezésére kiküldött ki-
rályi biztos, föltett süvegével — fölugrott és félbe-
szakította az értekezést — „majd fogja tudni a kormány,
hogy mit tegyen!“ A miniszterelnök pedig különösen
a Bach-Thun-féle példára való hivatkozást vette zokon
s azt a nyilatkozatot tette, hogy „ha a valódi auto-
nomia és miniszteri tárczája között kellene választania:
ez utóbbit áldozná föl amazért“ — mire, valószínű-
leg, megkapta azt a megjegyzést, hogy a hosszú időre
alkotandó törvényre nézve nem az időszerinti kor-
mányba vetett bizalom, hanem a bekövetkező vál-
tozások nyújtják az irányadó szempontot.

Akárhogyan is, azonban, annyi bizonyos, hogy
a meghívottak csak is mint magán-személyek nyilat-
koztak, a kormány pedig mereven ragaszkodott ahhoz
a felfogáshoz, hogy a miniszterium az alkotandó tör-
vényekre nézve hivatalosan csak a koronával és a két
kamarával érintkezhetik.

Mi részünkről nem kívánjuk ez utóbbi tételt
megtámadni, sőt akár csak helyes voltát is megta-
gadni, de az iránt teljes tisztában vagyunk magunk-
kal, hogy semmiféle kormánynak sem állhat érdekő-

ben, hogy minden áron a népesség egy részének ellenére szabályozzon valamely állami viszonylatot. Mert nem csak az állam, hanem még sokkal inkább a kormányok alapja a nép s ennek számára és kedvéért van minden állami intézmény, és így maga a kormány is szervezve és beállítva. S legkivált a parlamentarizmus kormány-formával bíró államokban, nyilván, mihelyt az alap, a nép, ellene fordul — már akár okkal, akár helytelenül — valamely állami institutiónak s még inkább: a kormánynak — ezek csak erőszakkal ha, bár ideig óráig, föntarthatják magukat.

Igy állván a dolog — s pedig, hogy így áll: senki meg nem tagadhatja — vajjon eszelő-e (a kormány intentióját s választott irányát nem is bírálva) csak e politikai szempontból is az a makacs „csak azért is” eljárás, a melybe, mint látszik, a kormány magát beledisputálta?

Mert a protestánsok, természetesen, magukévá teszik azokat, a mik az értekezleten hit- és elvokonaik által mondattak s minden áron azon lesznek, hogy a mondottak ténynyé is váljanak.

Erre nézve előzetesen, a törvény meghozatala előtt, két mód közül lehet választani. Egyik a Felséghez való folyamodás, hogy ne adja sanctióját egy oly törvényhozási actusra, mely népei egyik, éppen nem legjelentéktelenebb részét annyira nem elégíti ki. Ám e mód meglehetősen discredítált-forma menekvés lenne — nem igen lévén óhajtható, hogy Vay, Török, Nagy Péter a Román Mironok nyomdokaiba lépjenek. Ellenben alkotmányosság szempontjából minden kifogástól ment eljárás volna az a másik mód, a melyet előzetesen meg lehet kísérteni: az egyházkerületek s a convent egyhangú nyilatkozatai s fölfolyamodásai a képviselőházhoz, hogy alkossa meg a tanulmányi rendszerről szóló törvényt, foglalja abba az ellenőrzés határozmányait s biztosítsa így törvényesen a protestánsok autonómiáját oly mérvben, hogy se a lelkiismereti szabadság s a mi evel jár, se az állami érdekek s jogok sérelmet ne szenvedjenek.

És mi azt hisszük, ez volna a protestánsokhoz méltó, szabadelvű jellegünkhöz illő eljárás. Eleink nem azért küzdöttek a halálos vésszel, hogy mi, az utódok, most caprice-ok előtt meghátráljunk. A protestánsoknak tehát minden törvényes eszközt föl kell használniuk önvédelmükre — mert hiában biztosít bennünket a miniszter, hogy ő miniszteri tárczájánál jobban szereti az autonómiát, ha olyan törvényt akar

ránk octroyaltatni, a melyből más kormány-férfiak, a kik a miniszteri tárczáat találják jobban szeretni a protestáns autonómiánál, fegyvert foghatnának kovácsolni ellenünk.

Éppen ezért, csak természetesnek fogná találni minden elfogulatlan, ha az előzetes ellenműködés sikertelensége esetén törvényerőre emelendő e szabályzatok, mint törvény, tiszteletben fognának ugyan a protestánsok által tartatni, de a kik nem csak arra fognának törekedni, hogy — mint az értekezlet egyik szónoka mondá — minden törvényes eszközzel ártalmatlanná tegyék magukra nézve, hanem arra is, hogy egy másik törvényhozási többség a maga rendén megváltoztassa a protestánsokra nézve végzetessé válható e törvényt. A Királyhágóntuli részek tiszta magyar s jórészt protestánsok által lakott vidékei amugy is oppositionális természetűek; ha aztán ezekkel, éppen ebből a szempontból, a vegyes vidékek protestáns lakói is kezdet fognak, nem valószínűtlen a jövő választásoknál egy oly többség létesülése, mely programjába a protestánsok kielégítését is fel fogná venni s ezért nem tekinthető pusztá fenyegetésnek b. Vay Miklósnak az értekezleten tett ama megjegyzése, hogy a protestánsok igyekezni fognak ha kell a jövőben segíteni azon, a mitől a jelenben elűttetnének.

Főlösképpen tehát, mindezek után, még külön hangsúlyoznunk ama meggyőződésünket, hogy a dolog érdemében rejlő okok mellett, a politikai tényezők szempontjából is fölöttebb óhajthatónak tartjuk, hogy a kormány rosszul választott útjáról önként és idején térjen le s föladva igazolhatatlan tételét, mely szerint a tanulmányi rendszer törvény által leendő szabályozása lehetetlen volna, alkossa meg előbb a közép-, majd a felsőbb oktatásról szóló materialis törvényeket, szabályozza e törvények rendén az ellenőrzés módzatait s ez által indítsa meg az egészséges fejlődést ez oly nagyfontosságú állami műveletek mezején is.

Máskülönben oly harc kitérését fogná saját maga provocalni, a melyből még, ha diadalmasan emelkednék is ki — a mi még nem bizonyos — többet ártana a közoktatás ügyének s evel a magyar hazának, mint a mennyi képzelte hasznát most a supremacia inspectio paragraphusokba szedésétől vár és remél.

Nem eszelő politikus az, a ki minden igaz ok nélkül harcba megy, pedig azt sem tudja, ha fog-e győzni?

Az áll. igazgató-tanács nagy gyűléséből.

Kolozsvártt, 1879. június 8-án.

Jelen voltak nm. gr. Bánffy Miklós, mint elnök, Incze Mihály, Lészai Ferencz, Gyarmathy Miklós, Szász Béla, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Jenei Viktor, Parádi Kálmán, számvevő, ügyvéd és titkár.

Az ülésen kívül időközben ellátott darabok bejelentetvén, tudomásul vétettek. A jogügyi bizottság előterjesztésére ügyvéd utasított a „Teleki-könyvtár“, mint jogi személyiség tulajdon-joga elismerése végett gr. Teleki Sámuel ur ellen a rendes kereset előmunkálatai megtételére.

A vallás- és közoktatási miniszter ur tudatván, hogy Magyarország 1879. évi tiszti czim- és névtára f. június hóban megjelenik: ig. tanácsunk és három tagja részére, összesen 4 példány megrendeltetik s egyházmegyéink és tanodáink figyelmébe ajánlatik azon értesítéssel, hogy a 60 nyomtatott ivre terjedő könyv 3 frt előfizetési ár beküldése mellett, legczélszerűbben postautalvány útján rendelhető meg az országos m. kir. statistikai irodavezetőségnek.

Az alsó-rákosi gr. Bethlen-féle jószágot terhelőleg az al.-rákosi egyházközségünk papi állomását illető javadalom biztosítása végett megindított per folytán az erdélyi kereskedelmi hitelbank, mint azon jószág tulajdonosa, kesznek nyilatkozván a kötelezettség elismerésére, azon kikötéssel, ha a perköltségek kölcsönösön megszüntetnek: a békeajánlat közöltetett nyilatkozattétel végett nevezett egyházközséggel azon megjegyzéssel, hogy a békeajánlat elfogadása esetére a perköltség a közpénztárból előlegeztetik (20 év alatt egyenlő részletekben 6% félévi előleges kamatokkal a papi javadalomból visszatérítendőleg).

A gyulafehérvári egyházközség papválasztási ügyében felolvasztatott főt. Nagy Péter püspök urnak az áll. igazgató-tanácsához intézett következő átirata:

Az erdélyi ref. egyházkerület méltóságos igazgató Tanácsának.

Folyó hó 2-áról kelt 268—1879. számú átiratát vettem 13-án, (ezt a körülményt azért jelzem, hogy ha a mltgs ig. Tanács újból zárhatár időt tett volna magának, kellőleg tájékozva legyen,) ebből látom, hogy eltérve a gy.-fehérvári candidáló-bizottság felterjesztésének alapján beható tárgyalás után megállapított azon nézetétől, melyet elfogadásra ismételve ajánlott nekem, meggyőződött arról, hogy a gy.-fehérvári papválasztás koránt sincs abban a stadiumban, hogy a felfüggesztett próba-predikációkat tovább lehessen folytatni, sőt ellenkezőleg az általam is jelzett törvénytelen lépések megsemmisítésével felhív, hogy az egészet elől kezdsem és tovább intézkedjem. E felhívást nevezett egyházközségünk iránti tekintetből, elfogadom: a papválasztás ügyét újból kezembe veszem; egyfelől azon fentartással, hogy ez elfogadás a püspök évszázados gyakorlattal szentesített jogának és az egyházi fegyelemmel szoros kapcsolatban álló kötelességének nem praejudicalhat; másfelől abban a reményben, hogy a m. ig. Tanács, gy.-fehérvári egyházközségünk sorsát szíven hordozva, a folyamatba tett papválasztást, mely külön-

ben rég végbe ment volna, nem fogja belenyulása által újból feltartóztatni.

Az „acták“ közlésére vonatkozó állítást illetőleg megjegyzem: a mltgs ig. Tanács figyelmét kikerülte az a csekélység, hogy a szóban forgó acták nem a mltgs ig. Tanácséi, hanem a püspök önálló működésére vonatkozó „acták“, melyeket tőle csak egy felette álló testület követelhet; míg én jogosan megvárhattam a m. ig. Tanácstól, hogy a gy.-fehérvári candidáló-bizottság tagjai által eljárásom ellen a m. ig. Tanácshoz benyújtott felterjesztést velem közölje; mert nem tudok arra példát egyházkerületünkben, hogy panaszt fogadjanak el valaki ellen, azt behatóan tárgyalják a nélkül, hogy az illetővel közölték volna.

Sok minden van még a m. ig. Tanács átiratában, melynek egy részét reflexió nélkül hagyom, más részét a m. ig. Tanácstól püspökével és elnökével szemben el nem fogadhatom.

Kolozsvártt, 1879. márt. 14-én.

Nagy Péter s. k.
püspök.

Szász Béla és Lészay Ferencz ig. tanácsosok beadják e következő határozati javaslatot:

Megnyugtató tudatában annak, hogy igazgató-tanácsunkat a gyulafehérvári papválasztás ügyében követett eljárásában a legtávolabbról sem vezérelte saját jogkörének kiterjesztési vágya, vagy másnak jogkörébe való illetéktelen beavatkozás, hanem az eljárásnak természetes oka egyedül az volt, hogy a törvény világos szavai által elrendelt kötelességének, mint gyakran, ugy ezuttal is kellemetlen, de azért mindig teljesítendő terhe alól kitérni nem kívánt; miután áll. igazgató-tanácsunknak elvégre sikerült a gyulafehérvári papválasztás ügyét törvényes medrébe terelni s valamig abban mozog, nem látja szükségét, hogy a törvények végrehajtása fölött való örökösének a szervezeti törvény által reá ruházott jogát és kötelességét érvényesítse s miután az igazgató-tanács állásához és hivatásához, a komoly ügyintézés és nem a szóvita méltó: állandó igazgató-tanácsunk a főtiszt. püspök ur 331—1879. sz. a. f. 6. márt. 14-én kelt átiratát irattárba helyezve, napirendre tér. Kolozsvártt, 1879. jun. 18-dikán.

A beadott határozati javaslat, egész terjedelmében, egyhangulag elfogadtatott.

A tanügyi előadó előterjesztése folytán tárgyalatik a n.-enyedi néptanító-képezde ügye s illetőleg a képezdei tervjavaslatra vonatkozó előjárósági véleményes nyilatkozat.

A n.-enyedi főtanoda m. tt. előjárósága 135—1879. sz. a. tett felterjesztésében kijelenti, hogy a népiskolai bizottság által a n.-enyedi tanítóképezde számára készített tantervjavaslat nem foganatosítható, mert felettébb magas igényű, mert tekinteten kívül hagyja a képezde azon elutasíthatlan feladatát, miszerint a tanítóképezdének nem csak néptanítókat, hanem orgonistákat is kell nevelnie, mert tekinteten kívül hagyja a tanítóképezde viszonyait magánál a tulajdonképeni tanítóképezésnél is.

Igazgató-tanácsunk — bármennyire méltányolja is a jelentősnek a tanterv-javaslat aláhbszállítására s átalakítására

vonatkozó egyes indokait — elvárta volna a m. tt. előljárórságtól, hogy tekintettel az egyházkerületi közgyűlés által már törvényerőre emelt népiskolai tantervre, melynek exequálására tanítójelöltjeink hivatalosan lesznek — megszabja azt a nívót, melyre a képezde ügye adott körülmények közt emelhető; avagy, magas igényűnek találván a bizottság munkáját átalakítja azt, vagy egészen új javaslatot készít és terjeszt föl; mert az ének- és zeneoktatásra vonatkozó előljárórsági véleményen kívül, mely kimerítő, a tanterv többi részére tett észrevételei oly általánosságban vannak tartva, hogy azokból a népiskolai bizottság, mint a terv készítője s esetleg módosítója, tájékozást nem merithet; sőt ellenkezőleg, magát a tulajdonképeni tanító-képzést érintő észrevétellel oly álláspontot jelez, mely az egész terv gyökeres átalakítását vonná maga után, ha ugyan amaz elméletileg vitatható nézete a m. tt. főtanodai előljárórságnak a gyakorlati kivitelben, a tantárgyaknak más csoportosítása és más fokozatossága által, helyesebben érvényesíthető volna, mint a miként a bizottsági tervben be van mutatva.

A bizottság előtt nem volt ismeretlen az az általános igazság, hogy „előbb tudnunk kell, mielőtt magáról a tudásról gondolkodhatnánk, előbb értelmesen kell kiképeztetnünk, mielőtt az ismeretközlés módjával foglalkozhatnánk” s meg is van győződve arról, hogy tervjavaslatát a fennebbi didaktikai igazságok tekintetbevételével állította össze.

Ugyanis, bizottság a tanítójelöltek felveendő ifjak iskolázottságára s illetőleg némi ismeretere támaszkodva, tantervében minden tantárgyat legeslegelől kezd, de oly módszerben sürgeti taníttatásukat, melyből a jelöltek jövő pályájukra okulást merithessenek; a másodéveseket elvezeteti a gyakorló-iskolába tapasztalás-szerzés végett; tapasztalataik írásbeli kidolgozását megkívánja, a gyakorló-tanító s az igazgató jelentésében megvitattatja s csakis a harmadévesekkel próbáltatja meg magát a tanítást, a gyakorló iskolai tanítási-folyammal egyező s írásilag kidolgozott terv alapján, melyet a gyakorló-tanító revideált. Ily eljárás mellett van alkalmunk a jelöltek a szorosabb értelemben vett elemi népiskolai tananyagot ismételni, kipótolni és tévedéseit helyreigazítani. Különben is, egy néptanítótól, mai napság, nem a tudomány önálló kutatását, nem a módszeres tanítás kísérletezés útján való hivatalos fejlesztését várja és kívánja a társadalom, hanem biztos jártasságot az elemi népszerű ismeretek közlésében. Azért kell egy néptanító-képezdének, mint szakiskolának, már a kezdő tanítójelölteket is a pályacéljának megfelelő konkrét alakban képeztetnie, azaz, az ismereteket nem elvontan önmagukért, hanem a közlés módjaira való kiváló tekintettel a principio tanítania.

Enyed a felvett tanítójelöltek iskolázottságára mitsem adva, legelőbb az elemi iskolai tantárgyakra kívánja őket megtanítani; véleménye szerint, ha jól sejtjük, a képezdei cursus egy előkészítő, vagyis ismeretszerző és egy methodikai, vagyis tulajdonképeni tanítóképző szakra oszlanék. Épen ezért óhajtja a bizottság, hogy ha a főtanodai m. tt. előljárórság e pontra vonatkozólag jobb és practicusabb beosztást tud, ne terheltebbé annak részleteiben való közlésétől.

Azonban, előre és újra felhivatik a m. tt. főtanodai előljárórság figyelmére a gyakorlati tanítás mikéntjének s illetőleg a bizottsági tervjavaslatban körülírt módozatainak műtatására, a mennyiben a múltkori előljárórsági véleményes jelentés arra nem is reflektált s így a képezdei szervezet egy lényeges tényezőjét tekintetén kívül hagyta. Az összes kül- és belföldi jó hírű képezdek sok évi tapasztalata bizonyítja, hogy egy, a képezdével szervesen összefüggő, rendszeresen vezetett gyakorló-iskola és egy gyakorlati tanító a szakértő igazgatóval együtt tulajdonképeni erőssége és biztósítóka a tanítóképzés jó eredményének, még azoknál a képezdekknél is, hol az összes tanító-személyzet szakértő egyénekből áll; annival nagyobb súlyt kell tennünk a gyakorlati vezetésre minálunk, a hol a képezde betanító-személyzete, — valljuk meg őszintén, hisz képezdénk közel-múltja is bizonyítja — a szakértelem s illetőleg módszeres gyakorlat hiányában nem dolgozza és nem dolgozhatja fel, a tanfolyamok és tanórák összevontsága miatt, a tantárgyakat a tanítójelöltek értelmi fejlettségüknek és jövő hivatásuknak megfelelő módszerben.

A múlt m. tt. előljárórság alig meri remélni, hogy a képezde egyhamar oly magas színvonalra emeltessék, mint a javaslat tervezi, nem főleg addig, míg néptanítóink úgy lesznek díjazva, a mint jelenleg vannak. Felhozza, hogy a képezde növendékei csak a III-ik és II-ik középszáztályt végzett gyenge közepes, sőt gyenge tanulók soraiból kerülnek ki.

Mindezek talán nem is akkora és oly természetű akadályok, hogy egy kis búzgósággal és épen egy erősebb képezdei szervezet behozatala által elhárítani ne lehetne. Jelenben 387 felekezeti népiskolánk $\frac{3}{5}$ -ében van a ref. tanítónak akkora évi javadalma, mint akármelyik állami szolgálatban levőnek. Felekezeti érdekeink sürgetik, hogy a községi alapon rendezett iskolákban lehetőleg saját neveltjeinket helyezzük el tanítóknak. Vajjon protestáns népnevelésünk jól felfogott érdekében cselekszünk-e, ha a tanítójelölteket, mert a szellemi fejlettség kis mértékével lépnek a képezdebe, a lehető leggyarabbb képeztetésben részesítjük? Enyedi képezdénkben, tudvalevőleg, a tanfolyamok csaknem minden tantárgyat mind a 3 osztálynak együtt tanítják és így a tulajdonképeni tanítóképzésre mind a 3 osztálynak hetenként összesen csak 14 órát szánnak.

Igen természetes, hogy az ily képezdebe a valamirevaló tehetség nem vágyik, s abban nem csak a szóban lévő tantervjavaslat nem fogadtatható, de nem exequálható semminemű rendszeres tanterv sem.

Ha a tanítójelöltek állása Enyeden tiszteltebbé tétetnék, ha egy oly képezdei szervezet léptetnének életbe, mely a közkritika ítélőszéke előtt megállhatna és versenyképes tanítványokat nevelne: kapna majd Enyed is magasabb osztályu s jó igyekezetű növendékeket tanítójelöltekkül.

A felveendő tanítójelöltek qualificatiója az államnál is minimumra lévén szállítva (4 gymn. oszt.) e tekintetben Enyed nem engedhet s illetőleg nem fogadhat be képezdejében csaknem egészen qualificálatlan növendékeket, nem szorítkozhatik a bizottsági tervjavaslatnál kisebb igényű terv-

re, a mely tervjavaslat különben is korlátozottabb már az állami szervezetenél: ha képezdójének létjogát fenntartani, állam-érvényes okleveleket kiadni és neveltjeit elhelyezni akarja.

Annnyival inkább óhajtott képezdénk jókarba állítása, mert anyaszentegyházunk hazánk keleti részében a népnevelésügy terén eddig a vezérszerepet vitte, de ha tanítójelöltjeinket ezentul nem bírjuk oly kiképzetésben részesíteni, mely szükséges ahhoz, hogy a törvény által országosan elrendelt népiskolai tantervet exequálni tudják: azon szomorú helyzetbe juthatunk, hogy tanítójelöltjeink nemcsak az állami képezdékből, de sőt a többi felekezetek képezdeiből kikerült növendékek mögött is, minthogy ezek alaposabb készültséggel bírnak, messze elmaradnak, s ennek természetes következménye lesz, hogy népiskoláink is amazokéival szemben hanyatlani fognak.

Ezeknek előrebocsátása és figyelembe ajánlása után újra leküldi állandó igazgató-tanácsunk a bizottság képezdei tervjavaslatát, felhíván a főtanodai méltóságoktól előjáróságot, hogy méltóztassék a tanári kar közbejöttével:

1) A leküldött tervjavaslatra vonatkozó 135—1879. előlj. sz. a feliratban jelzett s szükségesnek vélt módosítandókat részletesen kidolgoztatni, vagy, ha czélszerűbbnek találná, egy egészen új, de indokolt javaslatot készíttetni, tekintettel egyfelől a már törvényerőre emelt népiskolai tantervünkre, másfelől arra is, hogy kántortanítóink egyszerűsmind az ismétlő iskolának is köteles tanítói.

2) Folyamatban lévén a képezde-igazgatói állomás betöltése, méltóztassék nyilatkozni az iránt: ha vajjon képes-e s akar-e egy gyakorlótanítói állomást rendszeresíteni? azt egy kitűnő képzettségű gyakorló-tanítóval állandóan betöltetni? a képezdével szoros kapcsolatba hozandó gyakorló-iskola számára egy tantermet felajánlani és felszerelni, melyben 6 korosztály (osztályonként legalább 6 gyermeket számítva = 36) kényelmesen elférjen?

3) A gymnasiumi rendes tanárok közül hányan és hetenként hány órában tanítanak a képezdében? Általában lehetséges lesz-e egy-két változó tanító alkalmazása mellett a képezdei 3 tanfolyam tárgyait minden osztálynak külön tanítani?

4) Nem lehetne-e a tanítójelöltek jelestjeit a bennlakás és czipó élvezetén kívül még egyéb segélyben is részesíteni?

Ez érdemben teendő szíves felterjesztésre s illetőleg javaslattételre, az ügy halaszthatatlan volta miatt, ig. tanácsunk folyó évi szeptember 1-ét tűzi ki határidőül.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLEJE.

A Prot. egyh. és isk. Lap 23-ik számában Weber Samu a papi állás mai nehézségeiről szól. Korunk materialis irányzatát tényül tüntetve föl, idézi Scherr mondatát, ki már 1860-ban megjósálá az emberiség mind inkább való elanyagiasodását. Így természetesnek találja, hogy a papok állása mind nehezebbé válik, mert, hisz a materialisták nagy tetszés közt hirdetik az új evangeliumot:

„Templom és pap a világ haladó szekerekén már csak az ötödik kereket képezik“ (vajjon? s vajjon nem épen ez provocalja-e, a reactio törvényéhez képest, az ellenkező irányzatot — lásd a catholicismusnak Angliában való terjedését — s provocalja a papság fokozottabb működését?).

E materialisticus iránynak tulajdonítja a vasárnap elhanyagoltatását s innen van, hogy az 1868. LIII. t. cz. 19 §-ának ellenére is az innepek megszentelésére senki sem gondol s a pap hiában készül legbuzgóbban beszédére, ha nincs a ki hallgassa. Luther hiába hirdette, hogy az u. n. világiak: felsőség, mesterség, család sat. „Isten szent rende“ — ez ideálisticus fölfogásnak ma nem igen vannak hivei — s így nincs a papnak igaz elősmertetése.

De nem csak morális viszonyai, anyagi kilátásai sem valami szerencsések a papnak. A földbirtok értékének csökkenése (Weber concret adatokkal bizonyítja) szintén leginkább a papot terheli. Sem ő nem teheti tönkre hiveit, sem, ha mások tönkre tették, fizetésére nem számíthat. A jelen terhes anyagi viszonyok leginkább a papot sujtják.

Innen dotálható a papi pályára lépők folyton apadása — mert míg régen a theologus állása a legtisztesebb volt, most épen ellenkezőleg s nemhogy ösztöndíjakkal kecsegtetnék az ifjakat a tudományos theologiai pályára, de még fölöslegesnek is mondogatják, a theologusoknak külföldi egyetemekre való menetelét.

Ennek orvosszere, hogy az alapbaj — a materialisticus törekvések — elháríttassék, mert: Tollitur causa, tollitur et effectus. De az alapbaj elhárítását a papnak nem hasonló eszközökkel kell munkálni, hanem Lukács (VI. 27—28.) szívai szerint kell eljárnia.

Támogassa a human egyleteket, érintkezve így még elleneivel is, s bebizonyíthatja, hogy javára van az emberiségnek. Vegyüljön a nép közé, hogy megszerettesse magát. Oberlin tanította hiveit még szalmafonásra, pamutszövére, szalagkészítésre is, tanítójuk, tanácsadójuk, orvosuk, barátjuk volt. Legyen a pap Oberlinhez hasonló s akkor remélhet a jövőben, mert a jelen csak krisis. „A sötét éj után az emberiség fejlődésében is mindig következett a hajnalhasadta.“

A Prot. Hetilap folytatja a vallásszabadság fejtegetését — s a multkor említett problema megoldását azon kezdi, hogy az állam ne segélyezze egyik felekezetet is, ha pedig van kedvezményezett állású felekezet: helyre kell állítani az egyenlőséget. Csakhogy ez ellen némely kérdéseknél csaknem legyőzhetlen akadályok küzdenek. Először a felsőház reformja útján kizárandók a r. és g. kath. főpapok s csak az érdemesebbek nevezendők ki tagokul, úgy mint másérdemesek is. A közvélemény nyomása kieroszakolhatná a vallásszabadság és első követelményeinek keresztülvitelét.

Második kérdés az egyházi vagyonok államivá tétele. Ez már nagy rázkodásokkal járó földadat. Nehéz a vagyon jogi természetének megállapítása — s ezt tudományosan, nem a szavazatok numerusa által kell eldönteni. Itt a puszta óhaj, szabadelvűség, jogegyenlőség elvei nem lehetnek kiindulási alapok, hanem csak a tények, elfogulatlanul bírál-

va, mert különben a r. kath. papság harczot indítana a törvény meghozatala s a meghozott törvény ellen. Pedig nekünk nincs szükségünk „cultur-harcz“-ra. Itt csak a teljes igazságosság segíthet s akkor elmondhatjuk: *Fiat justitia, pereat mundus!*

De ez sok bajjal jár. Lám a képviselőház évekként ezelőtt kiküldött bizottsága a tanulmányi és egyetemi alapok jogi természetének vizsgálatába bele sem kezdett. Az egyházi javak ily szempontból való vizsgálata pedig ennél sokkal nehezebb. Igaz, a protestánsok folyton panaszkodnak, hogy az ő főpapjaik, tanodáik koldusok a katolikusokéhoz képest, s így az osztó igazság eljöttét a cikkiró is várja, de azért a vallásszabadság e második feltételének elkövetkezése még is rendkívüli óvatosságot követel az eljárásban. Sőt, ha a megoldás a házára veszéllyel járna: inkább maradjon minden, a hogy van, ámbár csak úgy könnyedén átad-

ni minden most birtokolt vagyont a kath. felekezeteknek, szintén nem volna helyes.

De, ha a kath. főpapok előjogaikat elvesztik, a koronának is el kell vesztenie kinevezési jogát; de vajjon, ha a szabad egyház a szabad államban teljesen létesül, nem veszi-e az állam az egész tanügyet is kezébe, félre tolva az autonómiát, mint lomot? És nem veszélyes-e a gör. kath. egyházat is teljesen függetlenné tenni?

A hány kérdés annyi nehézség s azért vizsgáljunk meg mindenekeket s a mi jó, azt megtartsuk, nehogy a szabadság tulságos alkalmazása nyomán bekövetkezzék, hogy pejor medicina morbo. A szabadság mellett az igazságról, az eszmék mellett a kivethetőségről, a jelszavak kedvéért a haza nyugalmaról ne feledkezzünk meg. A folytatás következik.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY“ TÁRCZÁJA.

Kiszakított levelek

egy öngyilkos naplójából.

(C. levele Adriánhoz.)

— jun. —

Sötét szobámban ülök; köröttem zajg az élet ezer hullámban. Élve élve hív, agyamban emlék emlék után tűnedez, de egyik sem tudja lekötni gondolataim, melyek bús madárcsapatként koválygják be a végtelent. A kikelet, mely mosolygó arczezal, ezernyi színben ragyogva kandikál be ablakomon, oly fájó ellentétet képez e borongó szív hervadásra váló őszével. Hogyan? hát még nem fáradt ki az ember e balga rögeszmék hajszolásában? még tud hódolni e haszontalan sallangok hívó csábjainak, miket a vénült természet oly kaczer-nyomorultan aggat fejére? Silány kendőzés. El, el, gyűlölöm a napsugarat! S ti, kik vulkánon tánczoltok léha kedvvel, kik dalolva szívjáték a halált, tavasz rózsája illatából, kiknek legfőbb erénytek, hogy könnyen feledni tudtok: csak rajta még! a mig lehet. Csak rohanjatok, csak száguldjatok, mámoros fővel, előre, előre! Hiszen titeket boldognak nevez a világ, mert nem volt egy magányos perczetek, melyet édes barát gyanánt ölelhattetek volna kebletekre, ti nem ismeritek ama pillanat szentségét, melyben a lélek önmagának van visszaadva és suttogva ébred valóságának tudatára. Ti az idő kerekéhez lánczolt rab-szolgák, kiket a futó percz ragad magával; kik kínálkozva áruljátok magatokat a pillanatnak, s önmagatokon kívül mindennek alávetve vagytok. Ah! ha a föld most megingana alattatok, ha a nap egyszerre elhomályosulna bágyadt szemitek előtt, s villámcsikázva, menydörögve, szédítő magasan megjelenne az apocalypsis sujtó angyala... Ah! hogy görnyednétek, hogy bujkálnátok, remegő kézzel tapogatózva rokon-kéz után, mely egykor barátságot, becsülést oly olcsón osztogatott; hogy torzulna el a nevetéshez szokott arc, hogy merednének a rémülettől kiülő szemek ama sötét kielenbe,

mely sziveitek helyét pótlá, keresve egy támpontot és nem lelve sehol, sehol, sehol! De én csókolnám ruhája szegélyét, én rajongva csusznám lábai elé, hogy szertetiporjon, s viharra magasulva ragadnám meg fegyverét, hogy ítéljek büszkén, kérlelhetlenül: „Így muljon el, a minék mulni kell, töltessék be a végzet szent törvénye!”

Féltörája már, hogy a gyászharang tompa zugását hallgatom. Jól ismertem, kinek szól: gazdag, tekintélyes férfiú volt, oh! hányszor irigyelve a kisebbektől sorsáért. És most ki az, ki fölcserélne vágya száraz kenyerét, a gazdagság és tisztelet azon mérhetlenségeért, mely életében környékezte? A mint ott fekszik, kihült tagokkal, szóltanul, borzadva kerül a koldus, ki reszkető kezét annyiszor nyújtá ki feléje, alamizsnáért esengve; borzadva kerül a poharat, melyből ivott s dús pamlagának süppeteg bårsonyát, melyet megmerevülő ujjai érintettek. Mintha azokban volna halálának borzadalmas titka elrejtve! Ah! mint áldja most foszló rongyait, mily hálás szívvel kuczorg le kunyhója kemény padlatára; övének mondja a levegőt, melyet szí, a napsugarat, mely szeretve öleli át; király — mert él, s amaz kevesebb a semminél. Résztét, te érzések legkoldusabbika, hol maradtál? Bohócz-mez, melyet az önzés ölt magára, rázd meg hát csüregidet. Nézd, a szoba lassanként kiürül, az özvegy letörli könyeit, az önfeláldozó barát dolga után lát, csak a hyenarczu holdfény leszködik még a fagyos tetemre; s a szemközi korcsmából jövő vig zene hangjai rezegtetik meg időnként a sűrű fátyollal bevont ablak üvegeit.

De én elrepülök hozzád, képzeletemnek szárnyain, jó barát! hogy melletted virrasszam át a hosszú éjt. Szeretem a holtakut. Önkénytelen vonzódok e sápadt, tulvilági alakokhoz; barátim ők egyenként, nevezhetetlen rokonérzet csatol hozzájuk. Már mint csak gyermek, hányszor merengtem órákig a megmerevült vonásokon, rebegő ajkakkal betűzve a megfjejtetlen titkot, epedőn várva, ha nem leshetek-e el ez üvegesült szemeken át egy röppenő sugárt onnan tulról, ama rej-

télyes hazából, melynek határán töprengvé áll meg a kutató elme és nem nyer feleletet. Néha csodás sejtelmek leptek meg, melyek az öntudat első mozdulatára riadva rebbennének szét. De a titok ujult varázsszal ingerelt. És megismerém őket mind; a hőst, ki önkényt hunyta le szempilláit; az ifju szűzet, kit édes szóval, csalogató mosolylyal nyert meg a sötét lovag; a büszke urat, ki el nem tudta binni, hogy annyi millió közt is ő reá, épen ő reá kerülhetett a sor, s az utolsó perczig még mindig hitt és remélt; s a vidor életbölcsét, kinek ez egyszer ajkára fagyott semmitmondó mosolya. Mily fölséges tanulmányok! Ott hevernek most mind, keretbe foglalva szépen, egyik a más mellett.

S ha én is, én is, halni tudtam volna akkor, mikor a menny előttem nyitva állott még, s múltamnak rózsás küszöbén mosolygva inte búcsut a béke angyala! Kétszer szegzém magamra a gyilkos fegyvert, de egy láthatlan erő mindannyiszor kiragadá kezemből s visszadott az életnek. Oh! bár ne tette volna. S mi haszna tette? Érzem a végzetesség ragadó árját dálni ereimben. Ha ma nem, hát holnap; de meg kell lenni. Örültek tartok ugyebár? Ah! álljatok csak mélység szélére, melynek fenekén torlódva zug a hegy-patak. Kisétsztek meg fölszállni büszkén, föl a magasba, hol fény s illat dagasztja a kebelt s angyalszárnyak lebbennek hűsen, édesen. Én szívtam a kéjt, a részegülésig; e koldus léttől nincs mit várjak tovább. Elő pohár, melynek habzó szinaranyja halállal terhes minden cseppjében! Elő, szilárdan, rendithetetlenül! Hah! lelkeim sirályként csüng a véssen s riadva veri föl a végtelent. Fogadj be ágyadba fenyegető örvény! hadd vesszek ott el könnyezetlen, ezernyi cseppbe folyjak ott szét, melyek mindenikén reszketve törjön meg a nap sugára. Köszöntlek pusztulásnak félelmes angyala, ölelve szorítlak fékvesztett szívemre. Fel a pohárt fenékiig üritem! — — — — —

Kórházba vittek. Nehány órája fekszem itt már e durva ágyon, fejemet nyomja a fűrészpores párna. Magam elé gondolom mindazokat, kiknek ez ágy itt élőttem végső megállapodásul szolgált, mielőtt ama hosszú, magános útra kelhettek volna, hova ugy vágyódom. Gondolataimba elmélyedve alig veszem észre társaimnak rajtam függő kíváncsi tekintetét. Csak most tekintek magam körül. Hatan vagyunk a szűk szobában. Rajtam kívül mindannyia már régi vendég, kik már megszokták otthonuknak tekinteni e helyet. Ugy hiszem, nem is nagyon vágyódhatnak már ki. Különös gúnyja a sorsnak, megszerettetni, nélkülözhetlenné tenni a szenvedések színhelyét. S pedig úgy van; hallottam példát, hogy valaki, midőn évek után felgyógyult, sirva bucsuzott el a sötét, komor falaktól, melyek annyi gyötrelmes éjen át, a sápadt mécs rezgő világa mellett, meghitt tanui lőnek fájdalomverte panaszainak. Most már nem is csodálom, oh! hisz a nyomor közt oly búján tenyész a szeretet; csak itt ismerhetitek meg illatát, csak itt gyönyörködhetnek színében igazán. Hogy tréfálnak, hogy enyelegnek, s tréfáikba mindamellet mennyi gyöngédség vegyül. Suttogva intik egymást hallgatásra, nehogy zavarják képzelt nyugodalmamat. Vigasztaló, barátságos szavakat intéznek hozzám, siet mindenik előzé-

keny lenni. Egyik egy kopottas, régi könyvet ajánl fel számomra szórakozásul, melyet már isten tudja hányadszor olvas végig; a másik lámpáját igazítja, hogy fénye ne sértse gyöngülő szemeimet. Egy virgoncz, nyomorék kis fiu, ki eddig a többieket mulattatta, sóhajaimat hallva, az ápolónő után szalad, megtudandó, ha nincs-e valamire szükségem. Ez egy jóságos arczu, szelid nő, puha kezével megsimogatja lázas homlokom; „mily fiatal még!” sohajt magában, s aztán derült arczzal bátorít, biztat, hogy folyógyulok. Hanem én tudom, hogy maga sem hiszi a mit mond. És mégis, ha úgy volna, ha igazat mondana! . . . Eh! késő. Hagyjuk ezt. Ime látogatóim jönnek, a régi barátok. Uram! ments meg ez óra unalmától; — abban kell hagynom, már itt vannak.

— — — — —
— — — — —
— — — — —

Elementek, végre valahára. Ah! e pár percz elég volt, hogy szívem mélyéből megutáltassák velem az életet újra és örökre. Forrni kezd vérem ha rájok gondolok, a szánó kifejezésre, melylyel elmondák silány mondókaikat, a gyáva borzadályra, melyet a lét határait immár átlépőnek végső tekintete költe fel bennök. Tartozkodó feszélyességükben mily nevetségesek voltak! De hát mi hozta őket hozzám? Rokonszenv, részvét, szeretet? Dehogy; egyik a másikat akarta megelőzni abban, hogy a szájas tömegnek kedvét töltsse, új és meglepő hirt találván fel „végzetes lépésem indokairól.” Nem is mulasztottak el egy alkalmat sem, mely által bárgyu kíváncsiságokat kielégíthetni hitték. S aztán hogy fitogtatták könyvből szitt bölcsességek undok kotyvalékát; egyikök legott szerelemre gondolt, és saját szívügyeit hozta bele tanulságképen; a másik és harmadik sértett becsületről, roncsolt anyagi viszonyokról s isten tudja miről hebegett, elvekkal dobálózván s kopott elméleteket foldozván egybe okulásomra. Mit teheték? Nevettem és bosszankodtam e köznapilelkeken, míg ők bután bámultak rám

Éjfélt üt; a toll inog kezemben, a halványuló mécsvilág ijedve küzd a homálylyal. Talán közelg már ama nagy óra, talán nem is lesz időm e sorokat befejezni. Hazudtak hát, kik még reménnyel biztatának? Pokoli kin marcangol, de ez még semmi; fogaim szorítom össze s türök. Hanem e hőség, ez iszonyu láz, mely verejtékben üt ki arczomon . . . fojt, nyom, megöl! Adrián! szeretném ha itt volnál, kezéd kezemben. Adrián! Légy hű, szeress, ne feledj. Adrián! engedd hinne, hogy te nem fogsz kárhoztatni, te egyedül nem. Tudom, ismerted jóért, szépért hevülő ifju szívemnek minden dobbanását; ah! hány boldog órát tölténk mi együtt, föltárva egymásnak még romlatlan, még őszinte kebleinket. Hozzád repül utolsó gondolatom is; lehetetlen, hogy a távolból meg ne érezd halállal küzdő sohajom. Légy jelen! Ölelje szellemed az én szegény, utrakészülő lelkemet. Lásd, nehezebb meghalni, mint hittem. Halvány kísértő árnyak tolulnak eléem a múltból . . . fátyol borul szemeimre . . . nem, nem lehet folytatnom. Zavart, értetlen hangokat vélek hallani . . . úgy félek, oh! szorítsd meg kezem . . . egy tenger zúdul felém, elborítással fenyeget . . . Ah vége, vége már . . . Isten veled, légy boldog! Adrián! látok, látok !! B. S.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879. június 13.

— A nagyenyedi főtanoda külföldre vándorolt tabula ceratája ügyében az ig. tanács utóbbi nagy-gyűlése ismétlően intézkedést. A főtanoda előjárósága ugyanis fölterjeszt-

vén az össze idevonatkozó előadatokat, köztük P. Szathmáry Károly egy levelét is, az eddigi adatok azt tanúsítják, hogy a viaszos táblát P. Sz. K. előjárósági engedély nélkül adta el a pesti Eggernek 120—150 frtéért, s nem mint ő állítja levelében (s a Honban is), ily engedély nyomán, P. Sz. K. továbbá azt is állítja, hogy az így szerzett vétel-áron Eggertől érmekeket, és egy bronz-kori gyűjteményt vásárolt a tanodának, míg az előjáróság jegyzőkönyvei s az akkori számadások azt tanúsítják, hogy a mi a tanoda részére ilyenmő értékben beszereztetett: készpénz fizetés mellett vásároltatott. Az ig. tanács tehát közölve az előjáróság adatait P. Sz. K.-lyal, felszólította, hogy az eladásra való fölhatalmaztatását mutassa be, valamint azokat az okmányait is, melyek a vétel-ár mikénti felhasználását igazolják, más-különbben kénytelen leendő, felügyelői kötelességénél fogva, a tanoda kárát törvény útján is kiegyenlítettetni. A hírlapok olyas insinuatíói tehát, melyek a kellő lépések elmulasztásáról vádolták igazgató-tanácsunkat, teljesen alaptalanok s mint eddig, jövőre is értesítendjük olvasóinkat az ügy miként állása felől.

— Érdekes jogesetet tárgyal a „Magyar igazságügy“ legújabb száma e cím alatt: Büntetendő cselekvényt képez-e a zsidó egyházi hatóság által teljesített elválás, ha a polgári hatóság által az elválás ítéletileg ki nem mondatott? Az eset következő: Br. Henrik 1860. év június 26-án Budapesten egybekelt W. M. hajadonnal, kivel 13 évig együtt élt és öt gyermeket nemzett. 1873-ban a házassági frigy tartathatatlaná válván: mindkét házasság ugyanaz évi márczius 18-án megjelent Stern Albert újpesti főrabbinál, a hol tanuk jelenlétében az elválásra irányuló megmáshíthatlan szándékukat kijelentették. A nevezett főrabbi oly körülményt látván fenforogni, mely a házassági frigy folytatását a zsidó vallás törvényei szerint meg nem engedi: az elválást márczius 20-ára kitűzte, a mikor is a rabbinatus közbenjárása mellett a váló-levél a férj által a nőnek átadott és az elválás a zsidó szertartásokhoz képest szabályszerűen megejtetett. A főrabbi a szertartás befejeztével a felek kérdésére kijelentette, hogy a férj azonnal, a nő pedig bárom hónap múlva ismét házasságra léphet. Br. Henrik közvetlen az elválás után, április 20-án a budapesti zsinagógában új házasságra lépett, miután első nejétől való elválását az újpesti főrabbi egy bizonyítványával igazolta, mely szerint „házassága az elváló-levél szabályszerű átadása által felbontott és ennél fogva szabadon új házasságra léphet.“ — W. M. 1876. június 24-én lépett új házasságra szintén az újpesti főrabbinak az előbbivel megegyező bizonyítványa alapján. A tényállás alapján a budapesti kir. trvszék büntető-osztálya 1878. január 28-án 1994. sz. a. kelt ítéletével Br. Henriket, Br. Henriknét, most Br. Sámuelnét a kettős házasság; Stern Albertet a hivatalos hatalommali visszaélés vádjá alól tárgyi tényálladék hiányában fölmentette, ellenben közintézkedés elleni kihágásban mindhármát vétkesnek ítélte és e miatt Stern Albertet 300 frt pénzbürséggel, nem fizetés esetében 60 napi fogsággal; Br. Henriket és W. M.-et pedig 100—100 frt pénzbürséggel, nem fizetés esetében fejenként 20 napi fogsággal fenyítette. A budapesti kir. ítélőtábla az eljáró kir. törvényszék ítéletének megváltoztatásával Br. Henriket a kettős házasság, Stern Albertet pedig a hivatalos hatalommali visszaélés büntényében bűnösöknek mondta ki, és az ítélet jogerőre emelkedésétől számítandó egy (1) havi börtönrre ítélte. A királyi Curia mint legfőbb ítélőszék következő ítéletet hozott: Br. Henrik, W. M. és Stern Albert vádlottak részéről a vizsgálat és a tárgyalás során védekezéséül hozott és adatokkal is támogatott körülményeket a fennforgó viszonyok közt minden alap nélkülieknek tekinteni

egyáltalában nem lehetvén, és így ellenőrkben azon előre megfontolt öntudatos gonosz szándék, mely minden büntet megállapításához feltétlenül szükséges kellékként megkívánatik, minden kétséget kizáró módon, törvényszerűen beigazoltnak vehető nem lévén: a budapesti m. kir. ítélőtábla ítéletének megváltoztatásával, az eljáró kir. törvényszék ítélete hagyatik az abban felhozott indokoknál fogva is helyben. Ez ítéleteket bírálva az „Igazságügy“ igen érdekes, a kérdést teljesen megvilágító fejtegetésbe bocsátkozik, melyből átveszszük a következőket: „Ha bíróságaink mindenképen büntetendő cselekménynek vélték nyilvánítandónak az egyházi elválást, a midőn az a polgári bíróság ítélete előtt teljesítettik, erre csak egy módjuk vala. Abból kiindulva, hogy a gyakorlat szerint az elválásnak a polgári bíróság által ítéletileg kell kimondatni, egy lépéssel tovább haladva azt kellett volna mondani, hogy ennél fogva az előzetes egyházi elválás tiltva van és még tovább menve, hogy ezen tilos cselekmény ennél fogva büntetendő cselekmény. Nem tesszük magunkévá e gondolatsort, mert a tilos cselekménynek büntetendő cselekménnyé való minősítésében logikai ugrás rejlik. De el kell ismernünk, hogy jogrendszerünk ezen gondolatsort nem utasítja el magától „Gyakorlatunk“ nemcsak jogszabványokat konstruál, nemcsak jogellenesnek, tilosnak nyilvánítja az azzal ellenkező cselekményt, hanem azt büntetendőnek is nyilvánítja. Mindenesetre plausibilisebb felfogás, mint a ptrts 36. §-ára, az idei l. trvk. szabályokra, az osztr. polg. tkvre, a kancelláriai rendeletekre való hivatkozás.“

— Egy vicarius helyettesítése katonai hatalommal. Majdau galicziai falu vicariusát, Burczyk Miklóst az egyházi hatóság több kihágása miatt más helyre tette át. Burczyk azonban nemcsak a majdau iskolásgyerekek, hanem a szomszédos falvak kegét is annyira meg tudta nyerni, hogy mikor a vicarius áthelyezését megtudták, a vicarius háza előtt nagy néptömeg gyűlt össze, tábor alakítottak s elhatározták, hogy a vicariust nem engedik elvinni. A ház előtt az egyes községek felváltva őrködtek s egyszersmind küldöttséget küldtek a przemysli consistoriumhoz, hogy a vicariust hagyja meg eddigi helyén. A kérést elutasították. A kolbozovi kerületi kapitányság biztosokat küldött ki csendőrök kíséretében, kik azonban az időközben óriásivá nőtt tömeggel szemben semmire sem mehettek. Május 29 dikén a kapitányság írásban utoljára szólította fel a vicariust, hogy hagyja el a plébániát, mire ez azt felelte, hogy a felbőszült néptömeg nem engedi meg neki, hogy a falut elhagyja, s hogyha erőszakhoz nyulnak, véres jelenetek fognak bekövetkezni. A hatóságnak nem volt más hátra, mint katonasággal küldeni. Rappel kerületi biztost, ki katonák kíséretében jelent meg, a falvak küldöttségei ismét kérték, hogy álljon el a vicarius eltávolításától. Mikor kérelmüket a biztos visszautasította, ezek a falvakba küldtek segítségért. Másnap reggel több ezernyi néptömeg állta körül a vicarius házát. senkit sem bocsátottak hozzá, a katonaságot és csendőröket lármával és fűtytyel fogadták, úgy, hogy egy szót sem lehetett a tömeghez intézni. Nem maradt más hátra, mint az erőszak alkalmazása a lehető legkiméletesebb módon. A lovasságnak végre nagy fáradság után sikerült a csendőröknek utat egyengetni a lelkészi lakig. Itt kemény ellenállással találkoztak. Minden ajtó és ablak, minden kijárat el volt torlaszolva. Az ajtókat rohammal kellett bevenni, s a nőket és gyermekeket, kik a szobákat és ház tetejét foglalták el, úgy kellett eltávolítani. Erre a vicarius készséggel nyilatkozott, hogy a csendőröket követni fogja. Rajkovszky kanonoknak időközben sikerült a tömeget lecsendesíteni, s rávenni, hogy a vicariust békében hagyja távozni.

Megjelenik

minden vasárnap.

Szerkesztői s kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi s anyagi
ügyeit illető minden küldé-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI

PROTESTANS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beíratás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknek külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Reklam és vezércikk. — Dante. — A fel-
ügyeleti jog szabályozásáról. — Az áll. ig. tanács r. gyűléséből. r.
t. — A tanügyi előadó jelentéséből s az igazg. tanács intézkedései
tanodáinkat illetőleg. Vidéki élet: A marosi egyházmegye köré-
ből. — Egyházi lapok szemléje. — Tárcza: Az ifjúborkból (Seemann.)
— Különfélék.

Reklam és vezércikk.

I.

Az enyedi „Egyházi és iskolai Szemlé-
nek“ f. évi 23-ik számában, a szerkesztő vezérczik-
kül nyomtatja le Kovács Albert egyházjog-tana
II-ik füzetének azon részét, a melyben az író, az er-
délyi ref. egyháznak az államhoz való viszonyát fejtegeti.

A alatt nyilatkozó szerkesztő szavai nem hagy-
nak kétségben az iránt, hogy ő az érintett tárgy-
fejtegetéseket, egyfelől azért diszelegteti lapja élén,
hogy mi erdélyi reformatusok — fennforogván a zsi-
nattartás kérdése — tanuljuk meg K. A. ur mun-
kájából, hogy egyházunk minő viszonyban állott a
múltban és minő viszonyban áll ma az állammal
szemben? és a K. A. ur megjegyzéséből tanulja meg
a zsinati előmunkálatokkal foglalkozó conventi bizott-
ság is, hogy az erdélyi egyháznak az állammal szem-
ben a magyarországiakénál nagyobbakat vitatott jogai
tekintetében „a tájékozottságnak (értsd tájé-
koztatatlanságnak¹⁾) éppen akkora mértékét tanusította,
mint az államkormány 1871-ben; másfelől pedig az-
ért, hogy „a kiváló egyházi írónak e jeles művéből“
addig is, a míg az lapja által bővebb ismertetésben
részesíttetnék, egy kiválóan minket erdélyi reformá-
tusokat érdeklő mutatóvanyval szolgáljon.

Mi elismerjük a „Szemle“ szerkesztőjének a jogát
arra nézve, hogy bárkinek művében gyönyörködhessek,
s bárminő tisztességes reklámokkal pártoló és olvasó
közönséget szerezni igyekezzék. Érdeméhez képest mi
is elismerésünkkel adózunk K. A. ur egyházi irodalmi

működése iránt, a kinek egyházjogi munkáját itt bi-
rálni annál kevésbbé lehet szándékunk, mert azt egész-
ben még megismerni sem volt alkalmunk így a
reklámra nézve semmi szavunk.

De meggyőződésünk szerint nem lehet, sőt nem
szabad észrevétel nélkül hagynunk a vezérczikket. Ha
valamely közlemény — legyen bármily kiváló egy-
házi író művének kiszakított része — a mely még
vezérlőtül is van szánva, olyan tartalommal bír, a mely
egészben vagy részben a valóságnak meg nem felel,
a történeti adatoknak most nem ismerését, majd az
ismerteknek az eseményekkel való helytelen összeköt-
tetését, s általában úgy a múltból, mint a jelenből
néhány tényeknek téves megítélését tünteti fel: akkor
és az ellen felszólalni épen olyan kötelességnek is-
merjük, mint a milyen sajátságosan jellemzőnek tart-
juk azt, hogy a „Szemle“, mint erdélyrészi prot.
egyházi lap, K. A. ur könyvének épen azon részét
mutatja be vezérczikképpen olvasóinak, a melyre az
előbbi megjegyzések nagy részben ráállenek.

Azonban, mielőtt ennek kimutatását megkísér-
tenők, szükségesnek látszik, hogy a kérdéses cikket,
pontokra szedve rövid kivonatban bár, de a kérdés
lényegét kimerítőleg olvasóinkkal megismertessük.

Ugyanis K. A. ur annak jelzése után, hogy az
erd. ref. egyház kezdettől fogva más, még pedig sok-
kal szorosabb viszonyban állott az állammal, mint a
magyarországi prot. egyházkerületek is, hogy az ál-
lammal való bensőbb kapcsolatából az egyháznak szá-
mos előnyei származtak, azt állítja:

1) Hogy az egyház ezen helyzetét belső önál-
lósága árán vásárolta meg és ezen árt akkor is fizette,
mikor már megszűnt a hatalom előnyeit élvezni.

2) Hogy az erdélyi prot. fejedelmek a ref. egy-
házban a felségi, vagy reformatiói jogot ép oly ter-
jedelemben igényelték és gyakorolták, mint a német
prot. fejedelmek.

¹⁾ A (—) közötti szót mi szűrtük közbe.

3) Hogy az állam-felsőszéki jogok az erdélyi egyházzal szemben nemcsak a nemzeti fejedelmek alatt, hanem az osztrák ház uralma alatt is sokkal nagyobb terjedelműek voltak, mint a magyarországi kerületekben.

4) Hogy az erdélyi ref. egyháznak ezen függő viszonya és az államfőnek és kormányának ugy az egyház kormányzatára, mint törvényhozására való befolyása „csak igen kevésbé csökkent” az osztrákház uralma alatt is egész a Magyarországgal való unio létrejöttéig; még pedig

a) Az egyház kormányzatát illetőleg mondja K. A. ur „1713—1791-ig a ref. egyházat, tényleg az absolut bécsi kormány néhány beamtere kormányozta Szebenből, más elemek mellőzésével” tovább pedig mondja:

„A folyó században pedig: miután a ref. valásu négy legfőbb állami hivatalnoknak kellett lenni az egyház főcuratorainak, s miután a Gubernium és kir. tábla tanácsosai, titkárai és a főispánok, a mennyiben reformátusok voltak, ezen hivataluknál fogva a főconsistoriumnak is tagjai voltak: a dolog tényleg úgy állott, hogy az egyház legfőbb kormányzó hatóságának elnökeit és tagjainak jelentékeny részét, a fejedelem nevezte ki az egyház meghallgatása nélkül.”

b) Az egyházi törvényhozásba is oly módon elegyedett az államkormány, a mint a magyarországi egyhkerületekben soha sem, a mint ezt K. A. ur szerint az 1833. szervezetnek visszavonása tanusítja.

5) Hogy az erdélyi ref. egyház csak az unio után jutott az államtól függetlenebb állásba s mindössze is csak 7 éves autonóm függetlenségét is csak annak köszönheti, hogy a magyar kormány vele szemben is a magyarországi egyház-politikai törvények szerint jár el, s kerületi gyűlésének határozatait nem tudja fontosabb tényezőknek tartani, mint a többiét. Végül

6) kisüti K. A. ur azt is, hogy az erdélyi ref. egyháznak a magyarországi 1791. 26. t. cz.-hez hasonló s a kormányrendeletek ellen védelmül szolgáló törvénye nem volt, s így az erdélyi egyháznak előnyösebb helyzete a magyarországi felett, — a multban nem az államhoz, hanem a cath. egyházhoz való viszonyában állott.

Ugy hisszük, hogy ezekben a pontokban hiven kivonatoltuk K. A. urnak a „Szemle” vezércikkévé iktatott elmefuttatását és most térjünk át ígértünk-

höz képest azok értékének és valóságának méltatására; egyedül a tárgyilagos igazság és hazánk ifjúságának tévtanok tanulásától való megóvása iránti igyekezet vezetvén tollunkat, a melyet, a mi egyházi alkotmányunkat ferde világításban feltüntetők ellen kézbe venni nem kevésbé tartjuk kötelességünknek, mint azok ellen, a kik azt megtámadni elég merészek volnának.

* * *

A mi a nemzeti választott fejedelmeknek közel másfélszázados korszakát illeti, abban igaza van K. A. urnak, hogy az egyházi és állami élet olyan értelemben, a mint az újabb időben, külön választva és egymással szembe helyezve nem volt. A protestáns, maguk is önmagukat „orthodoxus”-oknak nevezett fejedelmek, az egyháznak is első legkitünőbb tagjai és a fejedelmi tanácsurak az egyházi kormányzásnak is szervei voltak. E tényből azt vonja le K. A. ur, hogy az erdélyi ref. egyháznak e korszakban önállósága nem volt s így önállósága feláldozásának ára fejében élvezte az előnyöket. Nem volt-e önállósága? Ime feleljenek helyettünk erre az A. C. I. R. 1. cz. 3. cikkének következő szavai: „az ekkleziásai directiókban és ritusokban pedig reformálniok, vagy váriálniok, az ekkleziáknak eleitől fogva szabados dolog volt, mely keresztyén szabadság ezután is el nem rekesztetik és tiltatik, de ugy, a mint más keresztyén országban s ez miénkben is éltenek és élnek mostan is; t. i. hogy in minoribus, a melyek csak az egyházi rendeket illetik, maguk az egyházi rendek is concludalhatnak és constitutiókat csinálhatnak, de azokat is közönséges generalis gyűlésekben. A hallgatókkal és külső rendekkel köz, avagy azokra is nézendő dolgokban pedig nem különben, hanem azokkal is közértelemből, u. m. kiki maguk religióján levő főmagistratusoknak és pátronusoknak egyenlő tetszéséből. Ki nem rekesztetvén mindazonáltal az is, ha mikor és miben valakik az ekkleziáknak épületére nézendő szentírás szerint való tetszéseket communicálni akarják, mely ily móddal engedtetik, hogy a közönséges egyh. gyűlekezetben tartozzanak proponálni és mind magokat, mint pedig opiniojukat a közönséges gyűlekezetnek censurája alá submitálni, melyeket azok a szentírásnak serpenyőjében igazságosan megfontolván, minden privatus respectusokon kívül, vallásokon levő külső fő, és utánna levő magistratusokkal s patronusokkal communicáln, ha mind hasznosnak, mind pedig szükségesnek

itelltetik, közönséges megegyezett végzésből vitessék ususba is; és eképpen in externis ritibus, directio-neque ecclesiastica lehessen a reformatio, avagy váriatio (semmben meg nem illetvén a hitnek és vallásnak fundamentumiban s articulussiban való dolgokat), ellenben pedig a dolog nem jóváltatván, sem acceptáltatván, afféle opiniók interdictumban légyenek“, sat. Kitűnik ebből, hogy az egyháznak megvált az önálló s az államtól független hatalma, a mely kiterjedt, semmben meg nem illetvén a hitnek és vallásnak fundamentumiban s articulussiban való dolgokat, az egyházi törvényhozásra és az egyház directiójára. Mutatják az idézett szavak azt is, hogy az egyháznak ezen hatalma mi módon gyakoroltas-sék, úgy a kisebb, mint a nagyobb fontosságú ügyek-nél. Itt az alkotó elemekben a határozott gyűlések-ről van szó, nem a fejedelemtől vagy a fejedelmi tanácsról, a kik, mint a felsőbb magistratus fogalmai alá eső individuumok, csak részét teszik az egyházi hatalom gyakorlására hivatott testületeknek.

Dante.

I.

Nagy emberek életét és jellemét tanulmányozni, egyike azon fáradságnak, melyek legdúsabban fizetik magokat vissza. Nem egyedül a lélektani szempont az, mi itt bennünket érdekel, hanem főképp és kiválólág az erkölcsi nagyság tündöklő példája, mely gyakorlati életviszonyainkban irányadóul szolgálhat nekünk, kisebbeknek is. Hisz minden nagyság valódi értékét azon önmegtagadási mozzanat adja meg, melylyel a gyöngébbeket is szeretve öleli magához, s eszményei leleplezésében termékenyítőleg hat a köznapiagra. A nemzet élete különös módon nyer visszatükrözést egyes kiváló individuumok életében; épen ez okból nagy jellemek, nagy elmék példányul való föltűntetése az igaz nemzeti ér-zület ápolására is hatalmas emeltyű. Shakspeare szelleme ép oly szünetlen munkálólág és képzőleg foly be az angol művelődésre, mint Washingtoné az amerikaira, vagy Moliére-é a francziára. És e hatás titka épen nem megfoghatlan, eltanulhatlan, mint némely naturalisták hiszik, kik minden nagyot, minden fenköltet bizonyos mysticus szempontból szoktak és szeretnek szemlélni. Meg vagyunk győződve, hogy eljön az idő, midőn hasonló tanulmányok épen egyenesen a paedagogiai sziv- és elmeképzés szempontjából fognak ajánltni, tudományosan kifejtett és megállapított módszer vezérlete mellett.

Ha a lángelméknek hamis elmélete állana, akkor az értelmi és erkölcsi nagyság fogalma épen legközvetlenebb, gyakorlati alkalmazhatósága becsét vesztené ezzel, magára az életre való vonatkozásában. Ellenben a ki művészeti és tudományos nevezetességek pályájának egyes mozzanatait, a

maguk benső összefüggésekben, összehasonlítólág vizsgálja, s az így szerzett tényekből, következtetésről-következtetésre jutva, végelveket von ki: nem fog szemet hunyhatni azon követelő igazság előtt, hogy az ilyenek által kivívott mind-azon fényes eredmények, melyek csodálattal töltenek el, tulajdonképen csak az általános egyénnek a különös körülményekre való viszonyhatásában gyökereznek. A siker nem a természeti folyamatok áthágásában, de azok titkainak ki-tanulásában, felismerésében rejlik. Tudjuk például, hogy az agy, s így az értelmi képességek is, az életkor harminczadik, sőt nem ritkán negyvenedik évéig vannak folytonos fejlődésben. E physikai tényből következik, hogy ha azon időpontot keres-sük, melyben a halhatatlanoknak nevezett legnagyobb mes-terművek, mint Dante „Isteni színjátéka“, Shakspeare „Ham-let“-je, Milton „Elvesztett paradicsoma“, Beethoven „Kilen-czedik symphoniája“, Händel „Messiása“, Cervantes „Don Quichotte“-ja, Plato „Köztársasága“, stb. létrejöttek: úgy azt középszámításban a negyven év körül s részben utána találjuk meg, mint a mikor az ész és képzelet egyensúlyá-val ismeretekben, csalódásokban gazdag élettapasztalatok párosulnak. Ugyancsak e tündöklő vezérelmek élete fejlődé-sében, s így Shaksperenél és Göthénél is három jellemző életszakot különböztethetni meg, melyek közül az első a hatalmas physikai fejlettség, a második a befogadás és kife-jezésbeli fokozott rugékonyság, s a harmadik és legmagasabb, a teljes fényben ragyogó öntudat, érett gondolkodás, mely felfogás és eszményi igazság bevégzett szaka.

Ily felfogással kapcsolatban szükségesnek látszik még egy nem kevésbé fontos kérdésre terjeszkedni ki röviden, hogy tudniillik, minő szempontból méltánylandó az aestheti-cus-magyarázó helyzete valamely műremekkel szemben. Csep-pet sem lehet csodálni, ha a gáncsolás is főlemeli szavát olykor-olykor a méltányos határokon túllépő értelmező kritika ellen; de viszont nem kevésbé téves álláspontból foly azon vád, hogy a mű-elemzés mai alakja teljesen önkényes, tehát jogosulatlan alapokon áll, mert messzire menő eszmefüzés-ben oly utakra téved, oly kitételekre ragadtatja magát, me-lyek a mű-alany eredeti intentióitól távol esnek, sőt azzal nem egyszer egyenes ellentétben állanak. Igaz, hogy a com-mentatorok eljárása alapjában azon modern műelvet fejezi ki, hogy minden az élvező közönségért van, míg a költő egyéni jogosultsága csak azon mértékig tartandó fenn, meddig maga is nélkülözhetlen alkotó részét képezi műve tárgyilagosságának: hanem e föltétel logikai volta azért ép oly kevésbé tamadható meg, mint a mily megtámadhatlan másfelől azoknak nézete, kik a kimondott szóhoz ragaszkodva, attól hajszálnyira is el nem térnek, s első sorban mindig a költő-alany realitását ismerik köteleességeknek, sértetlenül, épségben fönn tartani. Minden magyarázat, ha csak nem szorosan történeti czélú, a műelv fokozása irányában kell hogy hasson s ezért bővit, világosít, indokol, csoportosít és tesz összehasonlítást. Ebben különbözik lényegesen a kritikai eljárástól. Oly magyarázók, mint Lessing, Ulrici, Schlegel, Tieck és mások, többé nem csupán elméleti nyomozók, de rokon-geniusok, kik a költővel együtt teremtenek, együtt érez-

nek s az ösztön fölismerhetlen remekét a tudományos öntudat szemléltető világításába helyezik. Ha nem is épen a commentatorok tették nagygyá Shaksperet, de legalább is még egy annyira emelék, mint a mily magasra maga helyezte magát. Napjaink művészeti szelleme az összbenyomás elvén épülvén, az aesthetikai hatás egymást kiegészítő elemeinek minél teljesebb csoportosítására tör; nem elég egy hely, egy alak, egy jelenet elvont fajlagos jelentésével tisztában lennie; ismerni akarja annak mindennemű vonatkozását. történeti, bölcselmi háttérét, többoldalu összefüggését, stb. és épen e művet eszközlésére, ez érdeksokszorításra vannak hivatva nagy szellemek szolgálatában az értelmezők.

Dantéra térve most, ő már épen az a költő, kinél kétszerezsen fontos a magyarázó földadata. Nemcsak azért, mivel a nagy közönség jóformán alig ismer belőle egyebet, mint nagy műve három részének pusztá czimét; hanem azért, mert maga is a középkor lelke, a katolicismus élő megtestesülése lévén, csaknem minden szava és gondolata a világtörténelem egy nagy korszakával függ össze, egy-egy nagy tényre mutat vissza, mely az emberi ész és felvilágosodás történetében elenyészhetlen nyomokat hagyott hátra. Macaulay mondja róla: fönségebb mint Milton, bensőbb mint Homer s egyedül Shakspeare mulja felül. Azonban míg Homer és Shakspeare a természet költői, kik egészen eltűnnek műveikben, addig Dante a legimponálóbb egyéniség hangján szól hozzánk. Talán soha senkiben a nagy költő a nagy moralistával nem egyesült oly magas fokon, mint ő benne. Eposa telve magas röptű dialektikai részletekkel, minő a gondolat szabadság védelme, a hitnek a kételyből eredő forrásában gyönyörűen parabolázva, stb. Patheticus leírásai, mint például az alvilági torony-ormok első fölcillanása, a mint a sötétben át izzó-vörösen látszanak; Paolo és Francesca viharúzott lelkei, a haldokló harcra, stb. oly episodok, melyek Dantét egész nagyságában tüntetik elő, míg a kicsinyes pártülzmekre, a katolikus dogmákra, az olasz egységre tett célzások csak a korszerűség szempontjából bírnak beccsel.

Dante Alighieri, kinek életéről különben ép oly keveset tudunk, mint a Shaksperéről, Florenzben 1265-ben született, nemes családból. Kilencz éves korában találkozott az akkor alig nyolcz éves Bice (Beatrice) Portinari-val, ennek atyja házában, egy májusi ünnepély alkalmával. A költői lelkületű gyermek szerelmes lett lánykájára „piros ruhájába s gyermekes ékeibe“, mint maga beszéli el (Vita Nuova) s attól fogva „látta, hogy a szerelem ül diadalt lelke felett, mely oly készséggel engedett neki.“ Valószínű, hogy a Portinariak és Alighieriek ellenségeskedésben állottak, mert különben alig volna kimagyarázható, a mit a költő ugyancsak Vita Nuova-jában elbeszél, hogy egész tizenkilenc éves koráig nem beszélt imádjottjával. Első hozzá intézett szavai a „mondhatlanul kedvesnek“, oly gyönyörrel árasztották el lelkét, hogy „mint ittas támolett ki a társaságból, melyben volt.“ Beatrice néhány év múlva, rövid ideig tartó házasság után meghalt s Dante megtört szívvél vonult magányba. Jellemzi e nagy szív szerelmét, hogy sehol sem tesz említést Beatrice férjhez meneteléről; az ő igazi plátói érzése

nem engedte irigyelnie dei Bardi szerencsését, csak eszménye elvesztése csal ki panaszos hangokat kétségbeesett lelkéből. De még azt sem lehet tudni, ha bevallotta-e szerelmét Beatricének. Barátja, Boccaccio útján értesülünk, hogy e csapás majd hogy megölte a szótlant, hallgatag embert. Ő maga csak akkor lesz nyugodtabb, midőn egy alkalommal látás tűnik fel előtte, mely arra indítja, hogy „ne írjon addig többet e drága szentről, míg képes nem lesz valami érdemesebbet írni.“ Erre törekedik ezentúl minden erejével, s „ha az Urnak tetszeni fog — teszi hozzá — néhány évvel megnyújtani életét, reméli, hogy úgy fog beszélhetni róla, a mint még soha sem beszéltek nőről.“ Ezt az ígértét tölti be a „Paradicsom“ Beatricejában.

Szülohelyét, Florenz 1300-ban hagyta el Dante, követségbe küldetvén Rómába, segélyt keresendő Valois Károly ellen. Károly elfoglalta Florenz, s a költő élethossziglani száműzetésre ítéltetett, azon fenntartással, hogy ha elfogják elevenen édessék meg. 1304-ben barátaival egyesülve, kísérletet kockáztatott a visszatérésre, a mi azonban balul ütött ki, elhagyá Olaszországot s francia földre menekült. Csak 1310-ben tért újra vissza, a midőn a német VII. Henrik, kit az „Egyeduralomról“ szóló értekezésének hőisévé tett, a rég sovárgott politikai válság hivatott eszközlőjeként lépett föl. Olaszország ez időben zavaros napokat élt, város város ellen, párt párt ellen fogott fegyvert. A Montecchik és Capulettik, Bianchik és Nerik, Monaldik és Filippeschik viszályai éltek aranykorukat. Dante affelől panaszkodik Comedijában, hogy Henrik megelőzte korát s korai halála, mely valószínűleg méreg által következett be, az óriási feladatot félbenszakitva hagyta. Tulajdonképen azonban öt századnak kellett lefolynia, míg Dante politikai eszménye, az olasz egység végre megvalósult.

Ennek dacára azonban az „Egyeduralom“ című műve megérdemli, hogy kissé bővebben foglalkozunk vele, annál inkább, mivel e nélkül sem Dante, sem kora nem érthető meg teljesen. Dante véleménye itt, hogy egy egyetemes monarchia föltétlenül szükséges az emberiség jollétéhez. „A béke, írja, az általános béke az emberiség legfőbb áldása“. Csupán a béke kormányozzon. De csoda-e, ha nála az általános béke iránti kíváncsi összefügg az egyeduralom, a császárság követelményével? Az ő idejében még a „si vis pacem, para bellum“ elve állt, s kényszer nélkül a legüd-vösebb reform sem lett volna kivihető. Hisz maga mondja, hogy a hol egyenlőség van, ott érdekütközésnek is kell lennie, a hol pedig érdekütközés forog fenn, ott egy harmadik személy, mint bírő, legfőbb tekintéllyel felruházva kell hogy közbelépjen. De Dante monarchája nem zsarnok, hanem alkotmányos uralkodó, egy oly uralkodó, ki minden olasz várost tartozik megvagyni jogainak s autonom intézményeinek birtokában. Egy oly uralkodó, ki az isteni egység képviselője itt a földön. Látnivaló, hogy ez tisztán római állam-eszme, némi természetbölcséleti s theokratiai elemekkel felhigitva, s kevés változtatással tiszta republicanus elméletté volna kifejthető. Dante előtt egy jó pápában és jó császárban testesül meg, minden erkölcsi és állami törvény.

Mindez eszmék ma már meglehetősen avultak, de az „Isteni színjáték” megértésére nélkülözhetlenek. Másképpen mire magyarázhatnók azt, hogy a legalsó pokolban, Lucifer három torkában örök kárhozatot szenvedő három főbűnöse az emberiségnek nem más, mint Judás Ischariotes, továbbá — Brutus és Cassius? Így értjük, mert föl birjuk fogni, hogy az imperialista Dante előtt a nagy Julius Caesar meggyilkolói nem kisebb bűnt követtek el, mint az emberiség örök gyalázata, a Megváltó árulója és gyilkosa — Judás. Mielőtt tehát egy következő cikkben Dante főműve részletesebb elemzésére térnénk át, tartsunk emlékünkből ennyit, államtani nézeteiből.

A felügyeleti jog szabályozásáról.

E czim alatt magyarázatul és helyreigazításul közli a Prot. egyh. és isk. lap főbb pontjait a jun. 5-diki értekezlet lefolyásának. A tárgy nagy fontosságához mérve kötelességünknek tartjuk alább egész terjedelmében közleni a dr. Ballagi Mór idevonatkozó tudósítását, ki megelőzőleg egy kis bevezetést is vet tudósítása elé.

Polemizál a „Hon” jun. 10-iki számában megjelent cikkel, mely úgy szól, „mintha, tudja isten, mily vaskalapos doctrinák vallói és terjesztői” volnának a protestánsok, a miért a Pontozatokat megtámadják. A „Hon” különösen Török Pált ostorozza, a miért az értekezleten a patenssel tette a Pontozatokat párhuzamba. Pedig Ballagi szerint e párhuzam találó, mert a patens fejedelmi, a Pontozatok miniszteri kegyelem alapjára akarják a mi egyházi ügyeinket átjatszani.

Idézve az 1790—1. XXVI. tez. illető tételeit, azokból mutatja ki, hogy a tanrendszert kellene a kormánynak a törvényhozás által megalkottatnia s az előtt a protestánsok is meghajolnának. Ám Trefort miniszter a tanrendszert rendeleti úton akarja szabályozni, s így nem törvénytől, hanem ember kegyelmétől fogunk iskoláinkra nézve függeni. Hogy ezt nem akarjuk, ez nem vaskalaposság.

Itt nem segít a felelősség, mert nincs jelentősége annak a felelősségnek, a mely a rendeleti úton való intézkedésre főlzsabadító törvény után következik. Tegye meg a kormány kötelességét, alkottasson olyan törvényt, a milyen kell s nem lesz ellenzékeskedés.

Ezután áttevén az enquete előzményeire, azokat elítéli s a téves tudósítások helyreigazításul közli az értekezlet valódi lefolyását előre bocsátva, hogy Trefort miniszter az üdvözet után, fől szólítá Szász Károly min. tanácsos urat a Pontozatok felolvasására.

Ekkor b. Vay Miklós szólalt föl legelőször s megköszönvén a miniszter urnak jószándékát, mindenek előtt azt a kérdést kívánta eldönteni, ha vajon beleereszkedjen-e a felolvasatni szándékolt Pontozatok tárgyalásába; mert, ha nem, akkor kár volna a felolvasást megkísérteni; maga részéről határozottan kimondván, hogy ő semmi tárgyalásba nem kíván bocsátkozni, s bár mit határozzon is a többség, ő véleményét mondani nem fog. Nem veszi ugyan kétségbe a kultusminiszter jó szándékát — mert hiszen előttük fekvő okirat nem az összes minisztérium nézetének

nyilvánítása még — sőt elismeri, hogy lehetnek abban jó intézkedések; de nem ez az útja megtudni a protestánsok óhajait, kívánatait, esetleg követeléseit. „Én — mondá — ide mint főgondnok lettem meghívva, mint ilyen én egyházkerületemnek mandatariususa vagyok — annak nevében tehát nem szólhatok. Adja kezembe a minisztérium azt, a mit kivitetni célszerűnek lát, s én azonnal egybehívom az egyházkerületi közgyűlést s ennek határozatával kezemben kész vagyok minden órán visszatérni Budára s érvényesíteni megbízóim akaratát. Egyébiránt a pontozatok nem is olyanok, melyek avagy csak kiindulási pontjául szolgálhatnának is a célba vett tanácskozásnak; azoknak nincsen tárgyük, — s ily általános theoreticus elvek mellett bekövetkezhetnék, hogy miniszteri rendeletek alá engednénk sodortatni autonóm jogainkat.”

„Ha vannak kihágások egyes esetekben, korlátozza azokat a kormány hatalmánál fogva; de azért, mert más hitfelekezetek államellenes cselekvényeket követnek el, minket ne helyeztessenek gyámság alá. Nincs széles e hazában egy kálvinista sem, ki testestül-lelkestül magyar ne lenne — kálvinistának és magyarnak lenni egyet teszen, inuen vallásunkat a nép magyar vallásnak nevezi.”

„Én tehát ismétlem, hogy a pontozatoknak még csak felolvasását sem kívánom; hanem óhajtom, hogy e fontos ügy, melyről elismerem, hogy törvény által kell rendeztetnie, autonóm jogaink megőrzése mellett velünk a maga útján — a superintendentiákhoz utalva — közzöltessék.”

Erre Tisza Kálmán szólalt fel, annak épen ellenkezőjét hangsúlyozván, mint a mit a lapok szájába adnak, és nem csak hogy a Pontozatokat az egyházkerületi közgyűlésekhez utasíttatni nem kívánta, inkább épen az ellen szólt, kiemelvén, mily különös eljárás volna, ha a minisztériumot, mikor törvényjavaslatot terjeszt a ház elibe, arra köteleznék, hogy azt előjáróban minden illetővel közölje s azok hozzájárulását eszközölje. Egyébiránt kijelentette, hogy a főlügyeleti jog szabályozásáról alkotandó törvény az ő gondolata, mert csak úgy hiszi elejét vehetni azon államellenes üzemeknek, melyek pl. az ág. hitv. evangelicus felekezeti középiskoláknál is nyilvánultak.

Tisza után Török Pál ekkép szólott.

Nm. miniszter ur! Tanulmányoztam az európai államok viszonyát egyházaikhoz s jogait a tanügyre nézve; tanulmányoztam az egyházak viszonyát a keblbi tanintézetekhez; és fölismertem, hogy egész Európában nincs az egyház és iskola között oly szoros viszony, mint a magyarhoni prot. egyházban. Itt az egyház édes anyja az iskolának, az iskola édes gyermeke az egyháznak. Ezek összeforrtak, összenőttek. A gyermek háláérzettel függ édes anyja, az egyház, nyakán, mert ez által ápoltatik, tápláltatik: az anya viszont szeretettel öleli keblére gyermekét, mert ebben él. A magyarhoni prot. egyházak népiskolákra évenként milliókat fordítanak saját vagyonukból, a felső tanintézetekre évenként 800000 forintot áldoznak; mindezt az állam javára és segítségére, mintegy az állam helyett. Az iskola a prot. szemefénye lévén, a ki azt nem kiméletes kezekkel érinti: a szerető, a féltékeny édes anya gerjedelmével találkozik.

Itt most a felső tanintézetek fölött gyakorlandó állami felügyelet meghatározásáról, részletezéséről, illetőleg a szinte száz éves gyakorlat megmésztásáról van szó, s okom van vélni — mivel ez enquetten egyedül superintendens s főgondnok urakat látok — hogy a nm. miniszterium a prot. egyházak részéről azok hozzájárulásával szándékozik meghatározni az állami felügyeletet, annak részleteit s gyakorlásának módját. Ha nm. miniszter úr a római kath. püspököket hívna egybe, valamely egyházi ügyben intézkedés végett: azokkal érvényesen s véglegesen határozhatna; mert ők az egyház fejei, a kik akaratának az alsóbb papi rendek, az egyh. szervezet és kánonjognál fogva meghódolni tartoznak; a községnek pedig semmi szólója a dologhoz. Nálunk az egyh. intézmény ezzel merőben ellentétes, mi nem nyilatkozhatunk az egyház képviselőjében. Nálunk, a Geleji K. 91-ik kánon szerint, a püspök nem valamely hatalom- vagy rangfokozattal, hanem egyedül a sorrendben elsőbb másoknál; nálunk ugyanazon kánon megszabja, hogy a püspök kivált a fontosabb ügyekben magán tetszéséből semmit ne tegyen, hanem mindent az esperesek és az egész gyűléssel folytatott tanácskozás útján; tiszte pedig az, hogy az egyháznak ősi szabadságát és mentességét mindennemű jogos módokkal és eszközökkel védelmezze. Minthogy mi e kánonmegtartására esküvel köteleztünk vagyunk: nem lehet, nem szabad a fenforgó ügyre s elének adott pontozatokra nézve tárgyalásba bocsátkoznunk, hanem átvesszük ezeket a d r e f e r e n d u m.

Egyébiránt átalánosságban megjegyzem, hogy oly államokban, milyen a mienk is, a hol az állam és egyház közötti viszony nincs megállapítva; a hol nincs szabályozva mennyiben a szüléket, az egyházakat, a tanintézetek alapítóit s fenntartóit? a hol nincs meghatározva a hitfelekezetek közti kölesönös viszony, sem az egyházaknak iskoláikhoz való viszonya: ott nem lehetséges szabatosan meghatározni, mire terjed ki a felügyeleti jog? miként ágazik az el? ki által s miképen gyakoroltassék? Ott, nálunk is, az alap s irány elv csak az: Felügyolni s őrködni a kormánynak, hogy államellenes, az állam fennállását s jólétét veszélyeztető irányok s áramlatok meg ne induljanak, ily tettek el ne követtessenek! De hiszen ez ellen biztosítva vagyunk szigorú törvényekkel, másokkal, mint a felsőbb tanintézetekre vonatkozó felügyeleti tervelt pontozatok. Továbbá, oly államokban, a hol a fent érintett viszonyok nincsenek is formulázottan megállapítva, így nálunk is, kifejlett s megalakult az állam és egyház között bizonyos gyakorlat és szokás, miszerint állam és egyház egymással békésen, hallgatagon megegyeznek illető jogaik gyakorlása felett, s eme viszonyt az élet s gyakorlat hozta létre. Ez az élő törvény, melyet a nemzet geniusza, a viszonyok, a szükség alkottak; mely törvény értékesb, érvényesb, mert életrevaló, a holt betűkbe foglalandó, állami felügyeletre nézve tervezett pontozatoknál. Ez a viszony államunk s a prot. egyház között szinte száz éves, melyet kár felbontani s megmésztani! Legkülönösebben, visszásnak tartom a felekezeti közép és felső iskolák feletti felügyeleti jog gyakorlásának módját szabályozni, elébb hogysen a törvényhozás útján Ő Felsége

által meghatározandó közoktatási rendszer megállapíttatnék. Hiszen e nélkül nincs alany, nincs tárgy, mire a felügyelet alkalmaztassék; e nélkül a felügyelet ágait, többet-kevesebbet, csak abstracte, csak ötletek szerint, lehetne részben formulázni. A népoktatási törvény, 1868., mely a tárgyak szerint határozza meg az állam jogait s a hitfelekezeteket s a szerint alkalmazza a felügyeletet, méltán szolgálhat mintául s eljárásra kalauzul Ezen coordinatio megalkotásáig az eddigi törvényt s törvényes ususnál kell maradnunk, mert a törvényes alapokról nem tanácsos, sem szabados leszállanunk.

Nemcsak lehetségesnek pedig, hanem szükségesnek sem tartom, legalább reánk nézve, a legfelső felügyelet gyakorlásának módját szigorral megmésztani. Mert ha a kormánynak feladata az, hogy elejét vegye az államellenes mozgalmaknak és célzatoknak; ha a ministerium nem akarja korlátozni a tanszabadságot s az üdvös versenyt; ha nem akar rendelkezőleg avatkozni tanügyünkbe: ugy biztos lehet a felől, hogy hitfelekezetünknek soha sem voltak, nincsenek, s nem lesznek államellenes törekvései. E tekintetben a gyanúnak árnyéka sem vetődhetett reánk s maga a föltevés, hogy mi képesek volnánk államellenes merényletre vetemedni sértő fogna lenni hitfelekezetünkre nézve. Mi békés honpolgarok vagyunk s békében akarunk élni, — háborúságot nem kezdeményezünk. Minket nem vonz a hajlam avagy ábránd, sem délre, sem délkeletre, sem északkeletre. Mindegyikünk tudja, hogy e hazán kívül nincsen számunkra hely, s áldjon vagy verjen sors keze, itt élünk halnunk kell.

Azt sem tartom szükségesnek, hogy mindegyik egyháznak nézve egyetemesen azonosok legyenek a felügyeleti törvények. Mindegyik egyháznak más létalapja, más joga, más viszonya van az államhoz. Eddigelő is különböző módon gyakoroltattott az állami felügyelet a római kath., a görög-keleti s a protestans egyház felett, sőt az utóbbi felett is különbözőképen a szerint a mint a Királyhágon innen vagy túl települtek. Nem szükséges, hogy ezentúl a prot. egyháznak a görögkeletiekkel egy s ugyanaz legyen felügyeleti törvényök. Hiszen ezeknek egészen a hittaniak, egyh. alkotmányuk szerkezetők, kánonjoguk, sőt jogi létalapjuk is.

Ha pedig arra hivatnám föl, hogy ne mint superintendens, hanem bizalmi egyén minőségében nyilatkozzam a fenforgó tárgy iránt; akkor is kénytelen volnék visszavonulni mert, szerencse, hogy senki másnak közlünk, de nekem a nembem gyászos tapasztalatom van, miszerint mind a tiz ujjamat minden ízében megégettem. Voltam én, 1855-ben, cultusminiszteri bizalmi férfiú; váltig hangoztattuk én s társaim, hogy nem az egyház képviselőjében, hanem mint magán emberek szólnunk, — váltig elleneztek az elének adatott javaslatokat, s a vége az lett, hogy hitsorsosim kárhoztattak s elítéltek azzal, hogy én s társaim készítettük a patcnst.

A fenforgó ügyet s erre vonatkozó pontokat átvesszem a d r e f e r e n d u m.

Török hivatkozására, hogy ő Thun alatt már egyszer megjárta azzal a bizalmiférfisággal, Tiszta Kálman ujalag ripostirozott, tiltakozván az ellen, hogy őt, mint felelős

magyar minisztert Thunnal hasonlítják össze, őt, kinek éppen Thun elleni küzdelme eléggé ismeretes.

Tisza után Révész Bálint vette át a szót, hogy a reformatus püspökök nevében szólott Török enuntiációjának igazi értelmét constatalja, és kifejtette, hogy abban a parlamenti kormányt, vagy ennek mostani elnökét sértő czölzat nem foglaltatott.

Erre ismét Vay, ki, úgy látszik, minden határozottsága mellett is arra ügyelt, hogy ingerültség ne vegyüljön a higgadt hangulatu tanácskozásba, szólalt fel, és kimutatta azt, hogy a miniszterelnök Török szavait félreértette, maga részéről is helyre igazította a felfogást, mintha mi a mostani időket a Thunféle patentális időkhez akarnók hasonlítani, s e tekintetből utalt minden szavára, gyűléseken és egyébütt tartott beszédeire, melyek tanuságot szolgáltathatnak arra, hogy ő és superintendenciája teljes bizalommal viselkedjenek az új rendszer, a parlamentarismus iránt; de éppen azért nem kívánja, hogy ez összeütközésbe jöjjön autonómiánkkal, — pedig a ma czélba vett eljárásnak ez lenne következménye; „igen — folytatá — mi szeretjük a parlamentarismust, elismerjük a korona felügyeleti jogát, de ha autonómiánk szentélyébe kelletlenül mélyebben akarna a kormány bele nyulni: ez ellen magunkat megóvni kötelességünk.“ Vay azzal fejezte be ismételt felszólalását, hogy bocsánatot kért Szeberényitől — ki előbb állt volt fel, de látva, hogy ő kíván beszélni, neki engedte át a szót. Most tehát dr. Szeberényi Gusztáv ekkép nyilatkozott:

„Magam is aggódva hódoltam a miniszter úr felhívásának, attól tartva, hogy itteni megjelenésem hivatalosnak fog tekintetni. De miután eziránt úgy a cultusminiszter úr, mint a miniszterelnök úr által meg vagyok nyugtatva s arról biztosítva, hogy a mi itteni nyilatkozataink egyedül magán nyilatkozatoknak tekintetnek s mi itt nem mint kerületeink megbízottjai, de mint magános protestansok hivattunk fel nyilatkozatra; nem találom autonómia-ellenesnek felszólalni. Mert hisz, ha minket egyenkint kérdezni talált volna a miniszter úr, hogy véleményeinket nyilvánítsuk a kérdéses pontozat felől, alig ha megtagadtuk volna azt, csupán azért, mert hát az autonómia tiltja, hogy nyilalkozzunk!

Kénytelen vagyok különben megjegyezni, hogy az említett ág. h. evang. iskolák, melyekben államellenes üzelmek felmerültek, nem is voltak „kerületiek“, de úgy nevezett „patronatusi“ intézetek s az ág. h. evang. kerületek, mihelyt észre vették a bajt, azonnal magok sürgették azoknak beszüntetését a kormánynál. Ezért kérem, hogy ne a helyét hitvallásukra külön, de a protestans iskolákra együttesen alkalmaztassók a felügyelet, melytől mi nem félünk. In eadem navi navigamus — eleitől fogva. Egyedül azt bátorodom kérelmezni a miniszteriumtól — s ezt már bátran mondhatom, akár mint kerületem megbizásából is — hogy azt kívánjuk, ne rendeletek által, de hozandó országos törvények által kormányoztassunk középiskoláinkra vonatkozólag is!“

A többi felszólalók beszédeiről teljes biztonságu adatunk nem lévén, azokat érintetlen hagyjuk. De annyit egész bizonyossággal mondhatunk, hogy a felügyeleti jog szabályo-

zásáról alkotandó külön törvény eszméjét Tiszán kívül még csak Péchy Tamás miniszter védelmezte, s alapos okunk van hinni, hogy Tisza is a törvényt nem abban az alakban kívánja, melyben az a pontozatokban több féltékeny kicsinykedéssel, mint állambölcsességgel fogalmazva van.

Az áll. igazgató-tanács r. gyűléséből.

Kolozsvártt, 1879. június 15-én.

Jelenvoltak: nm. gr. Bánffy Miklós, mint elnök; Szász Béla, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Jenei Viktor, Parádi Kálmán, Bodor Antal titkár, Szabó Ádám számvevő, Deák József pénztárnok és Balogh György ügyvéd.

Az ülésen kívül időközben elláttatott darabok bejelentvén, tudomásul vétettek.

A tanügyi előadó előterjesztése folytán tárgyalatnak

Még a József háztulajdonos tudatja, hogy az egyházkerület királyutczai házával szomszédos házas telkét szándékozik eladni; felajánlja azt az egyházkerületnek. Fölkértenek Incze Kálmán mérnök és Kerekes Márton építész a felajánlott telek megbecsülésére.

Nagy Lajos esperes felterjeszti a kőrői egyházközségnek egy csereszerződését, megerősítés végett. A csere helyben hagyatik s a szerződés, megerősítési záradékkal ellátva, leküldetik.

Hegedüs Lajos esperes tudatja, hogy a harasztosi egyh. község erdejéből a még el nem adott fák elárverezése, az erdő-törvény intézkedése folytán, jövő évre maradt; a papi lak építési költségeinek fedezéséről felvilágosítást nyújtva, kéri a tervrajz és költség megerősítését. A költség és tervrajz megerősítettik.

Sylvester D. esperes kéri a balázsfalvi egyh. község régi papi telkének 800 frton leendő eladása engedélyezését; továbbá az új papi ház építési költségeinek fedezésére 500 frtnyi kölcsönnek kiutalását. Az eladás engedélyeztetik; a kölcsön azonban, hiányozván a szabályszerű biztosítók és nem is lévén ez idő szerint rendelkezés alatt álló pénz, nem adható meg.

Láng Károly missionarius papnak, a pitești és plojești egyházközségek parochialis építkezéseire segélyért benyújtott folyamodványa, ajánlat mellett fölterjesztetik ő felségéhez.

Sylvester D. esperes fölterjeszti, hogy az asszony-népi egyházközség, szegényes viszonyai között, teljesen képtelen felekezeti iskoláját a törvényszabta követelményeknek megfelelőleg berendezni; ennél fogva kéri annak állami iskolává átalakítását engedélyezni. Elvileg az átalakítás megengedtetik és esperes utasíttatik az e végre szükséges lépések megtételére.

A széki egyh. megye közgyűlése, ajánlattal felterjeszti a nem egyei egyhközség az iránti kérését, hogy a b. Löwenthal Sámuelné által adományozott fekvőseget, állami iskola fölállítására czöljából, évi 2 frt bérért a községnek haszonbérbe adhassa. A bérbeadás megengedtetik.

Id. Bodoni István a havadi egyhközség volt számadó gondnoka, felfolyamodik az egyh. megye ama határozata

ellen, mely szerint a kezelése alatt állott gabonatar hiányának felét tartozik megtéríteni. A folyamodvány elutasításával, egyhalmgyei végzés jóváhagyatik; miután — szabályaink értelmében — a számadó gondnok és pap közösen felelősek,

Ezek után Parádi Kálmán tanügyi előadó terjeszti elő a tanodák zár-tudósításairól véleményes jelentését. Lapunk más rovatában lévén ezekről tüzetesen szó, e helyütt a zártudósítások adatait mellőzve, csak is az igazg. tanács határozatainak közlésére szorítkozunk.

A s.-szentgyörgyi Székely-Mikó tanoda zártudósításának adatai helybenhagyó tudomásul vétetnek.

A szászvárosi Kún-tanoda zártudósításának statisztikai részét, s főleg a tanoda anyagi gyarapodását az igazg. tanács örvendetes tudomásul veszi. A mennyiben a feldolgozott tananyag és tárgy-beosztás arra mutat, hogy a tanári kar nem járt el mindenben szervezeti törvényük szerint: közöltetnek az észlelt eltérések és hiányok az előljárósággal, hogy utasítsa az illető tanári kart ezek elenyőztetésére és a szervezeti törvény pontos megtartására.

A zilahi tanoda tanügyi állapota felett az igazg. tanács meglegedését nyilvánítja, és a tantervtől történt eltéréseket, a felhozott indokok alapján, helybenhagyó tudomásul veszi.

A sz.-udvarhelyi tanoda zártudósítását, a szellemi és anyagi gyarapodását jelző adatokat, az igazgató-tanács helybenhagyó tudomásul veszi. Figyelmezzé tétetik azonban az előljáróság arra, hogy öt éves gyermekeket az első elemi osztályba fölvenni úgy az országos törvény, mint paedagogiai okok tiltják.

A maros-vásárhelyi tanoda zártudósításának statisztikai része helybenhagyó tudomásul vétetik. Az eltanított tananyag beosztására, terjedelmére stb. vonatkozó észrevételei a tanügyi előadónak oly felhívással közöltetnek az előljárósággal, hogy ezek figyelembevétele mellett, minden a szervezeti javaslattól, mint törvényes tantervtől való eltérést haladéktalanul szüntessen meg.

A kolozsvári tanoda népességének gyarapodása, a tanításbeli szép siker, a szabályok szigorú megtartása, a tanárok buzgó működése, s általában az intézet előbbmenetele örvendetes tudomásul szolgál és az igazg. tanács meglegedését nyilvánítja ez eredmény fölött.

Megjegyezzük, hogy ez utóbbi tanoda zártudósításáról Szász Béla igazgató tanácsos referált.

r. t.

A tanügyi előadó jelentéséből

s az ig. Tanács intézkedései tanodáinkat illetőleg.

1. Nagy-Enyed.

Miután az 1861. évben közrebocsátott „Szervezeti javaslat” és ennek töldelekául az 1864-ben törvényerőre emelt „Rendszabályok, Törvények és Utasítások” ez ideig még mindig kötelező erejűek összes ref. fő- és középtanodáinkra nézve s különösen a két bölcselmi osztály tantárgyainak beosztására vonatkozólag az egyházi főtanács népes ülésében 256—1864. sz. alatt hozott határozat tar-

tandó szem előtt (l. Rendsz. Törv. s Utas. 1. és 2-ik lapját): sajnosan kellett meggyőződni álland. igazgató-tanácsunknak, hogy összes fő- és középtanodáink között épen a Bethlen-főtanoda az, mely az idézett egyházfőtanács határozat ellenére korlátozottabb oktatásban részesíti az I. és a II. bölcselmi osztályok növendékeit. Ugyanis:

1) Az I. és II. bölcselmi osztály négy tantárgyat hallgat együtt, u. m. egyháztörténelmet (a képezdei növendékek is együtt a deákokkal), latin és görög irodalmat meg bölcsészetet.

2) A magyar irodalom a II-ik bölcselmi osztályban taníttatik, holott az a fennebb idézett egyházfőtanács határozat szerint az I. bölcs. osztály tantárgya.

3) Az egyháztörténelem hetenként 1 órán (3 helyett), a történelem az I. bölcs. osztályban hetenként 6 órán (8 helyett), a természettan a II. bölcs. osztályban hetenként 5 órán (6 helyett), a bölcsészet is het. 3 órán (4 helyett) adatik elő.

A főtanoda jó hire és a tanuló ifjúság érdekében felhívja állandó igazgatótanácsunk a m. tt. főtanodai előljáróságot, hogy e kivételes állapotokat szüntettesse meg s utasítsa a tanári kart, miszerint a fennebb idézett egyházfőtanács határozat értelmében a két évi bölcselmi osztály tantárgyait mindenik osztály külön járja a törvényesen megszabott tárgy- és időbeosztás szerint.

Megfejtetlenül maradtak ig. tan. előtt a zártudósítás következő indokolatlan adatai:

a) hogy a főtanodában csaknem százal kevesebb tanuló iratta be magát, mint a megelőző évben, (az 1877—8 tanév elején volt 640, azelőtt 732.)

b) hogy az I. bölcselmi osztály 22 hallgatója közül 12 kapott elégtelen osztályzatot, s mindamellett, hogy az illetők a javító- s illetőleg pótvizsgálaton is megbuktak, mégis 10 bukottnak megengedett, hogy a II-ik bölcselmi osztály tantárgyait hallgathassák oly kötelezettség mellett, hogy év folytán a mennyiségtanból vizsgálatot tenni tartoznak, melynek sikerülte esetén bocsáttatnak érettségi vizsgálatra.

c) „Nem csak a lefolyt év, hanem általán a közelebbi évek tapasztalata bizonyítja, hogy a bölcselmi osztályok fenntartása a tanításra káros befolyással van. A tanulók az I. bölcselmi osztályban a szorosabb fegyelem alól felszabadulva, több szabadságot élveznek, mit pedig nem jóra használnak fel” — mondja a zártudósítás.

d) Hogy a büntetés-pénzek összege 143 frt 20 kr-ra ment.

Ig. tanácsunknak nincs oka ugyan kételkedni abban, hogy a főtanodai mélt. előljáróság előtt ismeretese ezen abnormis tények s hogy megtett minden hasonló esetek előfordulásának meggátolására: mindazonáltal felelősséggel járó főfelügyelői köteleességéből kifolyólag, melegen felkéri a mélt. előljáróságot, miszerint a főtanoda nevelés-oktatástani állapotait éber figyelemmel kísérni s azokat időközönként a tanári karral együtt komoly tanácskozmánya s illetőleg bírálata tárgyává tenni méltóztassék; a jövőre vonatkozólag pedig utasítani az illető tanvezető tanárt, hogy a netán fenforgó kivételes állapotokat és eseteket az adandó zártudósításban

Folytatás a mellékletben.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 25. számához.

ne csak megemlitse, hanem — a mint azt a dolog természetéhez hozza magával — érdemlegesen indokolja is.

A II. bölcselmi osztály tanulmányi előmenetelének kedvezőtlen és szokatlan arányára nézve ig. tan. nem formálhat magának más véleményét, mint azt, hogy a n.-enyedi tanítótanárság nem jár el elég szigorúan az alsóbb osztályok növendékeinek megrostataltatásában, a mint az már a tavalyi hivatalos tanügyi jelentésben számadatokkal ki volt mutatva s közvetlenül a fennfoglalt buktatásra vonatkozólag: nem kell-e lelkiismeretes részt venni mindenik tanárnak az u. n. átviteli szigorlatban? nem az-e intentiója e vizsgálati intézménynek, hogy általa a tanárok egyenként és összesen alaposan elbírálják a felviendők készségét és képességét? De, ha már egyáltalában gyenge osztályt kénytelenítettnek felvinni: tapintatosan és általában oktatástanilag helyesen jár-e el a tanár, ha tantárgyához kézikönyvet, vagy legalább írott cursust nem használ? A zártudósítás és a vizsgálat-osztálykimutatások arra mutatnak, hogy Enyeden a mennyiségtanhoz, melyből az a szokatlan arányú bukás történt, sem kézikönyvet sem írott cursust nem használtak.

A bukott tanulóknak magasabb osztályba való feltételek átbotcsátása, s illetőleg ama 10 bukott I. évesnek a II-ik bölcselmi osztályba vitele, oly szorultságszülte abnormitás, mely a legrosszabb következményeket vonhatja maga után. Igazgatótanácsunk erősen hiszi, hogy a méltós. főtanodai előljáróság megtette már mind a két kivétel érdekében a szükséges intézkedéseket és hogy jövőben nem fog helyet adni a kollegiumi rendszabályoktól való oly fokú eltéréseknek.

Végül megjegyeztetik, hogy az 1877—8 tanévben, melyről a zártudósítás szól, kiosztott segélyezés, jutalmak, pály- és ösztöndíjak czimén átlag véve: 15,184 frt 31 kr; az azelőtti tanévben pedig 15,785 frt 09. Kivánatos, hogy az ilyen apadás is jövőre indokoltassék.

Az egészségügyre fordított összeget (1563 frt 68 kr, az azelőtti évben 1743 frt 87 kr) igen soknak találja ig. tan. annyival inkább, mert e czélra az 1879. évi költség-előirányzatban csak 764 frt van felvéve, de meg a zártudósítás is az egészségügyi állapotot a múlt tanévre vonatkozólag kedvezőnek mondja. Ohajtandó, hogy ezen ügyet is szabályozza a mélt. főtanodai előljáróság, a miért becses figyelmébe ajánlatik.

(Vége következik.)

VIDÉKI ÉLET.

(A marosi egyházmegye köréből.)

Marosvidék június közepe.

A marosi ref. egyházmegye tavaszi, rendes közgyűlését, a mint jó előre hirdetve volt, folyó hó 5-én tartotta meg központi helyén, M.-Vásárhelyt. Nagy érdeklődéssel néztünk e gyűlés elé, már csak azért is, mert egyéb fontos tárgyak mellett, több rendbeli hivatalnokok választása ekkorra volt kintűzve. Ha azt mondanám, hogy e választásokat megelőzőleg semminemű pártoskodás és mozgalom nem volt, nem csak hogy igazat nem szólanék, hanem magunktól is meg-

tagadnám az elevenséget és a mérlegelő gondolkozást. Azonban e mozgalomból, minden rejtélyes combinációk és kortes-fegyverből kilőtt interpellációk dacára, az esperes-választásnál az egyházmegye csaknem egy testté tömörülve vált ki, a mennyiben 107 szavazatból kérekszámban 100 esett a majoritás jelöltjére, eddigi esperes Vályi Pálra. A többi 7 szavazat 3 személy között oszlott meg. A másnemű hivatalnokok, két jegyző és egy director választásánál már nem volt ily nagy tömörülés. Jegyzőkké ismét Rákosi Lajos és Pap Elek választottuk, directorrá id. Erdélyi Sámuel eddigi director. De, hogy egyszerre minden választás meg legyen említve, ide írom, miszerint candidáló-biztosokká megválasztva lettek Vas Tamás és Gönczi Lajos, továbbá rendes tanügyi előadónak megválasztva lett: Gönczi János. Ennyi választás egy gyűlésre csak elég lehetett.

A gyűlés folyama alatt több érdekes tárgy került discussió alá. Ezek közül az iskola-ügy, mely terjedelmes jelentésben adatott elő, csaknem egy egész délutánt foglalt el. Ennek tárgyalása közben örömdetesen győződünk meg arról, hogy a népnevelés iránt nem kismérvű érdeklődés mutatkozik, az egyházmegye jobbainál. Azonban a választásokat követő közebed után, az addig népes gyűlés csekély számú tagokra olvadt. A gondnoki karból hiányzókat, gróf Toldalagi Victort és Bothos Kálmánt, betegség tartotta távol.

Vitatkozás alá került a vasárnap teljes megünneplésének kérdése, melyet a vajai egyház terjesztett folyamódás-szerűleg a gyűlés elé. Köztudomású dolog, hogy falun a vasárnapokat is mezei dologra és kalákázásokra szokták fordítani. Így szentelik meg sok helyütt az Urnak napját. Gyakran történik, hogy a templomból kijövő áhitatos hivek kalákázókkal találkozhatnak, kik vállukon kapát, vagy kaszát emelve nem épen kenetes beszédekkel árulják el, hogy jól belekosztoltak a kaláka levébe. Ezen csakugyan segíteni kell. A gyűlés a maga hatalmához mérten intézkedett is e tárgyban, szoros köteleességgé tévén a lelkészeknek odahatni, hogy ezen elharapózott rossz szokásból kivetkőzzék a nép, erős támaszt reménylve a közigazgatási hatóság erélyes támogatásából.

Néhány felsőbb rendelet elolvasása után tárgyalatott a canonica-visitatióról szóló jelentés, mely az egyházmegye vagyoni állását elég kedvezőleg tüntette fel. Több papi és tanítói díjlevél módosítása iránt is intézkedés tétetett. A módosítások jobbadán fizetésemelés indokából történtek. Olvastatott az egyházmegyék kikerekítését tárgyzó terjedelmes javaslat, mely az eddigi 17 egyházmegyét 15-re kívánja reducálni. E javaslat szerint, mely bátor kézzel szab és toldoz, néhány egyházmegye jelentékeny területváltozást szenvedne. A directori számadásokat felülvizsgáló bizottság jelentéséből örömmel értettük ki, hogy az egyházmegyei közpénzek pontos kezelés alatt állanak. Részünkről csak annyit bátorkodunk figyelembe ajánlani, hogy az olvasó-egyleti díjak, évről-évre, saját rendeltetési céljokra használtassanak, mert szerény könyvtárunkra nagyon ráférne a gyarapítás. A mit az égető közszükség elykor elvon e pénzből, az idő múltán

is visszapótlendő. Továbbá elhatározta a gyűlés egy hektograph megszerzését a körlevelek és más hivatalos iratok gyors sokszorosítására. Határozatba ment az is, hogy ezután a canonica visitatio eredményét az illető jegyzők hirlapi uton hozzák nyilvánosságra. Ugy szintén arra is utasítva lett a gyűlés tollvivő jegyzője, hogy hivatalos tudósítást közöljön a gyűlés határozatairól valamelyik egyházi lapban.

Gyűlésezés közben a kobli özvegy-árvai gyámintézet is a szervezkedés első lépését megtette s a teljes megalakulásra és a pénztár állását kimerítőn tárgyzó jelentéstételre július hó első napja tüzetett ki. Addig is egy ideiglenes felügyelőbizottság vette kezébe az ügyek vezetését.

A két napig tartó gyűlést megelőző istenitiszteleten Benedek Dénes makfalvi ifju lelkész tartott emelkedett szellemű egyházi beszédet. Excelsior!

Marosvidéki.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLEJE.

A Prot. egyh. és isk. Lap 24. számában M. A. A felügyeleti jog ügyében kiadott pontozatokról szól.

Ha, mond a cikk, a fatalis pontozatokban nyilvánított miniszteri szándok sikerülne, törvényhozásunk szakítana az 1790/1. XXVI. tczben kijelölt s a népiskolai törvényben megvalósított irányával, mely szerint az oktatás minden fokozatában a törvény által határozandó meg s a kormány felügyelete csak e törvények végrehajtásának ellenőrzésére szorítkozik — nem pedig arra, ha vajjon iskolánk „az ő izlése szerint jók-e?”

Ez utról most a miniszter eltért s ennek okát fűrészendő, a cikkíró visszatekint a középtanodai oktatás törvényes szabályozásának eddigi fázisaira

Trefort miniszter 1872—75-ben külön javaslatokat terjesztett elő a felső- és a középtanodai oktatásról. A középtanodai a ház tanügyi bizottságában letárgyaltatott s tüzetesen átdolgoztatott, a tárgyalásban Tisza K. is részt vevő miniszterrel lételéig s Trefort is hozzájárulván a módosításokhoz. E munkát megjárta az osztályokat, a központi bizottságot s már csak a plenumban való tárgyalása volt hátra. Bár ekkor már vége felé járt az országgyűlés, de, ha a kormány igazán akarta volna, letárgyaltathatta volna az egészet, s bár Zsedényi hevesen ellenezte, de a párt nagy többsége helyeselte s a kath. püspöki kar is konferenciázott fölötte. Denique, az ügy elejtetett.

Az 1875—78. országgyűlés elő Trefort megint javaslatot készített, kevés változtatással az előbbi munkálattal, a tanügyi bizottság megállapítása szerint. Az egyik változtatás az volt, hogy az iskolákat „állami” és „nem állami” intézetekre osztá, ezekhez sorozván a kir. közalapokból fentartott intézeteket is, holott az alapok jogi természetű csak azután (s ezután) vala kitisztázandó s így előre nem lehetett kimondani, hogy ez u. n. kir. tanodák „nem államiak.” Ez értelemben Molnár Aladár föl is szólalt, módosítványt is nyújtott be, hogy a törvényben csak a statusquo nyerjen kifejezést. A bizottság többsége a M.

A. nézetét fogadta el, a miniszter azonban nem, hanem kérte a szavazás elhalasztását; még egyszer conferalt a tagokkal magánértekezleten, de ez heves vita után eredménytelenül oszlott szét s többé az egész országgyűlés alatt szó sem volt a javaslatról.

Ez az egyik oka, hogy miért irtózik a kormány a középtanodai javaslat parlamenti tárgyalásától. Ide járul a görög nyelv kérdése s néhány szak-kérdés, miuek következtében Trefort arra az axiomájára jutott, hogy az ügy fejlődésben levén, törvény által nem szabályozható.

Próbált ugyan rendeletekkel segíteni magát, de így törvényes joggyakorlatot sértve s különösen a reformátusokkal összeütközve, megszülte a mentő eszmét: „csináljunk törvényt csupán a kormány által gyakorlandó felügyeletről.” Így nem kell határozni a közalapok jogi természetéről, a görög nyelvről, a tulterhelésről, a realis és humanisticus irányokról, sat; a katholicusokkal nem jön collisioba s legfőlebb a gör. keletiekkel s különösen a protestansokkal lesz egy kis vesződség, de ezeket el lehet hallgattatni azzal, hogy „állam-ellenes tendenciák” ellen foly a harc s így senkisé fogja kérdeni, ha egyáltalán van-e szükség ily törvényre?

Tulfelől mennyit nyer a kormány hatalomban! Nem levén materialis törvény, a kormány csak arra fog felügyelni, ha megfelelnek-e iskoláink „az ő tetszésének, vagy a miniszter — néha igen is gyakran változtatott — rendeleteinek.”

Ezért veszélyes ránk nézve e törekvés, „mely kaput nyit iskoláink irányában az államkormány esetleg merőben önkényes eljárásának és indirecte rendelkezési jogot ad egyházaink irányában ott is, a hol arra a nemzeti s állami közérdek szempontjából sincs szükség.”

Mi protestansok tudjuk, hogy a középtanodai oktatást is emelni kell s így nem ellene, hanem mellette leszünk a fejlesztés munkájában. Nem félünk mi a felügyeletől sem, mert nálunk minden nyilvánosan megy. De joggal kívánjuk, hogy 1. a kormány az állam jogait minden irányban egyenlően érvényesítse; és 2. hogy kizárólag saját pénzünkből fentartott iskoláinkra ne nyerjen a kormány, egy csupán a felügyeletre felhatalmazó törvénnyel, tetszés szerinti eljárásra jogot.

Tessék tehát a tanrendszert megállapítani törvénnyel s ügyeljen arra föl, ha megtartjuk-e ezt a törvényt? Ez nem csak nekünk jogos követelésünk, hanem az állam érdeke is.

A Prot. Hetilap a vallásszabadság negyedik adtributumaként előadja az egyház szervezetének és kormányzásának legkisebb korlátozás nélkül való szabad gyakorlatát. It jogot nemcsak az evangeliomi keresztyének élvezték; nem csak a reformátorok vitatták, hanem még egy Stahl is elősmeri. S e jog gyakorlatával párhuzamosan fejtett az egyházi élet tisztasága is, mint a skót ref. egyház, vagy az amerikai presbyterianusok élete tanúsítja.

A katholikusok ellenkező jogelmélete a fényes hivatalok egész rangsorozatát teremtő meg, tetőpontján az „Isten helytartójával,” a pápával. A katholikus egyház az ó-szövetségi hierarchiát, a protestans pedig az új szövetségi demokrátiát valószínűsíti meg.

Ám a katolikusok is élnek a maguk alapelvei szerint a jogukkal s a protestánsok is a saját módjuk szerint — ebbe az állam csak tagadólag, azaz szükség esetén gátlólag szólhat bele. Ily értelemben azonban teljes vallásszabadság nálunk nincs. Mert bár autonómiánk nagy, de p. o. csak az erdélyrészek tarthatnak zsinatokat, míg ha a mostani egyesületi törekvések sikerülnek: az alkotandó törvényekhez felségi szentesítés lesz szükséges.

Ez anomalia — s pedig, ha jegyző- és törvénykönyveink fölterjesztetnek, azokból tudomást nyerhet a kormány tetteinkről s szükség esetén intézkedhetik óvólag. Politi-

kailag lehet helyes azoknak nézete, a kik a szerb és román egyházakra való tekintetből hajlandók a protestánsokra nézve is elfogadni az autonomia körébe éaló nálunk törvényes beleártódást, de a teljes vallás-szabadság szempontjából nem helyes az.

Az Egyh. és isk. Szemle 24-ik száma a 23. szol-tár fordítását közli Keresztes Józseftől, Böhvinger után paraphrasisát is adván, a boldogság és idvesség fogalmának fejtegetésével, e szép imadalnak.

A szám többi tartalmát könyvismertetés, külföld, vidék, ig. tanácsai tudósítás és vegyesek teszik ki.

AZ „ERD. PROT. KÖZLÖNY” TÁRCZÁJA.

Az ifjúkorból.

(Seemann.)

Mi szép volt kedves, mégis mi szép,
Midőn mindketten kisedek valánk!
Vajh' jönne vissza, egyszer vissza még
Az ifjúkor s mosolygna újra ránk.
Midőn kebleink áttatástól menten
Tiszták valának földi szennnytől, portól;
E földi kincsre, mulandó gyönyörre
A zsengekorban oh, ugyan ki gondol?
Játszin futkosva' a part körül,
Szédők a tarka gyöngyeket;
Alatt a föld, az ég fölül
S csak én, csak én voltam veled.
Atyánk, ő künn a tengeren
Hömpölygeté a kis ladik;
Mig jó anyánk szép csendesen
Javitgatá hálójait.

Emlékszel-e, mily csendes-tisztán
Rezgett a víz az alkonyatban?
Az esti fénytől lángot szítván
Mi szép, mi szűzi kéj volt abban!
S hogy estve lőn — a sajka rengett,
Halászkok jöttek örömdalolva,
Megtörve gyengén a néma csendet
S reá az eszhangosa csengett,
Egy édesbús öszszhangba folyva.
— Emlékszel-e, a kis vadonban —
Mit dúsan nőtt be káka, nád —
Kerestelek soká, azonban
Schogysem lelhettem reád;
Futottam érte szomjan, éhen,
A kintől égve homlokom;
S te — szenderegtél, alvól mélyen,
A réti csermely közelében
Nyugodva üdezöld mohon.

És most, midőn hanyatlik éltém
És a nap is pihenni vágy,

Elhunyt multam kétes kódében

Egy-egy sugárka villan át.

Bár nyugodt lelkünk most is, bú nem költi

Se csüggedés nem szegte szárnyát,

Mégis szívom gyakorta fölsir,

Mert sejtí, érzi: nincsen föld'ir

Mi visszahozza ifjú álmát.

m + f.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879. június 21.

— A közvizsgálatok napjait éljük. Kolozsvári főtanodánk torna-, zene- és ének-próbáit e hó 12-dikén s illetőleg 15-én szép sikerrel bemutattván, érdemleges vizsgálatait tegnap kezdé meg s folytatja f. h. 28-dikáig, a midőn délután 3 órakor az iskolai év ünnepélyesen berekesztetik. Sz.-udvarhelyi tanodánk, mint a hozzánk beküldött sorozatból látjuk, ez évben kivételesen, júliusban, 1-sejétől 12-dikéig, tartja meg vizsgálatait. időközben hosszabb ideig kénytelen levén a tanítást, járványos betegség okán, félbeszakítani.

— Az »Ellenőr« két cikkben referál a jun. 5-diki enquete-ről, helyreigazítván a lapok idevonatkozólag közzétett téves adatait s egy tételét a »Prot. egyh. és isk. Lap.« ama tudósításának is, mely mai számunkban foglaltatik. A nyilván félhivatalos közlemény előbb igazolni akarja a miniszter kezdeményét, melylyel a suprema inspectiot szabályozni kívánja, feltüntetvén a nagy különbséget, mely van a régebben majdnem egészen elzárkózott s a ma minden más felekezeti és állami tanintézetekkel élénk csereviszonyban levő protestáns tanintézetek között. Ezért s némely felekezeti tanoda államellenes törekvéseért vált szükségessé a cikk szerint a törvényhozási intézkedés. Állítja, továbbá, hogy a materialis törvény nem megalkotható, mert a felekezeti intézetek egy része nem felelhetne meg a törvényben szükségkép kifejtendő magas igényeknek (ugyanaz mondatott a népiskolai törvény megalkotásakor); mert Zsedényi a korábbi középtanodai törvényjavaslatot »halálcsepárnak« nevezte tanodáinkra nézve (vajon a Pontozatokat minek nevezné?); mert a kormány maga sincs tisztában a human- és real-irány kérdéseivel (elég baj!) s mert a tanulmányi alaphól főtartott tanodák jellege még nincs megállapítva (hát ezeket külön cikkelybe kell foglalni, mint Molnár Aladár javasolta). Elbeszélvén aztán az enquete ismeretes előzményeit, röviden vázolja b. Vay beszédét (tagadván, hogy azokat

a »kemény beszédek« mondta volna, melyeket a Prot. Lap szájába ad), a Tisza Kálmán, főgondnokét, ki szükségnek tartja a törvényt, a Török Pálét, kit megróv magartartásáért s a sorok közt arról vádol, hogy más kormányokkal szemben nem volt ily bátor opponens (idéve Tisza K. egy éles mondását Törökre, ez enqueten, mely így hangzott: »Meghunyaszkodni, ha nehéz idők vannak; s recriminalni, ha elmúlt a baj — ehhez értenek némely emberek . . .«) s még néhány szónokét, köztök Szeberényiét és Péchy Tamását, kikről azt referálja, hogy készeknek nyilatkoztak a Pontozatok érdemleges tárgyalásába kezdeni. A miniszter, aztán, látva a többség vonakodását, fölcsatlotta az értekezletet s a cikkiró szerint már most saját belátása szerint terjeszti majd tjavaslatát a törvényhozás elé »az állam érdekében s a felekezetek törvényes jogainak csorbitása nélkül« — (hát a közjóval nem ellenkező »megnyugvás« nem volna-e szintén figyelembe veendő?) most már csak is a kérvényezés menedéke állván az egyházkerületek rendelkezésére. A törvény, különben, mint a beavatott cikkiró mondja, nem felekezeti, hanem »az állam közvetlen vezetése alatt nem álló« iskolákról fog szólni. — Ez főbbvonásokban a két cikk tartalma, melyek argumentatioja, a materialis törvény meg nem alkotható volta mellett, fájdalom nem meggyőző s így, a mennyire védni akarja a miniszter eljárását, ép oly kevésbé bizonyítja be, hogy a kormány nem tévedt zsák-utczába.

— **Történelmi forgács.** Lapunk egyik barátja a következő érdekes adatot jegyzi ki az 1747. évi főconsistorialis jkv. 259. lapjáról: »Tiszt. Püspök Uram proponálja: Értette, hogy némelyek kérdésbe tették, quo jure birják s püspökök a Boros Boczárdi portiot? Declarállja azért, hogy Gillányi Gergelyné, Apaffy Anna Asszony, nem akarván az Ura Testamentumát tellesíteni, sokat munkálodtak a néhai öreg Teleki Mihály Ur és Toffeus püspök ezen dologban; mely fáradságukért ennek és successorinak a Boros Boczárdi portiot, amannak pedig kolozsvári Farkas-utczai Házát, in recognitionem fatigiorum jure perpetuo adták az ecclesiák. A Tővárvideki falukból pedig többre menvén annuatim száz forintnál a Proventus, az Gralis. Synodusok alkalmatosságával szokott a szegény papok és mesterek között subdividaltatni « Azt hisszük rajtunk kívül még sokan vannak az egyházkeletben, kik e sorokból tudják meg a b.-boczárdi püspöki jószág keletkezését történetét. A farkas-utczai itt említett ház szintén ma is a Teleki-család birtokában van s jelenleg a kir. bányai igazgatóság van benne elhelyezve.

— **Kerekes József tanfelügyelő pályázatát** hirdet a szilágy-csehi községi iskola egy fi- és egy nő-tanítói állomására. Mindenik tanító fizetése: kézpénzben 300 frt az iskolapénztárából; szállás természetben vagy e helyett 60 frt lakbér, két öl tűzifa s végre minden ismétlő-iskolástól évi 50 krnyi tandíj. Az állomásra csakis képezdei tanfolyamot végzett és tanítói oklevéllel bíró tanító, illetőleg tanítónő fog megválasztatni. A megválasztandó tanító, illetőleg tanítónő, állomását folyó évi szeptember hó 1-én multhatatlanul elfoglalni köteles. A pályázni kívánók a szilágy-csehi közs. iskolaszékhez czimzendő folyamodványokat keresztlevéllal, tanképesítő okmányokkal s szolgálati bizonyítvánnyal felszerelve, folyó évi július hó 23-ig bezárólag, küldjék Kerekes József tanfelügyelőhöz, Zilahra.

— **Az iskolai takarékpénztárak ügyében** az egyetemes tanító gyűlés végrehajtó bizottsága elfogadta Weisz B. J. urnak, az ügy lelkes szószólójának, egy indítványát, mely szóról szóra így hangzott: »Ohajtván ama tagjait a tantesületnek, a kik életbe léptették és kezelik iskoláikban a takarékpénztárt, némiképen fáradozásukért — ha nagyon szorélyen is — megjutalmazni — de úgy állami, mint fővá-

rosi pénzviszonyaink mellett lehetetlen levén mindegyik tagot jutalmazni, sors húzás által gondoltam azt pótolni. T. i. tegyük fel, hogy ez idén talán 120 tanító és (tanítónő), kezelte az iskolai takarékpénztárt. Betennünk tehát 120 nevet egy urnába s kihuznánk abból mintegy 6—10 nevet, melyekre esnék nyeresmény képen 5, 6, 10 arany, mennyi éppen rendelkezésünkre van. Már 50 aranyom volna. T. i. 5—5 aranyat ígért Détsi Albert és Reöck Szilárd, 10—10 aranyat Gschwindt Mihály és Gömöry Jenő, 20-al pedig magam járulok hozzá. Még fogok és reményelem, hogy kapok is. Tehát: mennél több aranyra tehetek szert, annál több nyeresményt lehet osztani. És a mint többen nyilatkoznak; némely szegény tanítónak jól esnék majd az 5—10 arany“. Az indítványt az ülés elfogadta s a végrehajtás eszközlése végett egy bizottságot küldött ki, mely áll az egyetemes tanfelügyelőből, az indítványozókból, és Tóth József pestmegyei tanfelügyelőből, mint elnökből. Üdvözljük az érdekes férfit, ki oly elismerésre méltó kitartással buzog ez eszme mellett, melyben sokan anyagi felvirágzásunk egyik fontos eszközt látjuk.

— **Czelder M. Figyelő-je** befejezte első félévi pályáját s újabb előfizetésre szólítja föl olvasóit. Mi nem vagyunk ugyan hivei annak az iránynak, melyet e folyóirat követ, alkalmoszerűleg azonban mégis ajánljuk, mert minél több közlőny áll egyházi ügyeink megvitatásának rendelkezésére, annál nagyobb lesz a siker, mely az irodalmi működés nyomán támad. A 12 havi füzetből álló folyóirat előfizetési ára egész évre 4, félévre 2 forint, az összegek Felsőbányára a szerkesztőhöz levén küldendők.

— **Üdvöztők felekezete.** Ily czímet visel egy Anglia északi részein újabban megindult vallásos irányu mozgalom, mely a népesség legaljasabb sőpredékében hódít. Az egész egy cirkusbeli trupp jellegét hordja magán; piros zászlóikon egy lángoló napot és egy csillagot hordoznak, ily fölirattal: „vér és tűz!“ Szertartásuk a következő. Előlép egy hegedűs, ki zenével kíséri a lányok és legények tánczeit, ezek pedig összefont kezekkel mozognak előre s hátra, dalolnak, kiabálnak, topognak, forgatják zsebkendőiket s kurtantgatják, hogy: „Áldott legyen az Ur!“ vagy „Amen!“ Van „hallelujah-hegedűsök“, vannak „hallelujah-leányok“ és mindenik közül kiválik az ugynevezett „térítő-óriás“, ki 462 angol fontot nyom. Érdekes példány még köztük: az „egy szemű kapitány“, a „megtérített kéményseprő“ és „Hallelujah-Jankó“. Valódi rablóbanda típusok, kik így vélik összeköthetni a vasárnapi mulatságot a vallásos istenitisztelettel.

— **Megjelentek a „Nemzeti könyvtár“** 22. 23. 24-ik füzetei. Vitkovics és Kármán műveivel az utóbbiak, Kazinczi „Pályám emlékezeté“-nek utolsó részével az első. Emeli ez utóbbi mű értékét a hozzá készített névmutató, melyben azon nevezetesebb emberek nevei vannak, kikre e műben vonatkozás van, azon lap számával, melyen említve vannak. Ha tehát valaki meg akarja tudni, hogy eme, vagy ama nevezetesebb férfiú mily befolyással volt Kazinczi életére, vagy tán éppen rövid jellemzését kívánja annak, ugy e névmutató segítségével könnyen eléri czélját, a mi különben, e névmutató hiában sok fáradságba kerülne. — Egy ily füzet ára 30 kr.

— **A Keresztény Magvető** idei harmadik füzeté igen érdekes tartalommal megjelent, részletesebb ismertetését azonban kénytelenek vagyunk, térszűke okán, lapunk következő számára halasztani.

A szerkesztő postája.

Nt. Vályi Pál ur Önvédelme, térszűke okán, csak jövő számunkban láthat napvilágot.

Radegundba. Hát végkép berekedtünk?!

Tiszt. János Albert ur érdekes tudósítását oly későn kaptuk, hogy közlését csak jövő számunkban kezdhethjük meg.

Megjelenik
minden vasárnap.

Szerkesztési és kiadói szállás:

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi és anyagi
ügyeit illető minden küldem-
mények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Hirdetési díjak:

Kétszer hasábozott garmond
sor vagy annak tere 5 kr.
Bélyegdíj minden beiktatás
után 30 kr.

Nagyobb és többször megje-
lenő hirdetéseknek külön ked-
vezményt nyújt a kiadóhivatal

Felfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ TULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: Reklam és vezérczikk. — Dante. — Az áll.
igazgató-tanács r. gyűléséből. r. t. — A tanügyi előadó jelentésé-
ből s az igazg. tanács intézkedései tanodáinkat illetőleg. (Vége.) —
Vidéki élet: Önvédelem. A v.-Lunyadi ev. ref. egyházmegyéből. —
Irodalmi szemle. — Egyházi lapok szemléje. — Külföldiek.

Reklam és vezérczikk.

II.

Az egyházi élet viszonyainak szabályozására vo-
natkozó, bárkitől származó véleményeket és javasla-
tokat, vagyis a törvény szavaival élve: az ecclesiáknak
épületére nézendő tetszéseket és opiniokat, a „közön-
séges egyházi gyűlekezethez” kellett, nem pedig a
fejedelemnek és a fejedelmi tanácsuraknak „*censurája*
alá submittalni” még pedig úgy, hogy „*in minori-*
bus” és az egyházi rendet illető dolgokban, az egy-
házi rendek önmaguk kizárólagosan határozhattak és
szabályokat (constitutiókat) alkothattak. Csak a na-
gyobb fontosságú ügyeket volt szükséges a *vallásun-*
kon levő külső fő és utánna levő magistratusokkal
s pátronusokkal közölni, (communicálván) hogy „*kö-*
zönséges megegyezett végzésből” történhessék az egy-
ház kormányzatában és az egyházi szertartásokban
bármely „*reformatio avagy variatio.*”

Az egyházi törvényhozásnak és az egyházi kor-
mányzatnak hatalmát ezen alaptörvényünk kétségtel-
lenül, az egyházi „közönséges gyűléseknek” kezébe
helyezte. A fejedelmi korszakban ezen közönséges
gyűléseknek, az egyházi rendhez tartozók mellett,
de nem felette, a fejedelem, mint az egyháznak leg-
kitünőbb tagja, s bőkezűen osztogatott javadalmozásai
alapján első pátronusa és főgondnoka, valamint a
fejedelmi tanácsurak, s utánna való magistratusok és
pátronusok, mint világiak, tagjai voltak ugyan; *de*
csak mint reformátusok; vagyis a törvény szavaival
élve: *mint vallásunkon levők.*

Sajnos, hogy K. A. ur nem reflectált Erdély
régí alkotmányára és az ennek alapjául szolgáló tör-
vényekre; mert ez utóbbiak között nem csak, hogy
olyanokra nem akadt volna, a melyekkel a fejedel-
meknek, *mint olyanoknak* egyházunkkal szemben az
általa vitatott jogait igazolhatta volna; hanem ellen-
kezőleg az AC. és CC.-ban beiktatva levő mindenik
fejedelmi conditionak megtalálta volna azon pontját,
a mely a törvényesen recipiált egyházaknak régi jogait
és szabadságait az előző fejedelmek példájára sér-
tetlenül tiszteletben tartani parancsolja.

Azonban úgy látszik, hogy K. A. ur szerint egy-
házunk „*belső önállóságát*” e korszak alatt is csak
akkor tartotta volna fenn; ha sem a reformatus feje-
delem, sem tanácsának reformatus tagjai, sem a
felsőbb, vagy alsóbb magistraturával bíró tagok az
egyházi élet vezetésére semmi beleszólás jogával nem
bírhattak volna. Ez még mai napság sem állhatna
meg. Hát még a megelőző századok culturalis viszo-
nyai között és állapotában, „mikor a papokon és
professorokon kívül, a politikai jogosultságnak kizá-
rólag a nemességhez kötöttsége mellett, majd minden
miveltebb tagja egyházunknak most állami, majd tör-
vényhatósági alsóbb vagy felsőbb magistraturát is
viselt. Ezeknek elrekesztése az egyház ügyeibe való
befolyástól eredményében a hangoztatott „közönséges
gyűléseknek” a *papok rendi gyűlésévé való* válto-
zását vonta volna maga után; még pedig, úgy a
protestantismusnak ellenére, mint bizonyára az egy-
ház és ügyei vezetésének megmérhetlen hátrányára.

Ugy de, K. A. ur állítása szerint a fejedelmek-
nek ref. egyházi törvényhozásunk irányában „*felsőgi*
vagy reformatioi igényük és joguk” lett volna, a
mint ezt a „Szemle” közleményéből tett kivonatunk
2-ik pontja alatt már fönnebb jeleztük.

Megfoghatatlan volna előttünk, hogy mi lehet
ezen ferde állításnak alapja, miután az AC. idézett

szavai szerint, úgy a „variatio“, mint a „reformatio“ a gyűlésen és csak a közönségesen létrejött megegyezésből történhetett, ha ő maga nem utalna a Gelei Katona-féle canonok, állítólagos fejedelmi, megerősítésének tényére és az AC. és CC.-ban foglalt, országos, de az egyházakra vonatkozó törvényekre.

Nem egyedül K. A. ur az, a ki a most nevezett canonok fejedelmi megerősítését vitatja s ebből himet varrva, egyházi törvényhozásunk függetlenségét kétségbe vonva: annak a törvényekben kifejezett akarata érvényesítése feltételül, a fejedelmi megerősítést állítja szükségesnek. Éppen azért lássuk közelebbről Gelei-nek a canonokhoz írt előszavából azt a részt, a melyben ő mint szerkesztője a Canonoknak, a fejedelmi beleegyezésről teszen említést; s azután fordítsuk tekintetünket az AC. és CC. azon lapjaira, a melyek az egyházakat érdeklő törvényeket tüntetik szemünk elébe.

* * *

Gelei Katona István erd. püspök, annak előbo-csátása után, hogy az I. Rákóczi György fejedelem által Szathmár Németibe összehívott (1646.) nationalis Synodus, úgy az erdélyi, mint a Tiszán innen és túllevő ref. egyházakra kötelező közönséges canonoknak összeírását határozta el és bizta rá, magára a 100 canouból álló gyűjteményre a következőket mondja el előszavában

„*Et primo quidem nutu, ac auctoritate Cel-sissimi Principis praememorati, nunquam satis laudati, Claudiopoli, anno 1647 in frequentissima omnium fere Nostratum, qua Politicorum, qua Ecclesiasticorum Ungariensium Cis et Ultra Tiscanorum ac Transilvaniensium panegyri:*“

„*Secundo vero hic Albae Juliae, anno superiore, 1648 sub finem publicorum Regni Comitiorum, ubi et quando a potioribus Religionis Nostrae Magnatibus denuo iidem reversi, ac difficultates Claudiopoli in suspenso relictas, maturiori iudicio, ac consilio, Pietissimo quoque, ac Prudentissimo Principe personaliter praesente, discussas, ac complanatas sunt, expunctis expungendis additis, addendis, mutatisque mutandis:*“

„*Tertio demum hoc eodem anno 1649. et loco praefato Albae nimirum ex superabundanti Cel-sissimo Principi moderno ejusdem nominis, et numinis, patriae virtutis ac dignitatis genuino, legitimoque successori Domino Nostro Clementissimo exhibiti, ac ab eo, cum adjunctis Nonnullis ejus*

Consiliariis, ab omnibus iis, quae obrectatorum calumniis obnoxia videbantur, repurgati sunt.“

„*Quarto denique requid omnino desiderari posse videntur, nunc recenter in Synodo nostra generali Marusvásárhelyini ad 12. Junii congregata, praesentibus, ac audientibus etiam iis, qui dissentire in quibusdam putabantur, clare et distincte praelecti ac iterato concordantibus omnium Ecclesiasticorum sententiis, nemine eorum contradicente, approbati ac acceptati sunt.*“

„*Quod igitur jam superest, Celsitudine sua Principali clementer annuente, summi omnium nostrorum votis, quod foelix faustum sit, typis describuntur ac publicantur.*“

Kérdjük már most, hogy minő iudicium az, a mely az itt szóról-szóra idézett szavakból akár grammatikai, akár logikai magyarázat útján a fejedelmi megerősítés jogát és e jognak gyakorlása tényét egyházunkkal szemben állítani merészli és abból consequentiát vonni elég lelkiismeretlen? Mely szavak igazolják a kérdéses canonok fejedelmi megerősítésének alakját (formula approbationis)?

Meggyőződésünk teljes erejével szólhatunk, hogy ezek sehol sincsenek.

Állítjuk pedig ezt, 1-ször, azért; mert maga az elbeszélő Gelei Katona is, a fejedelmet, *nem mint olyat*, és a megerősítés felségjogával a Synodus felett állót: hanem mint egyházunknak a potior Magnások mellett említett egyik pietissimus és prudentissimus, a tanácskozásokban személyesen résztvevő tagját említi föl.

Állítjuk 2-or azért, mert a kérdéses gyűjteménynek a fejedelemmel való közlése (exhibiti) is nem a hozzá való fölterjesztés, hanem a fejedelem-változás miatt; tehát nem a tanácskozásban részt vett s a szerkesztett gyűjteménnyel már ismerős I. Rákóczi, hanem trónutóda II. Rákóczi Györggyel történt.

Állítjuk 3-or azért, mert a gyűjtemény II. Rákóczi és némely tanácsosainak „*repurgatio*“-ja után, lett újból a marosvásárhelyi gen. Synodus elébe terjesztve, és nem megfordítva a Synodusnak végre létrejött egyh. megállapodása *utólag repurgálva*.

Állítjuk 4-er azért, mert a gyűjteménynek *elfogadása és megerősítése* (approbati ac acceptati) egyenesen és határozottan a m.-vásárhelyi gen. Synodusnak és nem a fejedelemnek van tulajdonítva; a mely gyűlés, hogy az érvényesség tekintetében *véglegesen*

döntött legyen, azt grammaticai magyarázat szerint *Gelei Katona* elbeszélésének interpunctatioja is tanusítja, a ki a „Primo“, „Secundo“, „Tertio“ alatt elmondottak után a mig kettős pontot használ; a „Quarto“ alatt közlöttek végére a hangsúlyozott „*acceptati ac approbati*“ után, pontot alkalmaz.

Állítjuk 5-ör logikai következtetéssel, azon föltevésnek lehetetlenségéből, hogy felségi jogainak tudatában, ugyanazon II. Rákóczi György fejedelem, ha őt az egyházi törvények megerősítési joga megillette volna; 1653-ban fenntartás nélkül megerősíthette volna az AC-kat, és abban az I. R. I. Tit. 3-ik articulusat, a mely az egyháznak törvényhozási és kormányzási jogát biztosítja.

Állítjuk 6-ör azért, mert az idézet utolsó pontjában olvasható „*principali annuente*“ kifejezése *Gelei Katonának*, közjogi értelemben soha és senki előtt, megerősítést = *approbatiot* nem jelenthet, hanem csak helyeslést s helyeslő beleegyezést; a mely különben is nem az összegyűjtött canonok érvényességére, hanem azoknak „*quod felix faustum sit*“ kinyomatására és közzétételére (*publicatio*) vonatkozik.

Végül állítjuk azért, mert tudjuk és ismerjük a fejedelmi megerősítésnek szokott és lényegében kivétel nélkül megtartani kötelezett formuláját: „*Nos N. N. Dei gratia Princeps Transilvaniae idem et omnia in eo contenta admittere et approbare . pro legibus valiturum auctoritate Nostra Principali roborare et Confirmare dignaremur*“ etc. a mint ezt minden régi törvényeink példányain és fejedelmileg megerősített régi okleveleinken bárki olvashatja.

Ezen megerősítési záradékot hiába keresnők a *Gelei Katona* canonok gyűjteményén. Alaptalan dolgot állít és egyházunk alkotmányának egyik sarkpontját támadja az, a ki mindezek dacára egyházunkban a törvényhozás körül fejedelmi felségi vagy reformatioi jogot vindikál.

Dante.

II.

Mi volt Dante célja nagy költeményével? E tekintetben eltérnek a nézetek. Mindenesetre, hosszas száműzetésének unalma szükségessé tett rá nézve valamely maradóbb irányúnak ígérkező működést. Talán sejtette, hogy Olaszország folytonos belviszályai nem csupa muló felhők voltak ezuttal a fenyegető láthatáron, s éppen ezért politikai célzatoktól sem lehet egészen érintetlennek tartani; nagy

és nevetséges ráfogás volna azonban úgy tüntetni föl, mint a kinek csupán az lebegett szemei előtt, hogy pártboszúból barátjait a ghibellineket a paradicsomban, ellenségeit a guelfeket pedig a kárhozatban mutassa föl. Tény, hogy egy látomása, melyben a meny, a kárhozat és a tisztító tűz jelent meg előtte, nem volt befolyás nélkül kedélye hangulatára, lelket megneemesítette és fölemelte. Daczára ennek, vagy meglehet, éppen ezért, nincs igazuk azoknak, kik a *Divina Commoediának* lényegesen allegoricus értelmet tulajdonítanak. Elősmérhetjük, Dante legnagyobb magyarázójával Carlyle-lal, hogy e mű az egész keresztyénséget jelképezi; jelképezi, de teljesen öntudatlanul. Maga Dante előtt nem emblema, de meggyőző erejű tények állanak s ebben áll költészetének életvarázsa. Ő is csak annyiban *symbolicus*, a mennyiben Shaksperé, Rafael és Beethoven, s a mennyiben minden művészet egy magasb rendű elméleti vonatkozás élő kifejezésekképen tekinthető. Más kérdés aztán, hogy költői nyelvezete mily mértékben veszi magába a képleges elemeket, s ebben Dante sajátos középkorias zamatot bír adni irányának, mikor már költeménye elején Italia letiport helyzetét egy sűrű, homályos erdő képében élénkíti meg, melyből a mint üdőbb, tisztultabb légkörbe igyekeznék kijutni, visszahuzatik a Nagyravágyás Oroszlánya (*Franciaország*), a Gyönyör Párducza (*Florenz*) s a Sovárság Farkasa (a pápa) által. Csak a bölcslem, melynek emberi ágát Virgil, isteni ágát a szent Beatrice képviseli, képes kiszabadítani őt, és benne a megszemélyesített Italiát is a „rabszolgaság mocsarából.“

A „*Divina Comoedia*“ cselekvénye 1300-ban nagypénteken indul meg, s husvét utáni első vasárnap fejeződik be, azaz, a látomás tíz napig tart. Az 1300 évszámot Dante e megnyitó sorokban adja meg:

„Az ember-élet útjának felén.“

Tudniillik 1265-ben születvén, a szentírásban megadott *canonicus* életkor, hetven év felét, a harminczötvet ekkor tölthette be, bár a második fele betöltésében 1321-ben közbejött halála meggátolta. Első körülmény, mi a költemény belső szerkezetében szemünkbe ötlük, a hármas szám uralkodó *symbolicája*; vonatkozással egyrészt, meglehet, a szentháromságra, de másrészt kétségkívül *Beatricera* is, mivel Dante titokteljes kapcsolatba hozza a hármas számot s annak négyzetét a kilenczet, mint ez a „*Vita Nuova*“-ból kitűnik. Itt ugyanis egészen jellemző középkorias eszmemennel hozza fel, hogy mindketten kilencz évesek voltak, midőn először találkoztak, kilencz napig volt ő (Dante) betege a rávaló emlékezésnek; ezerkétszáz kilenczven, kilenczedik havának kilenczedik napján halt meg Beatrice, stb. Ehhez képest van az „*Isteni színjáték*“ is hármas rímekben írva, három részre felosztva (pokol, tisztító-tűz, paradicsom), minden részben harminczhárom énekkel, ide nem számítva a pokol bevezető énekét. Az egész költemény 100 énekből áll, száz lévén a tökéletes szám. A pokol három köre, melyek mindenike több alkört foglal magában, a mértéktelenek, gonoszok és „esztelen állatiságuk“ vagy szellemi és erkölcsi érzék nélkül valók számára van fentart-

va, ez utóbbiakhoz számítva a hamisítók, és a mi legkülönösebb, az árulók minden fajtáját is, kik a pokol legfenekeire vannak vetve. A tisztító-tűz fel van osztva a kapun kívüli tájakra, a IX-dik énekig, s a tisztító-tűz hét körére a XXVIII-dik énekig, beleszámítva a földi paradicsomot is. A paradicsom már nincs ily világosan felosztva, csak az első kilencz és utolsó tizenegy ének különböztethető élesen el a közbeeső részletektől. Azonban, ha még további részletekig terjesztenők ki figyelmünket, e szám-mysticismusnak újabb elemeit fedezhetnők fel a középkor szelleméhez képest.

Szerkezetileg érdekes a pokol területének Dante által finom architectonicai érzékkel eszközölt berendezése is; nála ez nem beláthatatlan pusztaság mint Miltonnál, de gondosan kidolgozott tervrajz. Mig Milton abban igyekezik, hogy a poklot határozatlanná tegye, addig Dante a legapróbb részletekig pontosan meghatározni akarja. Körzőjével osztályoz, fölvételt tesz és megállapít minden irányt, sáncokat és töltéseket rendez be, helyes mértani arányban a középponttól, melyeket sziklahidak kötnek össze. A töltések mögött pedig két hatalmas vár van; egyik, mint Ecbatana hét fallal kerítve s egy folyam által fogatva be; itt laknak az ókor pogány bölcsei és költői; a másik Dis városa, izzó vas-falakkal, mély árkokkal körve, s «bánatos lakókkal» telve. Dante vezetője alvilági útjában Virgil, kit az üdvözült Beatrice küld hozzá s ki utja számtalan nehézségeiben segíti. Épen a föld középpontjában, körben kanyarodva le, lakozik a jéggel körülvett háromfejű Lucifer, hatalmas hat szárnyával körülfogva a pokolnak mind a kilencz körét. Keskeny hasadékon át, mely a föld középpontjától az ellenkező földfelületig terjed, mint a hol leszállottak, jutnak ki végre az antipodokhoz!

Teljesb, kimerítő vázlatát adni Dante költeményének lehetetlen dolog. Ama tömör festés, melyhez képest gyakran pár sor végezi a legszebb részleteket, s egyetlen jelző egész életet tétőz be, vissza sem adható, annál kevésbbé szoihiható összéb. Maga a költő, a veronai nemes, Can Grande della Scalahoz írt latin előbeszédében olyképen adja meg művéhez a kulcsot, mint a melynek tárgya valójában maga az ember, benső lényében, a szabad akaratát gyakorló ember, ki harc és tespedés közt választ s maga idézi elő végzetes választása következményeit. Mily rövid e választás s mégis mily végtelen, mutatják az örökös jégbe borított háromfejű szörny leírásával kapcsolatos gyötrelmei az elkárhozottaknak, melyeknek borzalmas festése mégis nem annyira physikailag ráz meg, mint inkább erkölcsileg hat be lelkiületünkre — inkább a bűn riaszt vissza, mint a büntetés; a felfogás és kifejezés eme mesteri volta Dante nagyságát egész fényében leplezi le előttünk.

A büntetés alakja megfelel a bűn lényegének. Kik itt e földön a hatalmasok előtt főregként csúsztak-másztak, örök piszokra vannak vetve az alvilágban. Bertram, ki II. Henrik angol királyt ármányos uton választotta el fiaitól, azzal bünhődik, hogy feje szünetlenül újra vágatik el törzsétől, mi helyt sebe hegedni kezd. Igaz, hogy e kapcsolat tulajdonképen egyoldalú átvitele az erkölcsi rosznak a testi roszra de mélyen a hagyományban gyökerezik, s Dantét nem csalta meg opicai érzéke, hogy azt követte.

Legalkalmasabb részlet, kihívni az értelmezők seregének vitáit, ama csodálatos gondolat, mely a pokol kapujának feliratában ötlik szemünkbe. Nem a gyakran idézett: «Lasciate ogni speranza voi ch'intrate». (Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel), hanem az ezt megelőző sokkal érdekesebb következő szavak:

„Nagy alkotóm igazságból teremt,
Boltom isten hatalma emelé fel,
Fő-bölcsesége és örök szerelme.“

(Szász K. ford.)

Hogyan? — fogják kérdeni; hisz ez paradoxon! Mikiép lehessen maga a kárhozat az isteni szeretet kifolyása! Dante pokla örök, örök a bűn, örök a büntetés. De épen ez eszme fedi föl a lappangó nagy moralistát, s mutat vissza Dante szigoruan szerzetesies erkölcsi érzületére, mely a középkor katolikus dogmáiból szív tápot magának. Századunk human gondolkozása talán kárhoztatón dobna el e tételt magától; ott, a hol van azonban, ama keretben, melybe Dante foglalta, nem kevésbé jellemzetes, mint korszerűen zamatos.

Virgilt, Homert, Horáczt, Lucanust és Ovidiust a pokol első, gyötrelmekből nem látogatott udvarában csoportosulva találja Dante. Bűnök csak az, hogy nincsenek megkeresztelve s ezért büntetésök is csak reményvesztettség. Dante ép oly tisztelettel beszél velök, mint a bölcsek fejével, Plato és Sokratessal s a nagy epikusok eme fényes és megtisztelő társaságában büszkén érzi, nevezi magát hatodik, kiegészítő tagnak. Virgilhez intézett azon kérdésére azonban, hogy ily nagy szellemek miért nem üdvözülhettek — nem nyer feleletet.

Paolo és Francesca da Rimini, a bűnös lángjok által örök kárhozatot szenvedő szerelmesek történetére, a szerelmi tragoediák eme legszomorubbikára vonatkozólag, föltéve, hogy az az olvasó előtt már ösmeretes, meg kell jegyeznünk, hogy mintán Dante Francesca atyjának barátja volt, s magát Francescát, mint gyermeket, nem egyszer ringatta karjai közt, tehát egyáltalában nem lehet alapja azon elterjedt véleménynek, hogy itt személyes bosszu játszik közre a compositióban. E két szerencsétlen elveszettnek egymást összekötő szerelme oly nagy volt, hogy még a pokol sem választhatta el őket, hanem örökre együtt bolyonganak a füstös légben csak azért állapodva meg egy-egy pillanatra, hogy régi barátaiknak újra el-meg-elmondhassák szomorú vallomásaikat. A mi e rövid, alig ötven sorból álló epizódot oly hirhetté tette, az ama rendkívüli erő, melylyel egy ily véghetetlen szerelemnek, mely a menyország diszére válhatott volna, s a kárhozat emésztő átkává lön, minden mozzanata és szenvedélye festve van.

Éles betekintést nyújthat még Dante erkölcsi érzékére Guido da Montefeltro magasztalt epizodja. Guido oly bűnért szenved, mely alól a pápától feloldozást nyert. Hasonló részletek, melyekben Dante a pápai hatalommal szemben látszik ellenséges állást elfoglalni, könnyen nyújthattak és nyújtottak is okot olyforma következtetésre, mintha Danteban a reformatio elősugara öltött volna testet; ne feledjük azonban az igazság érdekében, hogy ha Dante kárhoztatólag emeli

is föl néha szavát az egyházfő világi tulkapásai ellen, de tiltakozásai mindig csak Olaszország államisága és politiaai helyzete, nem pedig általa többé-kevésbbé szükségszerűnek látott egyházi vagy vallási ujitások javára történnek. Hisz már magának a pokolnak meztelen, érzékies felfogása is, hol nincs szín, nincs fény, nincsenek virágok és csillagok, kizárja a rationalismusnak még csak gyanuját is Dante hitnézetében. A csillagok, az emberi reménykedés ez örök emblema, mysticus magaslatra vannak emelve Dante költeményében, a mennyiben annak mindhárom részéhez befejezésül szolgálnak. Kijutva az alvilágból, szintugy magunk is érezzük e végszavak üde érzékeltetőségét:

„ Elöl ő, én nyomába hágyva
S a sok szépségből, mit az égbolt hordoz
Láték egynémit egy kis karikába,
Miglen kiértünk újr' a csillagokhoz.“
(Szász K. ford.)

s a «Tisztító tűz» végén nem különben:

„Tisztán, méltón fölzállni csillagokhoz.“
míg a «Paradicsom» következőleg fejeződik be:
„... Örök hatalmu Szerelem,
A mely parancsol napnak s csillagoknak.“

Az áll. igazgató-tanács r. gyűléséből.

Kolozsvártt, 1879. június 22-én.

Jelenvannak: ft. püspök Nagy Péter, mint elnök; Lészai Ferencz, Szász Béla, Incze Mihály, dr. Kolozsvári Sándor, Parádi Kálmán igazgató-tanácsosok; titkár és pénztárnok.

Az időközben ellátott ügydarabok bejelentetvén, jóváhagyó tudomásul vétettek

A számvevő beadja véleményes jelentését a múlt évi államsegély kiosztásáról szóló számadás fölött. A jelentés helybenhagyatván, fölterjesztetik a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur önműltéhez.

Az enyedi tanoda előjárósága fölterjeszti az eladott szőlők iránt kötött vásári szerződéseket. E szerint megvette: a „körtefa“ nevű szőlőt Czeli Antal 460 frt; becsáron felyül 6 frt 56 krral; a „hosszu“ szőlőt Nák Vaszi 135 frtért, becsára 134 frt 75 kr vala; a „herzta“ szőlőt Keresztes József s. tanár 127 frt 77 krért, becsára 141 frt 77 kr volt; a „rétes“ szőlőt Kovács Gyula és dr. Kovács Ödön tanár 625 frt 14 krt, becsára 642 frt 62 kr vala. A szerződések jóváhagyattak, az el nem adott szőlők iránt tett intézkedések helybenhagyó tudomásul vétettek.

A enyedi egyh. község kis-papi telkének 2995 frtért való eladása, valamint második papitelek gyanánt a n. enyedi tanodának a várkastély falain belül fekvő belső telkének ezer frton való megvásárlása — engedélyeztetett.

Az enyedi egyh. községe közgyűlése jelenti, hogy a tordai választó-kerület, egyh. kerületi képviselőjeül, Kállai Sándort választotta meg. Igazoltatik.

A m.-bogatyi egyh. község részére, torony-építési költségeinek fedezésére, az egyh. községnek mintegy 200 frtnyi urbéri kárpótlási tőkéje kiutaltatik.

Kézdi-Mártonfalva egyh. községének több tagja felfolyamodik az igazgató-tanácsához, az egyh. községe ama határozata ellenében, melynélfogva az egyh. községnek, a politikai község segélyezésével fenntartott népiskolájában egy

próbaévre már betöltött tanítónői állomásra új választást rendelt el. Az igazgató-tanács, a pályázatot és választást megelőzőleg teendő intézkedések iránt részletes utasításokat adván az egyh. községnek, a felfolyamodók elutasításával az egyh. községei határozatot jóváhagyta.

A kolozsvári egyh. községe pénztári-átadási okmány felterjesztésével igazolja, hogy volt pénztárnoka Filep Sámuel átvette volt ama kérdéses kötelezvényt, melyet hivatala megszűnése alkalmával visszaadni nem tudott. Az igazgató-tanács, a kötvény vissza nem juttatása folytán támadható károkért Filep Sámuel felelősség terhe alatt hagyja, s egyidejűleg elrendeli, hogy az egyh. községe az összes kár menynységét számszerűleg megállapítván, közölje azt a számadóval.

A tanügyi előadó referáciájáról, a közéleti tanodai oktatás reformjára nézve, jövő számunkban részletes tudósítást közlünk.
r. t.

A tanügyi előadó jelentéséből

s az ig. Tanács intézkedései tanodáinkat illetőleg.

(Vége.)

2. Marosvásárhely.

A m.-vásárhelyi főtanoda 1877—8. tanévi hivatalos zártudósításának statisztikai része, a főtanoda gyarapodását jelző adatai helybenhagyó s örvendetes tudomásul vétetnek; ellenben a feldolgozott tananyag beosztására s terjedelmére vonatkozólag megjegyeztetik:

a) aránytalan beosztás és részben csonka volt a latin nyelvi tananyag a I—IV. gymn. osztályokban. Az I-ső osztálynak hetenként 6 órán (8 helyett), csaknem az egész alaktan, a rendes és rendhagyó ígék tana tanított, tehát a II-ik osztályra szabott tananyag nagyrésze is, minek következtében a II-ik osztály hetenként 6 órán (7 helyett) — úgy látszik, hogy állandósult szokás szerint — az I-ső osztályban tanítottak ismétlésére volt és lesz utasítva. A III-ik osztályban oly terjedelemben olvasták Cornelius Nepost, hogy a mondattanra idő nem juthatott s nincs is megszabva a mondattanból tárgyaltak köre. A IV-ik osztály tananyaga sincs kimutatva, az idők és módok használatáról szó sincs.

b) A földrajz beosztása egészen helytelen. Tanított a polgári földrajz az I. osztálynak hetenként 3 órán, és a II-ik osztálynak hetenként 3 órán, és a II-ik osztálynak hetenként 3 órán (4 óra helyett). Brassai-Buzogánynak akkoriban avult és hasznavehetetlen (polgári része) könyve szerint, holott szervezeti törvényünk szerint az I. osztálynak az öt földrész természeti és néprajzi ismerete, a II-ik osztálynak pedig egyetemes polgári földrajz lett volna tanítandó (hetenként 4 órán.)

c) A mértan már az I. gymn. osztályon kezdve a IV-ig bezárólag annyi órában és oly magaslaton tartva tanított, mely nemcsak hogy az algymnasium céljával ellentétes, hanem a növendékek felfogását is meghaladja, de meg számtani ismereteikkel sincs arányban; ugyanis, mértan tanított az I. osztálynak hetenként 3 órán, a II. osztálynak hetenként 3 órán, a III. osztálynak hetenként 3 órán, a IV. osztálynak

hetenként 2 órán egész éven át. A tananyag tömörségét és helytelen beosztását eléggé constatálja az a tény, hogy már a II. osztály a tanév első felében a Pythagorási tantétel mértani bevezetésére taníttatott, holott ezen félév végéig a számtanból csak a törtek négy alpmivéletének ismeretével bírt, tehát a hatványmennyiségekről még fogalma sem volt, pedig ezek a Pythagorási tantétel mértani bevezetésére nélkülözhetetlenek. Megjegyzendő, hogy e mellett a számtan mindenik osztályban, az I—IV. osztig bezárólag, egész éven át taníttatott hetenként 3 órán (különben a szervezeti törvény szerint, helyeselheto fokozatossággal) s így az algymnasiumi osztályokban a mennyiségtani tárgyakra a szervezeti törvényünkben megszabott 12 óra helyett 23 óra fordítottat hetenként.

Igazgató-tanácsunk ezen észrevételeket oly felhívással közli a főtanoda m. tt. előljáróságával, hogy azok figyelembevétele mellett minden a szervezeti javaslatról, mint ez ideig még mindig törvényes tantervtől való eltéréseket elenyésztetni méltóztatassék. S miután a megnevezett és tarthatatlan eltéréseken kívül az alsóbb osztályok tananyaga általában igen hiányosan van összeállítva, a minnek az oka jórészt az, hogy a változó tanítók törvényes tantervünket kellek nem ismerték s illetőleg sem az egyes ismeretek köre s fokozatossága, sem a tanítás methodikája iránt tájékozást nem nyertek: utasíttatik az illető tanvezető tanár, hogy a rendszabályokban előírt vegyes tanítói értekezleteket minél gyakrabban tartsa meg, tüzetes tárgya lévén ezen értekezleteknek — tekintettel a nem szakképzett tanítókra — az alkalmas tankönyvek ismertetése, az egyes szorgalmi idők pensumának megszabása a törv. tanterv szellemében, a felmerült didaktikai nehézségek közös megbeszélése, stb. A tanterv szellemét meg kell értetni azokkal, kiknek szerinte tanítaniok kell, különben a tananyag határozatlansága, a tanítás menetének bizonytalansága miatt a legbuzgóbb tanító fáradozásának sincs sikere.

3. Székely-Udvarhely.

A székelyudvarhelyi főtanoda zártudósítására vonatkozólag megjegyeztetik, hogy miután az életkor statisztikai kimutatásából nyilván látható, hogy az 1-ső elemi osztálynak 5 növendéke csak öt éves volt a mikor felvétetett, hogy a 4-ik elemi osztályba 8 és 9 éves növendékek is jártak; figyelmessé tétetik a m. tt. előljáróság által a tanári kar, hogy a felvételnél legyen tekintettel az életkorra is, főleg az 1-ső elemibe felveendő kezdők életkorára, mert az 5 éves növendékek felvétele nem csak, mint az országos törvénybe ütköző, meg nem engedhető, de paedagogiai és didaktikai tekintetben károsnak mondandó, különösen kollegiumaink elemi iskoláiban, hol átlag véve haladottabb koru az elemi osztályok ifjúsága, a tanítás meg gyorsabb, tömöttebb menetű s nagyobb magaslaton is mozog, mint az ugynevezett népiskolákban. A tankötelezettség a 6-ik életév betöltésével veszi kezdetét az országos törvény rendelete szerint is.

4. Zilah.

A zilahi főtanoda tanügyi állapotsai felett, az előterjesztett zártudósítás alapján, megelégedés nyilváníttatik; a

törvényes tantervtől történt eltérés a felhozott indokok következtében helybenhagyó tudomásul vétetik.

5. Szászváros.

A szászvárosi Kún-tanoda zártudósításából a statisztikai és a tanoda anyagi gyarapodását jelző adatok örvendetes tudomásul vétetnek. Az egyes tantárgyak tanítására és beosztására vonatkozólag megjegyeztetik, hogy vallást az V. és VI. osztály együtt hallgatott; a tananyag mind a két osztályban ugyanaz volt; a latin mondattanra a gymnasium III. és IV. osztályaiban nincs kellő súly téve. Földrajz az I. gymn. osztályban nem taníttatott; e helyett a görögök és romaiak története volt felvéve; a földrajz és pedig csupán csak a politikai, a II. és a III. osztálynak volt tárgya, mind a két osztályban hetenként összesen 5 órán, holott a szervezeti törvény a földrajznak az I. és II. osztályban tanítására összesen 7 órát szab. Ezen eltérések és részben hiányok közöltnak a tanoda m. tt. előljáróságával, hogy azok elenyésztetésére és szervezeti törvényünknek — a nyert engedményen kívül — pontos exequálására utasítsa a tanári kart.

6. Sepsiszentgyörgy.

A sz. Mikó-tanoda 1877—8. tanévi zártudósítása egész terjedelmében helybenhagyó tudomásul vétetik.

7. Kolozsvár.

A kolozsvári főtanoda zártudósítása — kolozsvári tanár lévén a tanügyi előadó, a teljes részrehajlatlanság kedvéért — Szász Béla igazgatótanácsosnak adatott ki átvizsgálás végett, kinek előterjesztése alapján örömmel győződött meg az ig. tanács, hogy a kolozsvári főtanodánál a megnevezett tanévben a népesség gyarapodott; a tanítás szép sikert mutatott föl; a szervezeti szabályok mindenben és szigoruan megtartattak s általában az intézet előbbremenetelt tanusított. Ezen örvendetes sikert, a midőn állandó ig. tanácsunk tudomásul venné, kedves kötelességének tartja e fölött megelégedését nyilvánítania s reményét fejeznie ki, hogy e szépen virágzó tanodánk a megkezdett úton továbbra is többől-többre, nyereségről-nyereségre fog haladni.

VIDÉKI ÉLET.

(Önvédelem.)

Nagytisztelatu szerkesztő ur! Még a mult hetekben interpellált volt egy tiszteletes barátom, a marosi özvegyárva-intézet ügyében.

1) Azt kérdi, miért nem tartottam meg az új szabályok értelmében a társulati gyűlést május 1-ső napján — feleletem ez:

Mert a sártenger és nehéz út miatt az egyházvizsgálatot csak Szentgyörgynapkor végezhettem; mert még akkor is járhatatlan utak voltak több helyen. Ezt a cardinális bűnomet a legközelebbi társulati gyűlés, méltányolva indokaimat, jóba vette.

2) Kérdi, igaz-e, hogy vannak hátrálékok? pedig ugy is tudta, mert mint látszik kezében az irás. Közelebből az egyházaktól több időközi jövedelmet hajtottam be, a tks.

szolgabíró uraktól nyert végrehajtás után, a laikusokat perli a pénztárnok az ügyvéd által. Tiszteletes paptársaimnál van, azokra az igaz nem kértem végrehajtót — vulgo bocskoros vagy veressapkás katonát — eddig nem volt szokásban, de megintve voltak mind általam, majd minden második körlevélben, és az egyháztanács által egyenként meg voltak szólítva.

A múltban szokás volt, a vallás szolgálóinak tartozásaikért lezárni a képeiket. A mostani világban ez már nem járja. A mostani modern törvények szerint, mint a társulattal szembenlévő adósságot, egyházi administratio útján felhajtani kissé nehéznek tartom. Igaz, hogy van erre szabály, még arra is van, hogy az esperes a ki nem fizet azt függessze fel hivatalából, sőt erre kötelezve is van — felelősség és kártérítés terhe alatt az új szabályok szerint. Erre egy nagy kérdésem van: kiállja-e ez a próbát? Vajjon olyan kicsi dolog-e egy papot felfüggeszteni egy néhány forintért a nép előtt egy kurtán! A papot csak canonicus hibáért lehet felfüggeszteni. Az igaz, hogy átvizsgálta az egyházmegyei gyűlés megerősítette a főtiszt. egyházkerületi gyűlés is; de ez még sem az anyaszentegyház törvénye, ez csak társulati szabály. Nem merném felfüggeszteni sem a koronkai, sem a vajai, sem a makfalvi, mind három egyház erősen szeretett papját adósságért. Jaj, ha minden államhivatalnokot felfüggesztenének adósságért, úgy kevés maradna meg. Nem elég elfoglaltatása s szünést nem esmerő munkája van egy ilyen egyházmegye esperesének, hát még a társulatnak is legyen végrehajtója, pénzcza? és hát a végrehajtási eszköz? Az államnak minden van kezében s mégis nincsen-e hátráléka? Én ezt az ügyet az nt. egyházmegye és főtiszteltetű egyházkerület elé fogom vinni komoly megvitatás és végeldöntés végett. Egyébaránt nem fogom megvonni a társulattól semminemű befolyásomat és munkásságomat. Már csak azért is, mert human, nemes intézet és egyik alkotója boldog emlékü atyám volt.

Csak ne kívánjanak lehetetlent, és ne lovagoljon többé a rágalom ezen a paripán, keressen más!

3) Közelebbi napokban bevádol a barátom isten s világ előtt aval, hogy én is adósa vagyok az intézetnek. Ez igaz: még esperességem előtt kértem bizonyos földvásárra, talán kamathátrálékaim is vannak, pedig csak fizetgettem, ha egyszer nem, másszor igen sommásan. Ennek oka részint az én határt nem ismerő elfoglaltatásom, részint, talán nem bántom meg, pénztárnok barátom tulszerénysége. Nagyhirű elődöm is sokszor mondta: emlékeztessenek a fizetésre, mert sok dolgom lévén elfelejttem. — Veszedelemben nincs az intézet, egy kevés biztosíték nálam is van. Adósa másnak nem vagyok. Én az igaz nem dicsekedhetem 100 meg 100 holdakkal, mert nekem a szerencse sem régebb, sem azután ingyen, könnyen nem adott; mindenemet véres verejtékkel kerestem. Ha a tisztelt barátom gyönyörűségét találta abban, hogy az intézet adóssainak neveit közölje a világgal, s ha beállott kiadónak, jó lett volna 96 forint hátrálék kamatát is ki nem felejteti, mert ezt legjobban tudja.

Hála istennek sem ezt, sem más intézetet soha meg nem csaltam, semminemű közpénzt el nem sikkasztottam, sőt

némely özvegynek, árvának még a zsebemből is előre fizettem míg lejön a pénze. Sem földet, sem marhát semminemű közpénzből soha sem vettem. A felküldendő pénzeket, pontosan felküldtem, hasonlóképen a kiküldendőket is, a ki későn jött, annak utána irtam, tudattam.

Hogy miként viseltem hat évig esperesi hivatalomat, arra felelt június 5-én az a 100 (száz) szavazat, melylyel 107-ből kedves és önálló egyházmegyém engem szerencsételtetett. Ugy látszik sem külső, sem belső alattomos betolyás által nem engedi magát vezettetni. — Van még hat évem, ha isten el nem veszi.

Hasztalan hangzott el a nagy proféczia, hogy esperesi székem alá van aknázva, újra megválasztatásom fényesen meghazudtolta. — Dixi.

Ny.-Szt.-Benedek, 1879. jun. közepén.

Vályi Pál,
marosi esperes.

A v.-hunyadi ev. ref. egyházmegyéből

Idei egyházmegyei közgyűlésünk Hátszegen 1879 mart. 31. napján tartatott meg, melyet megelőzőleg az istenitiszteleten Szöcs Sándor dévai lelkész aa mondott egyházi beszédet, a közgyűlés tagjain kívül szép számú gyülekezet jelenlétében.

Az istenitisztelet végeztével a helybeli olvasó egylet termébe ment kgyűlésünk, hol esp. aa. a közgyűlést következő beszéddel nyitotta meg.

T. közgyűlés! Régen mondotta volt a költő: „Ha a nemzet erkölce megvész, Róma ledül s rabigába görnyed“ s az egymás után folyó századok történelme tanuskodik a költő mellett. S ha igen, s ha így van, lehet-e fontosabb teendőjük a népek vezetésére hivatott egyéneknek és testületeknek, mint a nép erkölcsére felügyelni, s minden alkalmas eszközt felhasználni arra, hogy az állami élet legerősebb s legbiztosab támaszlópa: a jó erkölcs legyen disze az állam területén élő minden polgárnak. Különösen figyelem tárgyát kellene, hogy képezze jelen korunkban, minden az állam és nemzetünk érdekeit szíven hordó embernek az alsóbb néposztály, mely — kétségbe vonhatlan tény — napról-napra alább süllyed az erkölcstelenség mocsárjába. — Sajátságos jelenség — pedig igaz — hogy az iskolák emelkedésével az alsóbb néposztálytól várható eredmény az erkölcsök nemesedésében nem észlelhető. Talán nem nagyon tévedünk, ha állítjuk, miszerint aligha volt valaha idő, melyben a nép hajlandóbb lett volna a rossznak elkövetésére, mint mai napság. Tekintsünk csak szét megyénkben. Nem is említem azon ugynevezett hegyháti falvak szegény román lakóit, kik jó formán a jó isten kegyelmére vannak bízva, s kik az anyatermészet kebelén silányul élve, ha rossz nem követnek el, nem az ő erényük, mert bizony bármily csekély jutalomért, olykor egy deciliter pálinkáért is képesek a legnagyobb bűnök végrehajtására, hanem vizsgáljuk azon falvainkat, melyek civilizált világunk, a központ közelében fekszenek, és sajog az embernek szíve, midőn ezeknél is helylyel-közzel a legmélyebb demoralisációt szemléli. Magzat-elhajtás, gyermekölés, lopás, csalás, károm-

kodás, felsőbbek iránti engedetlenség, s tiszteletlenség hol találni nagyobb mérvben, mint a Cserna vagy a Sztrigy völgyeiben? Ki a hibás? kérdezi talán nem egy tagja a t. közgyűlésnek, s bizonyára meg is felel rá önmagában ily formán: a papok és tanítók! Miért nem világosítják, miért nem oktatják, tanítják a népet, hiszen hivatásuk ez, s hazánk, nemzetünk és egyházunk érdekei parancsolják, hogy szívvvel, lélekkel ezen szép bivatásuknak éljenek. Igaz, csak-hogy hol tanítsák? kész a felelet: a templomban és az iskolában. Igen, de miért mondom tovább, hiszen mindenki jól tudja, mit akarok mondani. Templomaink rendszeren üresek, iskoláinkban sem tanfelügyelői, sem közigazgatási bizottsági magos rendeletek nem képesek iskolaköteleseinket a törvény kívánalma szerint beterelni. S ha betudná is, — mit az iskola a gyermekben javít, elrontja az élet. Mert a 15 életévén túl nincsen korlát, mely a nép gyermekét rendes kerékvágásban tudja tartani. Mert azontul népünknek nagy előszeretettel támogatott egyetlen gyűlhelye a korcsma szokott lenni, melyben pedig mint egyebütt, úgy nálunk is nem igen szokták a jó erkölcsöket árulni. De hiszen éppen itt következik a pap teendője! Igen is, csak-hogy nem volna szabad elfeledni, hogy a nép olyan mint a gyermek. Miként a gyermeknek hasztalan tartod az erkölcsi praedikációkat, mert meg nem értvén azokat, — még is elromlik, ha meg nem óvod azokat a reá nézve veszélyes helyektől, rossz társaságtól: úgy az értelmi mivelttség gyermekkorát élő néptől lehetőleg el kellene zárni a rosszra vezető utat. Itt van már felfogásom szerint a baj fő- forrása, mely szerint a kellő érettség elérésére igen nagy szabadságot nyert a gyermek melylyel ő aztán saját romlására vissza él. — Mi közigazgatási, törvénykezői stb. szervezetünkkel úgy szólván egyszerre, egy ugrással léptünk be a civilizált európai népek sorába. Tegnap még nagyba járta a magyaró-pálcza s általában a súlyosabb testi büntetés, — ma már — istennek hála nem ismerjük azokat. Csak-hogy ennek meg van aztán, az a következménye, hogy egy hosszú, hosszú átmeneti korszakot kell átélnünk, míg népünk oda emelkedik, hogy csupán erkölcsi eszközökkel is kellően vezetni s a helyes úton megtartani lehessen. Fájdalom ezen korszak még mind nem érkezett meg. Egyre predikáljuk mi most a templomban, majd az iskolában a józan mértékletesség üdvös voltát, a tiszta erkölcsök szentségét, a polgári erények gyakorlásának felemelő s boldogító hatását stb. stb. Mind hasztalan. Miért? Mert tanítványunk legtöbbször meg sem hallgat, egy némelyik meg sem ért. És ha meghallgatna és megértene is? Tanítványaink egy jó része a néphez tartozván, értelmiségét illetőleg gyermekkorát éli, — a gyermekekre pedig — mint mindnyájan tudjuk, a csiklándoztató külső, nagyobb vonzerővel s hatással bír, mint a silány minden philosophiájának bölcs rendbeszedett szatiója. Én elismerem, el kell ismernem t. közgyűlés! hogy az erkölcsiségnek, józan vallásosságnak, s mind annak, a mi ezen két fogalom alá foglaltatik, mi lelkészek és tanítók első sorban vagyunk őrei; de azon meggyőződésben élek másfelől, hogy ezeknek mindazon állami közegek, melyeknek testüket éppen az egyetemes jólét lehető-

felidézhetőse szülte — mert ezek nélkül egyetemes jólétről szó sem lehet — mindazon állami közegek mondom — éppen olyan mértékben kell, hogy őrei legyenek, mint mi vagyunk. Mindaddig azonban, míg ezen hivatali közegek az által vélik teljesen teljesíteni köteleességeiket, hogy egy terjedelmes irodai asztal mellé ékelve magokat, a legnagyobb szorgalommal bár, eszközlik a beadott kérvények folyamodványok hátrattali ellátását, s nem az által, hogy a nép életet tanulmányozva, annak életén emésztő féregként vágó fekélyt onnan eltávolítani törekedjenek, — mindaddig míg a szolgabíró ur pl. azt nem találja érezni, hogy neki nem a nép urának hanem atyjának kellene lennie, s miképpen az atya tékozló fiát azonképen ő önvessztükre rohanó gyermekeit, ha szükség — kemény fenytékekkel is, de minden esetre folyton tartó gondozással visszatartja a meredély széléről, melyre az mármár eljutott: mindaddig míg az illetékes külső hatóságok a mi erkölcsi predikatioinkat realizálhatni segítségünkre nem jönnek: népünk életében jobb fordulat beállását várni, nem egyéb mint pium desiderium. . Pedig megyénk népének — (nem a reformátusokat értem csupán) élete vallás- erkölcsi tekintetben valóban megdöbbentő t. közgyűlés! Menjenek végig önk egy vasárnap reggelen a Cserna völgyén, s hallani fogják miként zúgnak, búgnak az ősök által emelt tornyokban az ősök által hátrahagyott harangok ércnyelvei, kihallszik az utcára az orgona mélabús hangja, — nyisanak be azokba a templomokba és látni fogják a 4—500 lélekből álló hiveket 2—3 öreg asszony által képviselni. De hajtassanak csak néhány lépéssel tovább. Ott találják a korcsmát, melyből már 100 torok tivornya éneke hangzik ki, s künn az utcán 20—30 részeg ember ordít, káromkodik, s nem egyszer verekedik ép az alatt az idő alatt, míg a község lelkészei imájukat emelik az ég urához! A lelkész, talán ez alkalommal 100-adszor inti, óvja a részegség veszélyeitől biveit, — nem hallgatja senki. Kérelmez az illető hatósághoz, hogy a a dolgok illető állapotában legalább vasárnap délelőtt zárassa el a korcsmát! Hja, az ipar szabad, a szabad üzlet nem kormányozható! ki a hibás?

Nem mondom, hogy bennünk is t. i. a tanító osztályban, melybe természetesen befoglaltatnak a papok is, nincsen hiba. És ez — kimondom őszintén — abban áll főleg, hogy nincsen meg a tanítói osztályban is az a valódi bensősíes, igazán átértett vallásosság, s szeretetteljes ragaszkodás egyházunkhoz, minek, ha azt akarjuk, hogy példánk hason és vonzzon okvetlenül meg kellene lenni. Hiába, a korszak, mely az anyag szeretetében, hogy ne mondjam imádásában nyilvánul; befolyása alól nehéz mentesíteni magát bármely osztálynak is, annyival is inkább, mert ezen osztály most élő tagjai, iskolai neveltetésük által nem igen nyerhették és nyerhetik meg ama bennső vallásos irányt, mely mind magát az egyházi és iskolai téren működő egyént emeli, mind a társadalmi életben igen sok szépnek és üdvösnek lehet teremője. Megyénk nem egy modern pedagógusa, ki a jövő nemzedék életutját kimutatni, irányát megteremtteni van hivatva, bizonyos kicsinyléssel, mondhatnám lené-

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny” 26. számához.

zessel beszél a vallásról, s annak intézményeiről, sőt arra is tudok példát innen a közelből, hogy az ifju nemzedék apostolai így szólott a vallás-órára készülő 8—10 éves növendékeihez: „menjetez haza, mit akartok a pap-pal, most már okos ember vallással s általán a hittan tárgyaival nem kinozza a gyermeket, hiszen most már a bolond is tudja, hogy nincsen isten.” Tudva van, hogy korunknak ezen mély bölcsességű apostola felmentetett nemes hivatása folytatásától, s az is ismeretes, hogy az ily magasra jutott néptanítók száma csekély ugyan, de az ilyen, bár egyes felmerülő jelenségek eléggé jelzik a feltűnedező vallási irányt, s eléggé megmagyarázzák azt az egyháziatlanságot, melynek jeleit aligha más felekezeteknél oly mérvben feltaláljuk, mint mi magunk, hunyadmegyei reformatusok között.

(Folytatása következik.)

IRODALMI SZEMLE.

A „Keresztény Magvető” ez évi harmadik füzeté is megjelent. Dr. Brassai Sámuel ír benne Renannak a francia akademiában tartott székfoglalójáról. Bevett szokás a francia akademiában, hogy az új tag elődje felett kell hogy beköszöntőül emlékbeszédet tartson. Így jutott Renan feladatául a híres physiologus Claude Bernard érdemeinek méltatása, kit ő úgy tüntet fel, mint a vitalismus elméletének megdöntőjét, ki tapasztalati téren először vonta kétségbe önálló vitalis működését, hangsúlyozván, hogy a physiologia nem egyéb, mint alkalmazott physika és chemia. Dr. Brassai tiltakozik e materialista nézeteknek, a Claude Bernardéi gyanánt való kiadása ellen, sőt általában nem tartja illetékesnek Renant, természettudományi kérdésekben állást foglalni el. Járatlannak nevezi a philosophia történetében is, mivel nem látszik tudni, hogy a scepticus nemcsak nem állít, de nem is tagad semmit kereken. Tudniillik Magendie-ről, Claude Bernard egykori tanáráról van szó, kiről Renan mondja ugyan, hogy tagadta az életprincipium létezését, de azt, hogy sceptikus volt, sehol sem állítja. Szinte a sophisticába csap át dr. Brassai okoskodása ott, hol Renan ellenében be akarja bizonyítani, hogy a természeti törvények alól vannak kivételek. Például: ha egy ólomdarabot kibocsátok újjaim közül, úgy az, a nehézkedés törvényénél fogva a földre fog esni, de ha nem bocsátom ki az ólomdarabot kezemből, úgy az nem fog a földre esni. Ezt Brassai kivételnek tartja, holott szerény nézetünk szerint nem egyéb, mint más törvényeknek való engedelmességek. Egyébiránt érdekes itt még az a distinctio, a mit dr. Brassai — nyelvészkedve — az »akadályozás» és »gátolás» fogalmi között tesz. E szerint az akadályozás momentán meggátolást, a meggátolás pedig végleges akadályozást jelentene. Nem látjuk ugyan e megkülönböztetést etymologiailag indokolva, de dr. Brassaitól, mint e téren tekintélytől, tudomásul vesszük curiosum képen. Általában meglehetősen kicsinyléssel szól

Renanról s tudományos működését jezsuitismusnak bélyegzi. Ezek daczára lehetetlen a szellemességet s kritikai élt megtagadni a kis tanulmánytól. Hálátlan, meddő szerep a skepszis és a szófeszítés, de dr. Brassai legalább, meg kell adni, mesterileg ért hozzá. — Gr. Kun Géza, e ritka tudományosságu főúr a mandeusokról, e régi keleti hitfelekezetéről értekezik, Vincenzó Maria di S. Catarina művét ismertelve. — Közlöve van Kovács Jánosnak eszmegazdag és igazán szép beszéde, melyet husvétkor az unitariusok helybeli templomában mondott el. — Végre az alsó-siménfalvi eklézsiának Ürmösi Kálmán tollából folyó történeti leírása után Benczédi Gergely szól hozzá a hajdan az unitariusok tulajdonát képezett római viaszos táblák eltűnése kérdéséhez, a „Századok” ismert felszólalására válaszul. A Benczédi által okmányi hitelességgel adott eme felvilágosítás szerint, kétségen kívül van helyezve, hogy a kolozsvári unitarius főtanoda volt egy három táblából álló, Massmann müncheni tanár által 1841-ben latin nyelvű temető-társasági szerződésnek nyilvánított viaszos könyv (tabula cerata) birtokában. E becses kincs verespataki lelet volt, melyet a találó Kovács Lőrincz Pál 1788-ban ajándékozott a főtanodának. Az is igaz, hogy később a főtanoda könyvtárából, a rossz gondozás következtében megfoghatlan módon eltűnt; de nem Angliába vitetett, mint általánosan hiszik, hanem az akkori püspök Lázár Istvánnak hagyatékából, ennek utódjai útján Literati Nemes Sámuel gyűjteményébe jutván, ez 100 frtért adta el Pesten Jankovich Miklósnak, kitől aztán a nádor 2000 frtért vette meg a magyar nemzeti muzeum számára, hol még máig is van. Im ez volt az unitariusok tabula ceratajának viszontagságos története, melyet épen nem ártott kissé szellőztetni, a tényállás felderítése kedvéért, lévén a mi magyar társadalmunk sarkalatos hibája azon erkölcsi közöny, melylyel inkább takargatni kívánja a közbotrányokat, semhogy kiméletlenül rámutasson s ország-világ előtt fölfedje azok vétke okozóit. Most már, miután a kérdésnek ránk vonatkozó, nagy-enyedi ágában is érdemleges nyilatkozat tétetett közzé, reméljük, hogy mielőbb le fog tűnni ez odiosus tárgy a recriminációk és ferdítések piaczaról. —

Előfizetési felhívást vettünk három korszerű szakmunkára, borsódi Szilágyi Dezső segédmérnökötől. Az első „*Budapest hanyatlása*” című, s tekintettel kíván lenni az általános válalkozási szellem új felébredésére, mint a miben a magyar államiság létérdekét is látja első sorban. A főváros fokozatos hanyatlását eléggé tanúsítják azon statisztikai adatok, melyek a jövedelem-apadásra, népesedési s közegészségügyi viszonyokra stb. vonatkoznak. E bajok elhárítására fog tanácsokat adni a hirdetett mű, tudományos szakbirálattal alakjában. Különbözik egy térkép s két metszett ábra melléklete is lesz, melyek a legujabban életbe léptetett házszámmozást, szabályozási, csatornázási s befásítási javaslatokat fogják kiváló pontossággal föltüntetni. — Második mű: „*A nyolcz kétfegyű mássalhangzó egyszerűsítésének rendszeré*”-ről szól a magyar helyesírásban, s e kérdést új alapokra fektetve kívánja megoldani. Szerzőnek e tervezete magán-

uton több szaktekintéllyel közöltetvén, azok méltánylását is szerencsés volt megnyerhetni. — Legérdekesebbnek ígérkezik azonban a harmadik mű: „*Tanulságok Szeged sorsából*“, melyre immár másodszer hirdettetik előfizetés. Ha oly komoly szaktanulmány lesz a munka, a milyennek szeretnők, úgy nem ajánlhatjuk elég melegen még a nem szakértő olvasók figyelmébe is. Nálunk a tanulmány-ág kevés mivelőt, még kevesebb érdeklődőt számlál, s az a sokat emlegetett magyar nemzeti büszkeség pirulni kénytelen, ha meggondolja, hogy most már a rémitő katasztrófa gyászos intelme után, a kormány külföldiekkel kénytelen összeköttetésbe lépni legközvetlenebb érdekeinket érintő közlekedés-ügyi és technikai kérdésekben. Szeged sorsa megérdemli, hogy egész irodalmat teremtsen maga körül. Mindhárom mű előfizetési ára 3 frt., bolti-ára szinte kétannyi lesz. Megrendeléseket minden fővárosi és vidéki könyvkereskedés elfogad.

EGYHÁZI LAPOK SZEMLEJE.

A Prot. egyh. és isk. Lap 25-ik számában Kún Bertalan, superintendens, a felügyeleti jog szabályozásáról szól, mert a miniszteri enqueteen alaki okok tiltván, hogy a kérdéshez hozzászóljanak, most semmi sem állja útját nézeteik kifejezésének.

Ohajtotta volna a hitfelekezetek oly módu kihallgatását, mint történt 1790—1-ben és 1848-ban, e helyett most csak a sajtó áll rendelkezésünkre. A főfelügyelet jogát elősmervén, azt tartja, hogy a határvonalok kijelölése nem szerencsés a miniszteri Pontozatokban.

Először azért, mert a miniszter tulterjeszkedik az eddigi határokon s főlemlitve az eddigi gyakorlat módozatait, ezeket most megtoldva látja a „tanrendszer alóli kivételek“ engedélyezési jogával, a változások bejelentési kötelezettségével, az alapítványok évenként való kimutatásával — a mi mind az autonomia megbénítására irányzott törekvés. Azt hiszi pedig, hogy az 1790—1. XXVI. tetz. 5. pontja nem ezért biztosítá az autonomiát, hogy az országos tanrendszer kötelező voltának kimondásával vissza vegye azt, a mit már adott. S ha ez benne foglaltatnék: hogyan kellett egész a mostani parliamontaris kormány elkövetkeztéig ez úgy vélt jogos megszorításra az államnak várakoznia?

De hisz e kivételek engedélyezése nem a lényeg, s ha rábizható a felekezetekre a rendszeres tanítás és a rendszer vizsgálatok megtartása, e kisebb jelentőségű engedélyezések annál inkább rájuk bizhatók. A felekezetek e vasjáromba hajtása kiölné belőlök a buzgó öntevékenységet!

Sértő is a Pontozatokban nyilvánuló bizalmatlanság s a protestánsok nem ezt érdemelték. És ha van „folytonos“ felügyelet, mi szükség van „esetenkénti“-re? A Pontozatokban rejlő „rendőri batteriák“ nem megnyugvást keltők, sem a „S“-okba öntött tulszigor.

Az államellenes tendenciák megfékezése a rendőri és büntető-törvénykönyvbe való.

De, harmadszor, a pontozatok az autonomiát nagy részben „az iskolák fentartási terheinek viselésére szállítja

le.“ Terheink, az új idők követelményeihez képest, megőszörzödtek, jogaink pedig — a Pontozatok szerint — majd mind konfiscaltatnak. S így néhány bűnös törekvésért, a mi autonomiánk ostrommal vétetik be, a mitől, pedig, „az absolut kormány is visszaretent.“

El fog aztán következni a felekezetek megernyedése, az áldozatoktól való visszaretetés, apathia.

Joggal követelhetjük tehát önrendelkezési jogaink gyakorlatában való meghagyattatásunkat, hogy ne háborgattassunk szörszálhasogató intézkedések által. „Videant consules, quid sit futurum!“

A Prot. Hetilap a vallásszabadság 5-ik kellékéként az iskolatartás szabad jogát tünteti föl. A szélsősékök ugyan csak a vallás-tanítás jogát akarják az egyháznál meghagyni, de ez nem helyes tan, valamint az a tulzás sem, a mely e tekintetben is államot akar, a felekezetek tulhajtott jogaival, az államban föntartani.

A magyar protestánsok az autonomia hivei e tekintetben is, s ezt nem csak a régibb prot. írók tartják igazoltak, hanem a legujabb időben is hangoztatta p. o. a tiszántuli egyhker. az 1868. XXXVIII. tetz. és az ennek végrehajtására vonatkozó min. rendeletek ellenében (Egyhker. közgy. 1869. jk. 203. sz.) E fölfogáson azonban már ama tetz. s még inkább az 1876. XXVII. tetz. részt ütött, s ez ellenében a protestánsok, mintegy kimerülve, már nem is tiltakoztak.

Historiai áttekintést adva aztán a magyar törvényhozás iskolaügyi határozatairól, azt kívánja, hogy mint a népoktatásra nézve 1868-ban, úgy most az iskola többi ágainak autonomiájára nézve is törvény alkottassék, hogy így a protestánsok „a miniszter örökös experimentálásától és sérelmes rendeleteitől“ meg legyenek óva. E törvény állapítsa meg a minimumot, de az „ezerágu részletezéssel“ ne adjon oly intézkedési jogkört a miniszter kezébe, hogy „önkényével és szűkkeblűségével“ vérig sérthesse a protestánsokat. A Pontozatokra, különben még vissza fog térni.

Az Egyh. és isk. Szemle, sub titulo „Papválasztásaink“, a fehérvári famosus történetek fölött jajong. Fölhozván, ugyanis, hogy a papválasztásokból nálunk sokszor mennyi erkölcsi romlás származik s állitva, hogy az ilyefalvi legutóbbi papválasztás sem tisztán folyt le, csakhamar ráter a fehérvári történetekre, hirdetvén, hogy az ig. tanács e kérdésben „pártállást foglalt.“

„Ez ujabb fölzavarása egyházkerületünk békéjének — mondja — annál feltűnőbb volt, mert belenyult az ig. tanács a püspököknek, a papválasztások intézése ügyében mostanáig senki által kétségbe nem vont jog-körébe.

Előadva a dolog régibb s általánosan ösmert menetének némely részleteit, így folytatja: „azt hittük, hogy most egy év mulva új pályázatot hirdetnek, hogy ujabb s qualificatiot azóta nyert erők is pályázhassanak; és azt hitte, hogy Elekes György, az egyik pályázó közeli rokona, a cand. biz. elnökségéről lemond.

Fájlalja, hogy e két hite közül egyik sem vált be és hogy az ujabb candidatio csak négy pályázót jelölt ki, egyet olyat is kihagyván, kit a multkor még candidált, pedig

bűne csak az volt, hogy már a multkor próba-praedicatiót tartott s így már pártja volt. Kérde aztán Elekes Györgytől, hogy „Elekes Viktorral szemben miért hagyatott ki Szilágyi Farkas is?

Roszalja, hogy mind a négy jelölt a fehértvári egyházmegyébe tartozik s ez eljárást szűkkeblűnek (nevezi és ha máshol is követnék e példát, oda vezetne, hogy a legjobb ecclesiák csak az illető egyhm. papsága által tartatnának „árendában“ Ez közönyt szűlné, pedig nem kell a tántangó örvénybe taszítani az erőiben megfogyatkozott egyházakat.

Óv a pártoskodástól s kér, hogy az igazságnak lelke vezéreljen minket.

(Párt állást foglalt-e el az ig. tanács; tul terjeszkedett-e hatáskörén sat. — nincs miért vitatnunk, hisz, az összes acták az olvasók előtti fekszenek s mindenki maga alkothat ítéletet magának az „igazság“ felől. A candidáló bizottság eljárásának bírálatába sem bocsátkozunk, mert a törvények keretén belől a lelkiismeret Istenén kívül senki e bizottság eljárásába joggal bele nem szólhat; s ha a cikk írója Szilágyi Farkason kívül még egy másik jelölt utólagos kihagyása iránt is kérdést akar intézni, nem az espereshez kell vala e kérdéssel fordulnia. Mi csak arra az egy megjegyzésre kívánunk, ezuttal, szorítkozni, hogy igen óhajtható volna, hogy azok a kik írott törvények által bizonyos hatáskörre utalt testületek fölött bíró-pálcát akarnak törni, az illető törvényeket is ösmerjék. Ez esetben nem csak az iránt nyert volna fölvilágosítást a cikk írója, hogy mire jogosult és kötelezett az egyházkerület administraziojára nézve az ig. tanács, hanem az iránt is, hogy ez esetben új pályázat hirdetése, bárki részéről, háttározott törvényt sértés lett volna. Tanulni soha sem szégyen.)

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1879. június 28.

T. előfizetőinkhez! Szerkesztőségünk mindezt megtesz, hogy az „Erdélyi Prot. Közlöny“ teljesen megfelelően hivatásának. Mennyire érte el e célját, megítélni az olvasóközönség dolga. Tetemes anyagi áldozatok árán majd minden számhoz félív mellékletet csatol, a lap körül a munkatársak nagy számát csoportosítja, egyszóval, igyekszik lapját azon színvonalra emelni, melyen állani hivatása. A szerkesztőség e buzgó törekvésével szemben sajnálattal kell kiemelnünk azt, hogy előfizetőink közül sokan nem tettek eleget kötelezettségöknek. Mi tehát, midőn lapunk barátait az új félév kezdetével ismételve felhívjuk lapunk pártolására, ezennel kijelentjük, hogy e számon kezdve a lapot csupán azoknak küldjük meg, a kik tartózkodásukat lerótták, vagy pár sor írásban annak mikor való befizetését velünk tudatják. Kiadóhivatalunk még kedvezményi árakat

is engedett. E kedvezményi árak maradnak jövőre is a következők:

III-ad oszt. lelkészeknek (apr.—decz.) 4 frt.

(jul.—decz.) 2 frt 70 kr.

IV-ed

(apr.—decz.) 3 frt 50 kr.

(jul.—decz.) 2 frt 30 kr.

A kiadóhivatal.

— Lapunk szerkesztője, ki jelenleg a radegundi fürdőn időz, a Pesti Naplóban felszólt azon éretlen vádak ellen, melyekkel némelyek, az „erdélyi házasságok“ czime alatt házassági főtörvényszékünk eljárását pellengérezni akarnak, kimutatva, hogy azok a válási esetek, melyekkel némely lapok oly zajt ütnek, nem a mi, hanem az unitárius atyafiak főtörvényszéke előtt folytak; hogy nálunk ez utóbbi 2 év alatt rendkívüli főtörvényszéken összesen 4 válás tárgyalatott; s így a híres g'scheftből a sokszor napi járó földről bejövő esperesek 35 frtot kapnak osztalékul és hogy a díj leszállítása azért történt, mert kimondatott, hogy nem szükséges minden főtörvényszéki tag meghívása. Ime a sok zaj, valódi alapjára reducálva!

— A vizsgálatok hete a szó szoros értelmében minden percét igénybe vette az érdeklődőknek. Főtanodánk, az egyházközség úépiskolái és gyermekkertjei, a polgári iskola és kereskedelmi szakiskola, a város első községi iskolája, a belvárosi Fröbel-intézet s a többi felekezet hasonló tanintézetek igen öröndetes sikereket mutattak fel a szülők és tanügybarátok előtt, kik idejüket megosztva, igyekeztek minden irányban részt venni e valódi szellemi élvezetekben. Különösen előnyös tapasztalatokat tehetünk az egyházközség népiskolái körében, melyeknek közvizsgálatai ugyszólván kézzelfogható tanúságait szolgáltaták az új Rendszabályok es iskolaszéki felügyelet befolyásának és hatásának. Vajha egész egyházkerületünk hasonló előmenetelt tanusitana, ellenállhatatlan czáfolatául az állam indokolhatatlan és igaztalan támadásainak tanügyünk autonomiájával szemben.

— Kormányunk megint egy csekélynek látszó, de hatásában káros intézkedéséről értesülünk az egyházi postaforgalom körében. Ez új intézkedés szerint tanodáink hivatalos levelezései, jövőre nem folynakhatnának díjtalanul s a „külső hatóságokkal“ is csak felhívás nyomán lehetne az egyházi hivatalos testületeknek levelezniök. Elvárjuk igazgatótanácsunktól, hogy erélyes felszólalása által el fogja hárítani tőlünk a „jus advocatiae“ ez újabb szép nyilatkozási formáját.

— „A magyar prot. egyh. történetének irodalma.“ Irta Balogh Ferencz, a debreczeni theol. facultas r. tanára. Debreczen 1879. — czimű 93 lapra terjedő füzet küldetett be szerkesztőségünkhöz. A munka, mely angol czimlappal is el van látva s Lorimer Péternek, a londoni angol presbyteri kollegium tanárának és az „Egyetemes presb. szövetség“ által kiküldött történelmi bizottság elnökének van ajánlva, Balogh F. „Magyar prot. egyhtörténelem részletei“ czimű korábbi munkája Bevezetésének (19 lap) megbővített kiadása s tárgyat egész napjainkig vezet le, 150 író ismeretvén, hosszabban-rövidebben, végül pedig indítványozza egy „magyar prot. történelmi társaság“ szervezését. A sok érde-

kes és eddig még föl nem dolgozott adatot tartalmazó mű ára 60 kr s kapható szerzőnél és a könykereskedésekben.

— **Beküldetett szerkesztőségünkhöz** a brassói magyar királyi állami felső leány- és elemi népiskolák IV. értesítője, kiadta Orbán Ferencz igazgató. Ha gáncoskodni akarnánk, kedvező alkalom nyílnék itt előttünk, egy kis futólagos összehasonlítást tenni egyfelől a felekezetünk, másfelől az állam által fentartott népiskoláink minősége és oktatásügyi viszonyai között. A párhuzam, azt hisszük, nem ütne ki szegényünkre, legalább az előttünk fekvő értesítő adataiból következtetve. Csaknem nehezünkre esik hinnünk, hogy a Brassóban éppen a magyarosodás szempontjából felállított eme tanintézet a felső leányiskola egyetlen osztályában ne birjon tiznél több növendéket felmutatni, míg a belvárosi leányiskola VI-ik osztálya éppen üresen létezik. Az öt iskola (felső leány-, belvárosi leány-, belvárosi fiu-, bolonya- külvárosi fiu-, bolonya- külvárosi leányiskolák) összesen 19 osztály összes létszáma 406 (mondd: négy százhat). Az év folytán kimaradtak száma 80 körül áll. S mindez az erdélyi részek legnépesebb városában, melynek magyarsága derék és hazafias érzületéről nincs ok föltételezni, hogy nemzetellenes hajlamokból idegenkednek gyermekeinek ez iskolákban történő taníttatásától, ellenben a nyilvánosság terére kiszivárgott némi jelek félreismerhetlenül mutatják, hogy, úgy látszik itt is „rothad valami Dániában“. A miniszter urnak az állami főfelügyelet szabályozása gondjai által tulságosan igénybe vett figyelme, nem ártana, ha erre is fordulna egy kicsit, s jobb rendet teremtené e nemzeti-ségileg oly fontos pont oktatásügyi viszonyaiban.

— **Nyilvános köszönet.** Alólírt főtanodai igazgatóság mindazoknak, és pedig név szerint mélt. id. Zeyk Károly, mélt. id. Gáspár János, t. Sándor Elek, Biró Miklós, dr. Bocz József, dr. Nagy Albert, Müller Mihály, Vokál János, Vágó Ferencz, Szilágyi Farkas, Pávay V. Elek, dr. Bartók György, Varró Gergely, Czirner József, Vinkler József, Folyóvíts Sándor, Fodor Miklós, Khlayberg N. uraknak, illetőleg tisztelt családjaiknak, t. özv. Donogán Jakabné és özv. Lengyel Károlyné urnóknak, t. Binder Ágoston, Török Bertalan, Kovács Sándor uraknak, mint a kik, a tanári karon kívül, a lefolyt 1878—9-diki tanévben 30 szegény sorsu tanulónak voltak kegyesek ingyen kosztot főzetni; nem különben mélt. b. Kemény István urnak, ki a téli időny folytán itt lakása alatt naponként 10 szegény tanulót látott el ingyen kosztal — kedves kötelességének ismeri forró köszönetét nyilvánítani. Nagy-Enyeden, junius 22-én, 1879. Az ev. ref. Bethlen-főtanoda igazgatósága.

— **Az országos statisztikai hivatal** a párisi 1878-évi egyetemes kiállításról érdekes tudósításokat tesz közzé. Az első füzetben „Az elemi oktatás“ van tárgyalva; az író Békey Imre cszt. tanácsos és fővárosi tanfelügyelő, s a párisi kiállítási jury egyik tagja. Békey ur jelentése két részre oszlik. Az első részben ismerteti 25 szakaszban azon államok iskola ügyét, melyek a kiállításon egymásnak találkozókat adtak. Az ismertetés kezdődik az óvodákon, s magában foglalja a képezdékig az összes népoktatási intézeteket.

Kiterjed az institutióknak, mint ilyeneknek, ismertetésén kívül a tanszerek, isk. butorzat stb, főlemlítésére és sok tekintetben azok bemutatására is. A másik részben reflexióit közli, azokat t. i., melyeket a kiállítás és hazai isk. ügyünk meggondolása benne felkeltett. Ezek az elmélődések felette érdekesek. Az iskolai-épületeknél az amerikai népisk. épületeket ily formán írja le: ott az iskolák magában álló s gyakran kerttel környezett gyönyörű épületek magas tornyokkal, melyeknek várszerű fokairól kötéllel feszített erős póznákon ünnep alkalmával Amerika zászlói lengenek. Az iskola épületek alakzata azonban nem rendes vagy hosszszas négyszögű, hanem {fantastikus, néha villaszerű, toldalékokból álló vagy csoportosított házaknak mondható, de mégis amely összhangzatos egészet képez. Beosztási terve ezen épületeknek oly gyakorlati, oly ésszerű, a falak méretei oly gondosan kiszámítvák és a mienkhez képest vékonyságuk daczára hordképességükben annyira elégségesek, — hogy szeretnők, ha a magánosok, község, főváros, állam ezt a módot elfogadnák s amit a falak masszívosságában megtakarítanak, azt inkább telkek s kertek vételére fordítanák. Ezután felhoz egy két emeletes isk. [épületet, melyben 12 tanhelyiség van, az egyes osztályokban 48 ülőhelylyel, a termek magassága 4.26, hossza 11 méter, szélessége 8 m. a 2-ik em. egy nagy terem énektérül szolgál, a fiuk a leányoktól lépcsőzetileg is el vannak különözve, ruhatári helyiségeik is vannak stb. stb. Sok igazság van a fentebb alá huzott sorokban. A reflexiók közt felhozatik továbbá a szemléleti oktatás haladása, s ezzel összefüggőleg egy magyar tanszergyár kérdése. A kormány e tekintetben az orsz. tanszer-raktár s a tanszermúzeum felállítása által már is tett lépéseket. — Igen érdekes továbbá a nőnevelő intézeteink s árvaházainkra tett megjegyzés. „Ugy tudjuk — ugymond — hogy q. o. fővárosi árvaházainkban a gyermekek kissé urfi-asan, kisasszonyosan neveltetnek.“ Sürgeti a háziipar behozását. Végül kiemeli a valláserkölcsei oktatás fontosságát.

— **A „Szántó család története“** című ifjusági műről emlékezik meg a „N. L.“ melyet Bánfi János tanító írt s ára 50 kr. Az ügyesen írt könyvben egy kis fiu fejlődési története van leírva. Egy szorgalmas vagyonos család a családfő perelési szenvedélye miatt vagyonát veszti, de a családfő az utolsó dobszónál megtér, elmennék más helyre, s szántó uram újra akarja kezdeni az életet, a cholera azonban elragadja, a gyámoltalan család koldusbotra szorul, de a gyermekek jó nevelése s az anya istenfőlelme ezt is tűrhetővé teszi nekik. Végre anyjuk is meghal, s az idősebb fiu Pali lesz a gyámola két kis testvérének. Alcsutra jutnak, itt a nádorleány őket apja kezibe juttatja, Pali azonban bajba esik, ártatlanul tömlöczbe kerül, de ártatlansága kiderül s a Nádor szenvedéseit azzal kárpotolja, hogy apja elárverezett jószágát visszaszerzi neki, s ők ismét haza mehetnek, hol aztán Pali az egész falut átalakítja. Ezt az átalakítást szerettük volna bővebben. Nagyon ajánlhatjuk mindazoknak, kik jó olvasmányt akarnak adni gyermekeik s általában a nép kezébe.

— **Megjelentek** a „Magyar Lexicon“ 30. és 31. füzetei. Mellékletül hozzák a vasuti kocsik átmetszeti rajzát s Magyarország általános hőmérséki viszonyait. Különösen ez utóbbi értékes rajz. A 31-ik füzet tartalmából felémleltödnék véljük a bibliáról írt cikket. Ez teljesen kimeríti a biblia történelmét, bírálja szövegének helyességét, stb. s így érdekes azokra nézve, kik evel gyakrabban foglalkoznak. — Egy füzet ára 30 kr.